

Cs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
VI. 1991 Josef Jelínek

[Březen 1985]

O B S A H :

E. Kriseová: Advent	[1-2]
Klasobraní z dračí setby V. Černého	[3-16]
M. Jungmann: Nad dračí setbou V. Černého	[17-25]
S. Machonin: Co jsem si o té knížce myslel ...	[26-29]
E. Kantůrková: Dějina, dějiny, dějinnost	[30-37]
R. Krynicki: Ze sbírky "Nasze życie rośnie"	[38-47]
L. Auchincloss: Pustá země bez Pounda	[48-51]
P. Kapeš: Těžítka	[52-54]
-lm- : Z dílny národních umělců	[55-58]
M. Šimečka: Recenze programu	[59-62]
M. Šimečka: Kočár do Basileje	[63-67]
M. Šimečka: Milý Zdenku	[68-69]
Soudněznalecký posudek v trestné věci dle §§ 8/1 a 112 trestného zákona	[70-73]
/KO/: Více než 13 řádky o	[74-81]
M. Červenka: Marxismus jako čirá metodologie?	[82]
L. Procházková: Co si o tom myslíte Vy?	[83-85]
Odpovědi: V. Havel	[86-88]
K. Pecka	[90-92]
Fr. Pavlíček	[89]
M. Červenka	[93-94]

Texty shromážděné v tomto souboru připisují jejich autoři prof. Dr. V. Černému k jeho 80. narozeninám 26. 3. 1985.

Copied from a type-written carbon copy, bound, and
made available by
DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FORDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.
DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H :

- E. Kriseová: Advent
Klasobraní z dračí setby V. Černého
M. Jungmann: Nad dračí setbou V. Černého
S. Machonin: Co jsem si o té knížce myslel ...
E. Kantůrková: Dějina, dějiny, dějinnost
R. Krynicki: Ze sbírky "Nasze życie rośnie"
L. Auchincloss: Pustá země bez Pounda
P. Kabeš: Těžítka
-lm- : Z dílny národních umělců
M. Šimečka: Recenze programu
M. Šimečka: Kočár do Basileje
M. Šimečka: Milý Zdeňku
Soudněznalecký posudek v trestné věci dle §§ 8/1 a
112 trestného zákona
/KO/: Více než 13 řádky o
M. Červenka: Marxismus jako čirá metodologie?
L. Procházková: Co si o tom myslíte Vy?
Odpovědi: V. Havel
K. Pecka
Fr. Pavlíček
M. Červenka

Texty shromážděné v tomto souboru připisují jejich autoři prof. Dr. V. Černému k jeho 80. narozeninám 26. 3. 1985.

Eda Kriseová

ADVENT

Dvě káry máry po dlažbě drkotají,
dvě rakve naznak,
dlažební kostky jsou vytrhaný,
skoro prázdná huba.

Zub za rozbřesku vyviklaný,
do kopřiv hozený kořínky zapouští.

Bude z něj bytost zubí,
roznašečka smrti.

Kopřivy ženské tělo hladí,
zub žahá,
vlci zuby cení,
láska je sladký sliz do rány nakapaný.
To bolí.

Zub kvete kolik jar
a na podzim vždy plodí
psí sehnutost, když práská bičem lásky.

Hezké vzpomínání:

třeba jak na venkovském rynku
viděli milování,
krev z klínu na dláždění
a on se za ní stydí.

Krev každý uviděl,
o škecení se neví.

Že náhle zhyne svět?

Kdepak: plesnivění,
zvon zvoní jiným čtvrt hodiny
nám, nám

čas šibenice stojí.

Barborka na okně v pupenu zasychá,
ti ze tmy vykrojení
po schodech chodí nahoru dolů,
dva z nich se překryjí pod gotickým křížem.
Mají tam postel u zdi,
je v ní už plno jejich dětí,
vsáknuté dětičky o život prosí
roznašečku smrti.
Ve čtyřech rozích tam studeně hoří
plyn ráje, ráje plyn,
za dveřmi smetí, v něm šedé oči
slídějí v hnití.
On vždycky proklouzne,
zatlačí víčka zubé,
kražené světlo schová.
Z ráje do ráje a na hranici:
Ostraha. Pozor. Nebezpečí křečí.
Tohle je život zubí,
adventní umírání
a na Nový rok znovu.
Až jednou je to jinak:
Kára nedrkotá,
dívá se dívá, očima vyviklanýma:
Barborka rozkvetla, po jádru voní,
ze světla vykrojený
mihnul se v okně.
Nejvyšší čas, Máry už je stará.
Slunovrat vzešel jí,
radujme se!

Božena Němcová 1940

Není ztělesnitelkou češství svým folklorismem, svým zájmem etnografickým a tím, že psala o českých venkovanech. Není hluboce česká proto, že její lidský osud tak připomíná osud národa svým utrpením, svou mukou. Ne, není česká svou bolestí. Je česká hlavně svým vítězstvím nad ní. Je česká svou silou a svou radostí. Její národní výraznost neleží a nemůže ležet v tom, z čeho vyšla a oč se dělí s tisíci jiných: v osobní životní empirii a v prožitku národní skutečnosti dobové nebo v nějakém fotografickém opakování skutečnosti knihou; její česká plnost je v tom, k čemu tvorbou dospěla a čím realitě dává styl, povel, zákon: a tím je radostný svět lidské pohody ve víře, síle, lásce a svobodné rovnosti. Je úžasné, s jakou mocí tento svět vyžaduje! Ano, tato utrápená žena, která musila žebrat o kus chleba, naprosto nebyla malodušný tichošlápek:

A to jsou tedy důvody, pro něž jí budiž letos u nás vzpomínáno! Její tvůrčí osobnost je pomníkem češství silného a radostného. Co jiného než takové důvody k lásce, jako nám dává ona, máme čerpat ze své minulosti? Co jiného než takové záruky blaha a úspěchu máme promítat do budoucnosti? Na prahu moderní české literatury stojí Naše Paní Božena Němcová a její požehnání zavazuje nás, dědice jejího češství síly, vítězství a radosti, k dílu víry a odvahy.

KM, roč 3., č.2, 6.III.1940.

Kritický měsíčník

Kultura a charakter

Hodnota není totiž nikdy a nikde přirozenou inertní vlastností věcí, již nutno jen objevit; je vždy něčím vydobytým, co neexistovalo před bojem. Pravda zde na světě není z církve vítězné, ale z církve bojující. Pravda je do nejhlubší své hloubi a samou svou podstatou pojem polemický. Zrovna tak, jako v samostatném gruntě heroismu leží, jako rys zcela základní, naprosto nutný charakter opozice. A kultura není ovšem každým bojem, není bojem mezi kterýmikoliv dvěma silami: kultura je boj mezi pravdou a lží. Je-li v její podstatě princip polemický a heroický, jako že ano, není vůbec možno kulturu pojímat jinak: neboť pak by zmizely důvody, proč kultura má spíše být než ne-být... Žádáme, aby za svou knihu, za své dílo tvůrce i ručil. A jistoty této záruky nelze nám nabýt jinak, leč cítíme-li v každém okamžiku

ku, že tvůrce v svém díle a pro ně riskuje sebe sama; že by mluvil, jak mluví, i kdyby mu vyřízli jazyk; že není schopen řeči nepravdivé; že by volal znamením, kdyby mu vzali řeč. Jen tak, jen ochotou oběti, dodává svému výkladu světa sílu a moc přinucující. Bez tohoto ručení bez této oběti, bez této pečeti mravní není vůbec kultury.. Není tedy kultury bez mravního vztahu tvůrce k jeho vnitřnímu světu. Kulturní podstatě odpovídá jen charekter, jen charakter může být opravdu kulturně kladný a pločný. A rozklad charakterů, svobodně zvolené a bezpodmínečné věrnosti přesvědčení, dílu z něho vybudovanému a poslání z něho vyvozenému, neznamena snad jen úpadek mravního života, ale rozklad kultury vůbec. S této strany nazřeno, jsou kulturní dějiny historií charakterních osobností.

KM roč.5., č.1, 11.II.1942.

Pozdrav mrtvým

... není veliké žít mimo boj a držet se stranou pomíjivé chvíle, nýbrž vydávat se v nebezpečí pro svou věrnost... nic nemůže lépe dokázati hořnotu kulturní vůle než způsob, jímž se snažíme ji naplnit: nasazujeme vše, a především sebe. Že umění i celá vzdělanost jsou podstaty heroické, jsouce podstaty aktivní: jsou vždy něčím vydobytým, co před zápasem a obětí neexistovalo. Že není jiné nesmrtelnosti díla krom té, která je dělána ze smrti lidí. Že není kultury bez mravního vztahu tvůrce k jeho vnitřnímu světu, že kulturní podstatě odpovídá jen charakter, jen charakter může být opravdu kulturně kladný a pločný. Že konečně česká vzdělanost v této nejohroženější chvíli svých osudů měla dostatek právě charakterů... veliké vítězství jest i veliké nebezpečí, a lidská povaha snáší často triumf hůře nežli porážku. Bylo by neslýchaně neblahé, kdybychom věnec, jímž ve své oběti ověnčili českého tvůrčího ducha, měli pokládat za jeho dědictví definitivní a třeba i jen na okamžik zdřimli ve stínu jejich ctností. Ve skutečnosti, jejich vítězství klade nám - po první chvíli radosti - jen samé příkazy, povinnosti, závazky a je pro nás nejsnadnější věcí na světě. Vůbec se zdá, že nejsnadnější své chvíle nemá český duch a český člověk za sebou, ale právě před sebou: má se totiž ukázat hodným svých mrtvých a nezneužít jejich smrti. Má splnit jejich odkaz. Odkaz mravní, kulturně-mravní, myslím, všem jim zase společný... Svoboda - slovo, jež dnes lze denně stokrát čísti na všech stránkách našich novin. O slovo svoboda však neběží. Nedopusťme ale, aby skutečnost svoboda zmizela z naší kulturní vůle nebo v ní byla potlačena... Z ničeho jiného než ze svobody nemůže vyrůst osobnost, a bez osobnosti není umění ani vědy.

Zajisté jen ve státě je možno nalézt životní podmínky umožňující tvůrčímu individu u onu svobodu, a tedy i onu osobnost; ale zato je úkolem státu vytvářet podmínky, které jeho občanům, a především těm tvořivým, od nichž si pospolitosť nejvíce slibuje, pomáhají dosíci neocenitelné hodnoty osobností. Práva na tuto hodnotu se člověk nikdy nevzdává, ani na prospěch státu ne, leč by sociální život upadl do protimluvů: zdaru státu bylo by pak obětováno, co je jedinou zárukou jeho pokroku: Bez svobodných umělců není opravdového umění! Prostě proto, že s malými lidmi věci vsutku veliké nemohou být vykonány! Nezdá se nám tedy, že by se český umělec, český kulturní člověk mohl vzdáti nyní, na prahu nové, naplněné doby, nároků na volnost svých projevů, svobody svého hledání, nezávislosti své tvorby. Myslím, že chráně jako své nejvlastnější dědictví a podmínky své spolubudovatelské práce, zůstává věren té nejkrásnější tradici našeho života. Více než v kterékoliv zemi jiné viděly lidské dějiny u nás národní umění vždy na nejpřednější výspě bojů o nový život.

KM, roč. 6., č.1., 27.VI.194

Mezi Východem a Západem

...západní ráz českého ducha a české kultury není problémem, jež by bylo možno klásti, není ani námětem k diskusi. Je naprostou zřejmostí. Již po deset dlouhých století "homo bohemicus" chápe své úsilí o svou stále dokonalejší a plnější lidskost, o stále dokonalejší a úplnější realizaci svého poslání na zemi, jako část širšího díla, jež na světě plní člověk Západní. A lze se tedy ptáti, zda chtít českého člověka odvésti z tohoto duchovního a mravního společenství se Západem, z této vžité jednoty nekonečnými věky chtěné a dotvrzené, neznamenalo by otřásti jím v samých jeho nejhlubších mravních základech! Lze se ptát, zda žádat na českém člověku, aby se vzdal toho, co bylo po tisíc let jeho duchovní podstatou, neznamenalo by žádat na něm, aby se více méně vzdal sám sebe. Duchovní povaha našeho národa není dílem posledních dvacíti nebo padesáti let, nežijeme, nikdy jsme nežili z ideových výpůjček, obnovitelných a vyměnitelných v každé generaci. Nýbrž deset století duchovní existence a tvůrčí práce nás zatěžují svou požehnanou vahou, deset století symbiosy a jednoty se Západem.

A nyní je na nejasnou otázku odpověď jasná. Východ nebo Západ? Ani: Západ místo Východu, ani: Východ místo Západu. Ale: Východ i Západ. Se Západem musíme stůj co stůj udržet živý a zurodňující duchovní styk, neboť jsme západním národem svou prastarou kulturou, a přerovat

toto odvěké spojení znamenalo by upadnout v krizi duchovní bezradnosti a mátožnosti, bez pevných základů. S Východem musíme svůj styk vystupňovat na nejvyšší míru, nesmí nám ujít ani jediný z plodných jeho podnětů, ani částička jeho bohatství. Východ i Západ, abychom byli sami co nejinformovanější, co nejbohatší. Aby nebylo v světě dobrého popudu, jenž by náš neoplođnil, ježž bychom nezpracovali, jehož bychom pro sebe a po svém nevyužili. Východ i Západ, abychom mohli být co nejvíce a co nejlépe sami sví, sami sebou. Východ i Západ, protože se nesmíme ostýchat pokládat se za zrcadlo celého světa a jeho střed. Východ i Západ, ne proto, abychom byli přívěskem brzo jednoho, brzo druhého, ale poněvaďž chceme, aby zrovna o nás více než o komkoliv platilo ono staré: "Homo sum..." "Jsme lidmi, a nic lidského nemá nám být cizí" - a to předpokládá širý, svobodný výhled na všechny světové strany, okna otevřená všem průvanům ducha. To je první předpoklad toho, aby naše kultura, zůstávajíc českou, byla i v budoucnosti taková, jakou ji vídaly nejlepší naše doby: ne pouze západní - ne pouze východní - vskutku lidská!

KM roč.6., č. 3-5, 8.VIII.1945.

Ještě jednou: mezi Východem a Západem

...nemyslím, že by se u nás dnes našel pošetilec dost veliký, aby se domníval, že bude možno nás zdržet toho, čeho si každý přeje: plodného kulturního styku s Východem. Ale najdou se třebaš velepilní snaživci, kterým bude náhle trnem v oku náš odvěký ráz národa kulturou západního... my si dobrým právem osobujeme, být pokračovateli a třeba i uchovateli a zachránci toho, co je na Západě živé, úrodné, dobré. Ale zrovna proto musíme zůstat se Západem ve styku přímém a nezprostředkovaném. Neboť je nesmyslné, že by někdo poznával za nás a místo nás, co je pro nás na Západě dobrého a užitečného, a že by nám to podával jako užívání ve své adaptaci a úpravě a podle svého dobrého zdání. Nepůjdeme prostě ptát se do Ruska, co z duchovních esencí Západu se pro nás hodí nebo je nám stravitelné, jako se nebudeme ptát na Západě, co si osvojíme ze vzorů ruských: neboť obojího jsme nejlepšími soudci my, protože známe svoji potřebu a povahu. Ostatně: že nám Rusko v té věci předpisovat nechce a nebude, je jisto. Naše slova týkají se spíše našich východně orientovaných krajanů. Nuže, velmi prostě: jsme při nejmenším stejně jako oni kvalifikováni, abychom mluvili o národních duchovních stycích. Reglementovat se jednoduše nedáme. Budou-li ovšem doprovázet své vývody primitivním prohlašováním každého, kdo není přesně jejich mínění za reakcionáře, zesměšní brzo veškerou diskusi a znehodnotí své důvody sami...Nesmí-li se čeho dnes u nás tvůrce

socialistické kultury dopustit, je to kulturní zaslepenost a úzce stranická výlučnost ať vůči Východu, ať vůči Západu. Ke všemu dobrému, hodnotnému, plodnému, ať to přichází z Ruska či z Okcidentu, musí se hlásit a musí si to osvojit - jako své nejvlastnější dědictví, jako majetek, který náleží právě jemu, právě především jen jemu, neboť on představuje živější, ušlechtlejší, plodnější kulturní princip, silný svým nedávným vítězstvím, ještě silnější vůlí vybudovat vyšší kulturní budoucnost, v níž nic kladného, co stvořila dobrá práce číkoliv, nebude ztraceno.

Ale abychom si tohle vše, tak prosté přece, uvědomili, jednoho je zapotřebí: Nemysleme proboha tak poslušně! Tak propagandisticky! Tak nadiktovaně! V tom a nikde jinde je v tuto chvíli největší kus toho věčného čecháčkovství, toho skutečného a nejsmutnějšího zápecnictví a koženkářství, které je vskutku reakční, i když si dává sebenereakčnější jména!

KM roč. 6., č.6-7, 15.X.1945.

Básnikova trnitá cesta do socialistické společnosti.

Kultura vznikající socialistické společnosti adoptuje vše dobré, pravdivé, krásné jménem lepšího života. Každá krása je její, buďsi jakéhokoliv původu, neboť tato kultura má na ni lepší právo než kterákoliv jiná. Proto, že tato kultura je výrazem vůle k novému, lepšímu zítřku. A toto právo na každou skutečnou krásu má, i kdyby se dokonce umělec vzpíral. I kdyby mluvil proti ní... Vůbec si uvědomme už konečně toto: každý vědec, každý umělec opravdu tvůrčí přestává být nadosobní částí svého díla jevem třídním a je majetkem všech, a nejvíce těch, kdo usilují o dílo rovněž nadosobní, tvoříce nové, lepší formy života. Je trapným neporozuměním samé podstatě otázky socialistické kultury, jestliže právě její zastánci vylučují velkého umělece-hlečeče. Nad tímto projevem sektářské pedanterie naprosto krátkozraké ptáme se, oč přitažlivější a současně významu socialistické kultury věrnější by bylo prohlásit jednou provždy na adresu umění i veškeré duchovní tvorby: Jsme vlastní, v níž se mají naším přičiněním zrodit nové formy života. Jsme šťastnou zemí velkolepého hledání. V naší zemi je dovoleno svobodně hledat tak jako v žádné jiné zemi pod sluncem, protože se u nás musí hledat. A musí se hledat, protože se musí nalézt.

KM roč.6., č.9-10, Prosinec 1945

Literatura umělecká a literatura užitková

Socialistická literatura, má-li mít spojení těchto slov vůbec nějakou signifikaci, může být leč literaturou ideje lidské svobody. Ideou, okolo níž všecka gravituje a do jejíž nekonečné bohatosti přichází pro svou inspiraci, je idea člověka naprosto volně a úplně se uskutečňujícího v světě, v němž není již jediné síly, která by jej znásilňovala a omezovala. Tím je socialistická literatura prvotně a svou podstatou: neboť taková je idea socialismu a jeho smysl. A jen druhotně a kontingentně a jen do té míry, do které ten, kdo chce určitý cíl, chce také /ne vždy/ určité prostředky, je socialistická literatura také literaturou na př. třídního boje, diktatury proletariátu atd., a je těmi představami živena... Máme ostatně také za to, že poněvadž smysl socialismu je v tom, odstranit jakoukoliv možnost vykořisťování člověka člověkem a opatřit mu úplně vnější, společenské předpoklady svobodného rozvoje, a poněvadž umění nežije leč ze svobody, stále dokonaleji tvůrcem splňované v sobě samém, socialismus a umění si navzájem a podstatně zcela odpovídají, a že tedy: není, nemůže doopravdy být literatury proti socialismu. Jako nemůže být umění proti spravedlnosti. Proti lidu. Vyskytlo-li se kdy takové, běželo nutně o dočasný hřích na vlastní přirozenosti, jenž poškodil nejdříve umění samo. ... v té ideologické literatuře agitace v nižším i vyšším slova smyslu, v celé té literatuře souhlasu a vyžádané podpory není od socialismu na umělce vůbec vznášen nárok jakožto na umělce, nýbrž jako na techniky přesvědčování, jako na odborníky persuaše. Je tu od nich žádána služba vlastně občanská, a nedorozumění vzniká z toho, že jsou do boje vyzváni sice jako občané, ale zasazení do něho tou svojí schopností, kterou slibují v boji prokázat nejplatnější služby: schopností spisovatelskou... Hleděl bych nejraději tak na literaturu souhlasu a podpory: je to ještě stále písemnictví, není to už poesie.

KM roč. 7., č.1-2, 23.I.1946.

Pár slov o kulturním ethosu

Uvědomme si znovu a připomínejme si zas a zas, že kultura je to-též co charakternost, slušnost, stud a noblesa, intelektuální poctivost, přímost a odvaha svědomí, šlechtnost srdce. Od svých nejskvělejších počátků kultura nemá v lidském životě v podstatě jiné úlohy než říkat a dokazovat lidem se stále rostoucí odvahou a stále stupňovanou jasností, že svět nelze budovat na klamu a že život je pravda, a ne lež. Od svého počátku není kultura leč avantgardní částí a formou nesmírného a nikdy nepřerušného boje, který jediný ve sku-

tečnosti vytváří lidské dějiny: právě boje pravdy proti lži, svědomí a charakteru proti podvodu. A vyšší kultura tedy může znamenati jenom: ještě pevnější charakter, ještě vyšší slušnost, ještě ušlechtilější noblesu, hlubší poctivost a statečnější odvahu. Toto jest pravda, kterou dlužno položit do samých základů nové socialistické kultury jako první kámen její budovy, a nedostavíš ji, pustíš-li toto přesvědčení byt i jen na okamžik z mysli a srdce...

Myslím, že sektářství je jen případem jakéhosi mravního prospěchářství, zatíženého komplexem zmonopolisované pravdy. V kultuře je neplodné, v socialistické kultuře dvojnásob, neboť ta, tuším, už samou svou podstatou je výzvou k práci kolektivní a bratrské: zde poběží přece o to, ostatní nikoli potlačit, ale přesvědčit je, strhnout je s sebou. Ke kultuře se neodvádí, tam nemusíš pod společnou vojenskou míru a neoblékají tě do kabátu téže barvy a téhož vyznání. Je naopak záležitostí jednoty živoucí, nikoliv zmechanizované, které se nedosahuje za cenu uniformnosti a ochuzení. To omezené autoritářství, jež nepřipouští vedle sebe jiného názoru, ta touha vnutit a ovládnout, založená na nepochopení, na neschopnosti pochopit a jindy na odhodlání nepochopit, je v gruntu jen projevem slabosti, vnitřní nejistoty, skutečné nedůvěry v sebe...

Byli jsme od svých začátků zvyklí, neuvádět bez důkazů v pochybnost loyálnost svých odpůrců. A žádná zkušenost, vůbec nic nás nepohne, abychom opustili tuto královskou cestu: nedovolit sami sobě taktiku, v níž nízké rány jsou přípustny. Pokládám svoji zásadu za velmi socialistickou. Neboť to není pravda, že za jistých okolností a k jistým cílům všechny prostředky jsou dovoleny. Ani nejušlechtilější ~~efl~~ nezdůvodní nepravdu, pomluvu a chladnokrevné, methodické překrucování, povýšené na systém. Ty jsou pochopitelné jen z cílů a účelů podobných sobě. Ó, je třeba mít náramnou jistotu, že zasazujeme ránu spravedlivou, chceme-li a má-li se nám podařit zasadit ránu silnou! Bez té jistoty se stává, že jsme se rozpráhli k ráně papírové.

Ale již slyším s úst mnohých splývat námitku: Tváříte se, jako by socialismus byl ne naukou ekonomicko-společenskou a vědou vývojeslovnou, ale především mravoukou, ba dokonce přímo a hlavně exaltací individuálních vlastností mravních! Nuže, vzácný oponente, já si to také skutečně myslím...

A jaká je posléze Ucha kritiky v tomto díle vznikající socialistické kultury? Nu, takové je mé osobní credo: kritik bude právě prvním bojovníkem o ono vyšší mravně-duchovní zdraví, jež má pro člověka stvořit nová společnost. Bude jeho jménem v kultuře strážcem životní poctivosti. Nebude pro něj kultury bez charakteru a opravdovosti. Je

na světě proto, aby byl bojujícím ztělesněním přesvědčení, že myšlenky nejsou jen na to, aby byly myšleny, ale především na to, aby byly žity. Největší revoluce, jejímž je povinnen se cítit pokorným dělníkem, je ta, již na světě pomalu vítězí pravda.

KM roč.7.,č. 3, 13.II.1946

O naší moderní socialistické tradici a co s ní souvisí

Náš dnešní socialismu má, myslím, vůči své staré domácí tradici dvě povinnosti: tuto svou tradici především studovat a poznat; a potom, být jí věren v tom co má nejhodnotnějšího. Říkám si, tím že je onen pocit povinnosti myslit po svém, ta potřeba vlastního, českého přínosu k socialistickému řešení životní lidské otázky. Oč běží na socialistické lince naší kultury, je od samého počátku vytvoření kultury, která by sloučila a přetvořila podstatné a plně náměty přicházející k nám, v organismus nový, vyšší než ony, protože úplnější. Jde o českou syntesu kulturních sil, nově zhodnocených a přetavených v jednotu, jež by nesla pečeť našeho ducha; nikoliv tedy o pouhé přijetí těchto sil: okamžikem mechanického vřazení vzdali bychom se poslání vyššího, přesahujícího význam myšlenek toužících po integraci, zřikající se spolu v vlastní osobitosti. A přestávajíc být svoji vlastní, nepodlehli, samostatně a svérázně dějstvující, dávajíc se úplně všanc cizí kulturní myšlence, přestáváme být zajímaví a cenní i pro její rodnou oblast, neboť jí přinášíme souhlas nepůvodní, nekorigovaný, netvůrčí. Zdá se nám, že toto poučení nabývá netušeného dosahu právě dnes, kdy máme právo se domnívat, že jsme národem s klíčovým posláním dějinným, s převýznamnou aktuální historickou úlohou - a kdy valná část světa nás za takový i má. Neboť značná část světa stojí před problémem, který my, přede všemi, již odhodlaně a třeba s chvílkami tápání a omylů řešíme, a národové vědí, že se u nás dívají do dílny nového života a na dílo nesmírně důležité, ba příkladné i pro ně, vždyť jejich budoucí klid je možná jen za cenu jeho úspěšnosti. Harmonisovat dva typy lidského života, vyrůstající sice ze základů jediné a téže kulturní myšlenky, ale z nichž každý, ruský i západní, volil přece jen za svou osu princip jiný; harmonisovat je, to jest nikoliv pořídit dočasný kompromis obou, nýbrž strávit je, sloučit a zcelit v nový, vnitřně zase sourodý organismus vyšší, v novou trvalou základnu vespolečného žití, kde by ani samostatně nedejstvovala myšlenka osobní svobody bez skutečné sociální spravedlnosti, ani nebyla hledána sociální spravedlnost bez ohledu k volnému vývoji tvůrčí osobnosti, kde by prostě nebylo spravedlnosti bez svobody a svoboda byla spravedlností: - úloha velmi čestná! Čestná tím, že povinnost k národu se zde rozši-

žuje na povinnost k lidstvu.

KM roč.7, č.8-9, 27.IV.1946.

Stát a básník

... historicky nazíráno: nikdy v dějinách nebyl duchovní tvůrce svobodnější než v klimatu ideje demokratické; pouze tato idea připouští, aby stát byl přímo chápán jen jako nástroj svobody, jako cesta k svobodě tvůrčího člověka stále větší, jako služebník této tvořivé a mravní autonomie osobní. Všimněme si i toho, že sama pyšná autostylisace typu umělce - mluvím o umělci, pojímajícím a prohlašujícím se za vůdce svého národa, za proroka, za kněze u oltáře, za ochránce národních a lidských mystérií - je původu právě a teprve moderního, romantického. A nová, současná demokracie v pojetí státu, rozšiřující se z oblasti politické čím dál tím víc do hloubek společenské struktury sociální, nemůže a nechce, nezradí-li sebe samu, leč míru tvořivé svobody umělcovy zvětšovat.

Vizme nyní tutéž otázku logicky a pojmově! Stát není realizací žádné mravní ideje, je prostě sociálním výrobkem, je produktem společnosti na určitých stupních jejího vývoje, totiž tam, kde sociální třídy zápasící o moc ohrožují svým bojem samy sebe i společnost do té míry, že se jeví nutnost veřejné moci zdánlivě nad společností stojící, ve skutečnosti ovládané a řízené nejmocnější sociální vrstvou příslušné dějinné chvíle, kdysi feudálitou, později měšťanstvem, po případě pracující třídou...

Na druhé straně, z pojmu umění samo plyne, že mravní ovzduší v němž umělec nejlépe tvoří, ba jedině v pravém slova smyslu tvořit může, je právě anticipací mezilidského i vnitřně osobního stavu, jež uskutečnit je vlastním smyslem socialismu. Je to ovzduší svobody. Je to ovzduší, kde vše dýchá přesvědčením nedotknutelnosti niterného života. Jen z ducha svobody umělec tvoří, jeho dílo není leč živý doklad a symbol boje o svobodu, a cesta k svobodě stále vyšší. Filosoficky vzato, umění ve svém vývoji je jen organizací tvůrčí svobody a umělecká díla jsou jen petrifikáty boje o ni v sobě i mimo sebe...

Stát zajišťuje, po případě opatřuje prostředky tvořivé svobody umělcovy, chrání možnosti i výsledky jeho díla, podporuje je. Míra jeho kulturnosti a jeho vlastní mravní prestiže je udávána tím; jak svědomitě a úplně to činí, jaké svobody, pokud možno stále větší, tvůrčímu duchu přeje. Ale respektuje-li a zajišťuje tuto svobodu, neřídí ji. Žádný stát nemá nejmenšího oprávnění vyrábět pro umělce filosofii a dodávat mu morálku. Neboť ani pro sebe samého je nevyrábí: dodává mu je již hotové třída, jejímž je mocenským nástrojem.

A naopak: povinnosti umělce k státu? Nebojím se kacířství: žádné. Není povinností k nástroji, jsou jen povinnosti k smyslu nástroje a jeho cílům. Jsou jen povinnosti básníka k národu, vlasti, lidstvu. K umění. K životu. Problém poměru státu a básníka klade otázku o povinnosti státu k básníkovi, ale nikoliv otázku obrácenou. Otázka po povinnostech umělcových zní po právu jen tak: je-li stát básníkovi povinen svobodou, jak jí básník užije, aby si jí zasloužil? Jak s ní naloží, aby na ni podržel mravní nárok? Odpověď leží v samém pojmu svobody a v samém pojmu umění. Básník hájí svou svobodu proto, aby ji svou tvorbou dále zvětšoval a násobil pro sebe i jiné. A umění, ze svobody se rodící, samo sebou ji šíří a jí učí. Povinností básníkovou je nepřetržitý a věrný boj za svobodu na zemi a za její uskutečnění v spravedlnosti všem.

KM roč.7, č.10-11, 5.VI.1946

Osobnost a kolektivum

Individuum je mně sumou náhodných a přirozených věcí, darů i nevýhod, jichž jedinec nabývá bez svého vlivu; individuem jsem, narodiv se toho a toho roku a toho století, v Praze a ne v Americe, jako Slovan a ne Čech, jako muž, zdravý nebo nemocný, tak a tak dědičně zatížený nebo naopak s těmi a těmi talenty, v rodině milionáře nebo měšťáka nebo chudáka, svým sociálním původem spoluurčován k té a té existenci atd.: mým individuem je dána má přírodní nestejnost, rozlišenost nerovnost vzhledem k ostatním individuí. Osobnost pak je to, co ve mně ze své přírody a náhodnosti vytvořím silou vlastní práce na sobě samém, silou svého rozumu, svého ethosu, své svobody; osobnost je ve jménu lidské dokonalosti a plnosti zpracované a dovršené individuum, jež v sobě rozvílo všechny dané možnosti tvůrčí až ke květu a plodu. Jako individuum jsem prostě dán a determinován; osobností se stávám. Individuum je řádu fyzického; osobnost řádu mravního...

Nuže, jako je pravda, že socialismus čišší chladem k pojmu individua, tak je pravda, že celý gravituje kol pojmu a ideálu osobnosti. Neboť sám smysl socialismu je právě v tom, aby každému jednotlivci byla dána objektivní možnost úplného rozvíjení, uskutečnění i uplatnění tvůrčích možností v něm obsažených a plného osobního štěstí.

KM roč.7, č. 12-13, 10.VII.1946.

Cesta literatury k lidu a lidu k literatuře

Na všechno, co bylo v umění vytvořeno hodnotného, má lid právo, všechno mu náleží a má mu být nabídnuto. Právě v tomto zevšeobecnění nároku na veškerou vytvořenou kulturu je přece vlastní smysl demokra-

tisace a socialisace kulturní. Stejně jako obráceně, t.j. pro umění, spočívá převratný význam zlidovění v tom, aby se z majetku, vyhrazeného jen elitní menšině, obrozovalo a přerозovalo touto stále širší účastí v umění Obce...

Ano, je jediné řešení: lidu žádné uměníčko, kuchtěné "jen pro lid", rezervace kumštýřských chytráků a maloobchodníků. Lidu prostě všechno umění, a hlavně to nejlepší. A neběží tak o to, aby umění se svých domnělých prestolů sestupovalo k lidu, jako o to, aby se všemožně pomohlo lidu vystoupit k umění...

Josef Čapek: Básně z koncentračního tábora.

...smyslem života je svoboda. A neptejte se, kdo jste obsahu toho slova nedorostli, která a jaká že svoboda, neboť je jich sto! Odpověď je prostá: každá svoboda, všechna svoboda, veškerá hierarchie svobod, tvořící nakonec jednu jedinou, jíž jest svoboda lidského určení. Od svobody fyzické, prosté volnosti pohybu, možnosti nakládat svým tělem, k svobodě smýšlení, k svobodě politické, k svobodě klást své vůli uvážené a čestné cíle osobní i veřejné, a k svobodě vyjadřovat tvůrčím dílem sebe samého, svou osobitost mezi lidmi, i svou představu o lidském poslání na zemi. V "Básních z koncentračního tábora" není požadavek svobody zdůvodňován. Její nutnost se v nich vyjadřuje jinak a hlouběji: jako nejzákladnější jistota celé bytosti, jež netřesená a poslední zůstala, když všechno odešlo, bylo pozutínáno, když všechny iluse opadaly. Či chcete-li: za pravdu svobody ručí se nám tu nikoliv důvody a demonstracemi. Nýbrž: existencí, ba ještě více, tím, co z existence zbylo mučenému! Běda, však také téměř vždy jest celý život cenou, jíž se platí za takovou jistotu /a takovou poesii/.

KM roč.7, č. 14-16, 12.IX.1946

Sovětská čistka, česká kocovina a leccos jiného

Dělejte si, Rusové, co uznáte za vhodné a za nutné, nebudeme vás kritisovat, ba budeme vaše rozhodnutí bránit anebo alespoň vysvětlovat; s tím dodatkem však, pro nás nejvýznamnějším, že vás nebudeme napodobovat, neboť vás napodobit ani nechceme, ani nemusíme. Také my chceme dojít k společnosti socialistické. Také my chápeme socialismus jako společensky stavebný princip, umožňující nejvyšší možnou míru lidské svobody, jakou jen dovoluje lidská přirozenost. K tomuto dílu se hlásíme ze svobodného rozhodnutí. Ale třebaže si hodláme navzájem kritisovat prostředky, jež si k dílu volíme, nemíníme žádné určité z těchto prostředků vnucovat na úkor tvůrčí svobody, jež je pro nás nejnějnější podmínkou skutečné tvorby. Ponecháváme duchovním dělníkům volbu

nástroje, jenž nejlépe odpovídá jejich talentu, povaze a vnitřnímu určení, možnostem a upřímnosti. Neboť máme-li za to, že posledním společenským cílem je úplné osvobození člověka v socialismu, nemáme za to, že pro úplnou svobodu budoucí je možno a dlužno ničit částečnou svobodu dnešní, jež sama již stála tolikerou obětí, strast a boj, socialisty především. Neodsoudíme sebe samotné k tomu, dopouštět se násilí, aby jednou nebylo už žádného násilí, falšovat lidskou povahu, aby jednou nemohla už nikdy být lidská povaha falšována, bít člověka, aby se naučil nikdy se už nikým nedat bít. Takové stanovisko odpovídá našemu vývoji a našim poměrům, naší představě života a jeho smyslu i naší pokročilosti.

KM roč.7.m č.17-18, 31.X.1946.

O komunistickém kulturním programu a "budovatelském optimismu"

...ani na okamžik a ani stínem nesmí "nová optimistická struna", na kterou má v budovatelské radosti uhodit naše socialistická literatura, znamenat chválu daného, hotového a dosaženého stavu, spokojenost sebou samým, nadresírovanou a čiperně usměvavou propagací určitého zboží ideologického. Optimismus socialistické literatury nesmí vůbec spočívat na myšlence a faktu štěstí. Ani na faktu úspěchu, tím méně na faktu nabyté moci. Nejenom že nesmí se lacině vyzouvat z vědomí zla, bolesti, konfliktů a viny, ale musí být dokonce do hloubky nejhlubší proniknout pocitem přímo tragické odpovědnosti za svět, za společnost, za člověka. Jinak je pouhou grimasou a holou mravní desercí. Skutečnost tvůrčí optimismus je ve skutečnosti "pesimismu" blízek k neuvěření: běží zde zase jen o jeden z oněch velikých dialogů obou pólů života a ducha, o dialektický protiklad, jenž se rozplývá či vytváří vyšší jednotu v člověku doceleném. Tvůrčí optimismus zná zlo a uznává jeho jsoucnost do posledního puntíku, mimo sebe i v sobě. Ale věří nejfantastičtější vírou v účinnost práce, opřené o ryzí úmysl: proto právě se zla nebojí a tím je optimismem. Ano, skutečnost práce a ryzí nitro, to jsou základní reality a jistiny pravého optimismu. Ale kdo řekl: práce a poctivost, řekl i: stálá, bdělá nespokojenost sebou samým a výsledkem svého díla. A kdo řekl tohle, řekl i: nutnost kritiky a sebekritiky. Jsme u ní zase! Ale rozvažte sami: cožpak v socialismu, a zvláště v socialismu teprve se vytvářejícím a dosud zcela nekontituovaném, může optimismus znamenat vůbec něco jiného než právě stále větší míru pracovitého úsilí o lepší a tedy i nepřetržitou potřebu kritiky? A tudíž i nutnost její svobody?

KM oč.8, č.7-8, 22.IV.1947

Šaldovo evropanství

Evropan vytvořil koncepci života: Evropa bude tam, kde tato koncepce zůstane živá a tvořivá. Třebas v Patagonii, doveďte-li ji Patagonian rozžít, zplodnit a ubránit! A Evropan bude zatím Skythem, Afrikanem nebo barbarom beze jména. Nuž, pociťte zde po prvé, jak se idea evropanství nalévá opravdovým palčivým životem, jak náhle nabývá nového rozměru: je to rozměr dramatu, rozměr zápasu. Zároveň jí vyrůstá nový význam: je to význam mravní, evropanství není pouhým místním stavem Evropana, nýbrž záležitostí jeho odvahy, jeho věrnosti k sobě samému. Evropan se může zřící Evropy, může před dějinami obdíkovat; zůstanou mu země, lesy, řeky, hory, města, zůstane mu krabatina zemské kůry, malý výběžek, jež nesmírný asijský kontinent předsunuje vstříc pustotě nekonečných moří!...

Evropský duch se uskutečnil posléze v tom smyslu, že pojal ideál osobnosti. Jím je dnes charakterisován po výtce a syntheticky, ten ideál značí integraci jeho osudů. Kde se moderní člověk cítí jako osobnost, lépe: kde o ni v sobě usiluje, tam je Evropa. Kde tento ideál člověk nikdy nepojal /v Asii třeba, kde člověk touží po odosobnění, po nirvaně/ nebo tam, kde se ho vzdal, není Evropa. A nyní bychom mohli jít zralým Šaldou krok za krokem a zkoumat, jak kriteriem osobnosti měří problémy, tvůrce a události. Jak je mu svoboda naprosto nezbytným postulátem osobnosti, ta svoboda jakožto "protest", ne "darovaná", ale vydobytá, "dítě statečnosti, odvahy, velkodušnosti, která doveďte povrhnut životem", ale ovšem i sebe samu spoutat vyšší kázní, neboť "nemůže být cílem sama sobě"; omezit však zase může se jen "dobrovolně", "ze svého vnitřního popudu", což platí ostatně stejně o národech jako o osobnostech jednotlivých...

... Tato myšlenka na lidstvo je obsažena již v obsahu osobnosti. Což znamená, že osobnost tíhne přirozeně k universalitě, je myslitelná jen humanitně a humanisticky. Evropanství, chcete-li, je ve skutečnosti program nabídnutý lidstvu vůbec jako vhodný a ovšem i na míru a obsah lidství rozšiřitelný styl života veškerého. A lidství, lidskost, o tom nebuď nikdo na pochybách, je zase jen obrazem božím a úsilím o božskost. Šalda je v těchto věcech naprosto výslovný...

... Není pochyby: duch evropský jeví se u Šaldy být jen průběžnou stanicí, jen zastavením na nekonečné dráze, po níž člověk naší kultury - skrze své zosobnění, skrze národ, pak Evropu, pak lidstvo - tíhne k hodnotě božství. Posledním kořenem evropanství je u Šaldy pascalovsko-náboženský pocit života!

... František Xaver Šalda je stále s námi, a navždy, ve víře v budoucnost. Učí nás, abychom - poučení minulostí - bojovali po samou

mez svých sil o přítomnost, ale jestliže zhanobena zbankrotí, abychom statečně a bez lítosti nechali každé své "nyní" opicím a psům, a zírali jen vpřed. Tváří k budoucnu, vždy jen k budoucnu. Nevstupovat do božské pravdy zítřků s očima omámenýma na minulost nazpět, nevstupovat do dějin zadkem napřed!

KM roč.8., č.19-20, 20.XII.1947.

Socialistický rok 1848 a jeho dědictví

Vítěznému marxismu, jenž dnes bezmála již osmdesátý rok čím dále tím patrněji dominuje v socialismu, nesmírně se nedostává jeho protivníka, druha a doplňku. Chybí mu k vlastní jeho úplnosti a plnosti, k vlastnímu vnitřnímu životu, pohybu, dialektické úplnosti a schopnosti sebeobrody diskusí a bojem. Marxismu chybí pól přemýšlení o autonomii člověka a podstatě osobnosti lidské, chybí mu úcta k jejich hodnotě a často i vědomí, původně samozřejmé, že smyslem socialismu není uchopit veřejnou moc, ovládnout stát a těšit se z vlastní síly, nýbrž zvětšovat ihned a do nekonečna oblast oné autonomie a rozvojevých možností svobodné osobnosti. Revoluce jsou lidmi dělány pro člověka, a jen tehdy jsou oprávněny, nikterak ne proto, aby se ponižujícím leskem moci nad davy, milujícími autoritu, mohla výměnou přiodít nová kategorie vládců. Roku 1844, když Bakunin pozná v Paříži Marxe, vyjadřuje o něm své mínění: velmi jej obdivuje; jen jedním je nespokojen: Marx jeví "nedostatek instinktu svobody". Je to podivuhodně viděno, a zase: intuíce ruského bouřliváka má v sobě cosi jako zášleh prorocký. Neboť s vítězstvím marxismu duch Hegela, filosofa pruského Státu, rozestřel svá dobrodiní i své nedostatky nad celým moderním socialismem. Dnes je socialismu třeba v měřítku světovém kůry anarchistické, t.j. kůry filosofii individuální svobody, autonomní a nedotknutelné osobnosti a tvůrčí, revoluční iniciativnosti jednotlivce. Kéž najde popudy k této vnitřní obnově v sobě samém! Je to tím spíše možné, že mu stačí rozpomenout se na sebe sama, svůj smysl a svou tradici.

KM roč.9., č.1-2, 20.I.1948.

Svou kulturněpolitickou a kritickou tribunu získal Václav Černý, když dovršil Kristova léta. Většina lidí jeho profese v tomto věku teprve získává zkušenosti, rozhlíží se po širokém světě literatury a pokouší se o první vážnější práce. Mladý redaktor Kritického měsíčníku je však už tehdy nejen uznávaným literárním historikem a vědcem: brzy po Šaldově odchodu vstupuje do dobové arény s přesně vyhraněnou koncepcí české kultury, hrdě a se sebědůvěrou, jež provokovala malé duše, přikládá k české literatuře měřítko ~~klíček~~ umělecky nejvyšší, ale navíc na ní požaduje mravní poslání a odpovědnost, přísně posuzuje etický vztah tvůrce k jeho dílu. Protože byl tento postoj znásoben osobitým stylem nezříkajícím se patosu a ironie i pohotovou polemičností, bylo nasnadě, že byl z jedné strany vděčně, z druhé strany nevráživě prohlašován za Šaldova nástupce. Už po třech číslech označil J.Fučík v Tvorbě KM za zatuchlý "sklep ze slonoviny", protože prý jeho redaktor nechce nic vědět o třídním boji; "jeho ,svobodná' skloňování, časování" jsou tudíž "jen prázdnou frází" a "fašismus mu není nepřítelem"; prý ho zajímá jen potud, "pokud ho může přirovnávat ke komunismu". Příslušnou nálepkou našel Fučík náramně snadno: měšťák.

Toto označení nevypadalo tehdy nijak zlověstně, patřilo k nejčastějším a nejzneužívanějším prostředkům komunistických polemik, byla to taková slušná nadávka pro všechny jejich ideové odpůrce. Statečné chování za války, jež vyvrátilo nařčení z toho, že "fašismus mu není nepřítelem", odbojová činnost /ve spolupráci s komunisty/ a pak věznění mohlo Černého v očích Fučíkových následovníků možná této příhany zbavit - ovšem za podmínky, že po osvobození přestane dál tvrdohlavě hájit uměleckou svobodu a široce pojatou tvůrčí nezávislost na jakékoliv institucionální moci, že se zřekne koncepce české kultury jako stále prohlubované, stále se rozmnožující svobody a lidskosti, že přestane zdůrazňovat potřebu charakteru jako podmínku každé kladné a plodné duchovní tvorby. Stal se ale přesně opak! Hned v prvním projevu v nové republice /"Pozdrav mrtvým"/ vidí V.Č. v památce padlých především odkaz kulturně-mravní a znovu zdůrazňuje, že práva na svobodu se umělec nevzdává, ani ve prospěch státu ne, že mu nemůže obětovat to, co je jedinou zárukou vnitřně opravdového a tedy i přesvědčivého díla. Byl to, jak by řekl V.Č., zášleh přímo prorocký, když se v opojené atmosféře pokvětnových dní soustředil ve svém projevu opět na onen starý ošemetný pojem, který byl a zůstal trnem v oku soubojovníků Fučíkových, když tvrdošíjně trval na svém, že ani ve státě odhodlaném jít cestou k socialistické budoucnosti nepřestane

a dál bude veden boj o nezávislost kultury.

O rok později vyhrotí redaktor KM své stanovisko se záměrnou jednostranností: stát má povinnost zajišťovat umělci prostředky tvořivé svobody, umělec nemá ke státu povinnost žádnou! Má jen povinnost k národu, k umění, k sobě. To způsobilo hotovou bouři. Nevyvolala ji jen neochota či neschopnost číst a nezaujatě tuto tézi domýšlet, jak bylo běžné v Tvorbě, Mladé frontě aj. orgánech. Myšlení doby bylo v zajetí růžových iluzí o vztahu státu a umění, o požehnání, jež poplyne z toho, že stát bude teď nezištným a velkorysým mecenášem umělců, že je hmotně zabezpečí, a tím je učiní dostatečně nezávislími. Z těch, kdo měli dobrou vůli o věci přemýšlet, ale nebyli s to vymanit se z oněch iluzí, vedl s Černým vleklou polemiku mladý J.Kopecký. Jeho oponentura se ovšem ani stínem nedotkla skutečně závažného ohrožení, které měl na mysli V.Č. a vycházela napořád z představy, že se státem budujícím spravedlivý společenský řád se musí umělec ztotožnit jako se státem svým, vždyť oběma jde přece o totéž!

Polemika zůstávala v mezích, jež tématu vytkla úvodní stať a nepřekročila je ani v odpovědích V.Č.. Snad ani do důsledků jít nemohla. Postaral se o ně život sám. "Domyslel" tézi Černého do nejtemnějších podob už několik let nato. Nový velkomyslný mecenáš se ukazuje jako krutý a nekulturně mstivý pán, jako absolutní vládce nad vědomím a svědomím tvůrce. Není zásluh, které by nepopřel, není velikosti, kterou by neponížil, není díla, které by nerozmetal, jestliže se mu znelíbí. Ale jako každý opojený vítěz nepočítá ani on se záludností dějin. A ty mu připraví překvapení: naprostou ztrátu schopnosti kriticky vidět vlastní sestup do umělecké pokleslosti a myšlenkové jalovosti, zprovinčnění kulturní produkce a axiologickou slepotu, jíž uniká skutečnost, že místo mravního vztahu tvůrce k vlastním poslání se rozbujel vztah jen a jen spotřebitelský - konjunkturalismus. Ekologové dovedou vyčíslit ztráty, způsobené civilizační činností na přírodě, zjišťují katastrofy na první pohled neviditelné. Hodnotové ztráty české kultury, utrpěné po r.1948 a 1968, helze vyčíslit. Jsou to ztráty osudové a negativně ovlivňují mravní zdraví národa tak, že i oficiální optimistická propaganda nad ním občas zanaříká.

Dialektika vítěze a poraženého je prostě ošidná, zvláště v duchovní sféře. Není-li tu vítězství dosaženo vyvrácením podstatných argumentů protivníka, nezůstanou-li na bitevním poli polemiky jeho rozdrčené názory, ale je-li rozmetána jeho existence a umlčen jeho hlas, rovná se to Pyrrhovu vítězství. Skutečný, morální triumf - a ten je v kultuře rozhodující - patří "poraženému", na jehož straně byla pravda. S malý-

mi lidmi, s lidmi bez charakteru a odpovědnosti k řádům umění a vědy "věci, vskutku velké nemohou být vykonány". Pravdu lze ovšem potlačit a zmonopolizovat si ji. Ale tím její dynamičnost odumírá a jí nezbyvá, než schovávat se za štít moci, bojí se střetnutí s nezávislým myšlením a otevřené diskuse, je sterilní a nikoho nestrhuje životní aktivitou, nevyzařuje sílu přesvědčení, je poduškou pro líné, nemyslivé hlavy. A končí logicky tím, že každou svobodnou výměnu názorů vyloučí a vede už jen monolog sama se sebou. Běžným prostředkem této zmonopolizované "pravdy" se stávají zákazy a vymycování jmen i děl.

Své svobodně/pojetí tvůrčí osobnosti odvodí ~~poté~~ V.Č. z širších souvislostí evropské kultury. Evropanství vysvětlí na příkladu Šaldivě nikoli jako pouhou vázanost k jednomu kontinentu, ale jako příslušnost k duchovní sféře a k mravnímu odkazu humanity, jejíž idea tvoří základ demokratické kultury v moderních dějinách světa. Tím dal vlastně teprve historickofilozofický základ svým výkladům o vztahu Východu a Západu, vyvodil z tohoto vášnivě diskutovaného námětu důsledky daleko závažnější, než byly ještě před rokem aktuální potřeby zápasu s jednostranně pojatou kulturní orientací k Východu, tj. k Sovětskému svazu. /V.Č. mluví zásadně vždy o Rusku, jehož kultura byla v té době jedná pro nás relevantní./ Tehdy odmítal V.Č. protiklad Východ nebo Západ a probojovával syntézu Východ i Západ, chtěl z obou kultur pro náš další vývoj přejímat všechno plodné a silné, aby naše kultura byla "ne pouze západní - ne pouze východní - /ale/ vskutku lidská". Měli jsme integrovat z veškeré světové kultury ty hodnoty, jež odpovídají potřebám domácím a úkolům nové doby. Neupozorňuje na nic, co by nás mohlo eventuálně ohrozit, nekonstruuje žádnou antinomií, nepojmenovává negaci toho "vskutku lidského".

Teď tuto lidskost definuje přesněji jako duchovní přínos dramatického zápasu evropských dějin o svobodnou osobnost a jako étos života nabídnutý lidstvu vůbec. Tato koncepce zůstane živá a tvořivá třeba, s v Patagonii, "dovede-li ji Patagoňan rozžít, zplodnit, ubránit". Proti humanitě takto pojaté klade nyní V.Č. opačnou představu ~~života naplněného "akvilitvím"~~ "akvilitvím", barbarství", tedy cosi odosobněného, bezduchého, poddanského. Je zřejmé, že kultura v tomto pojetí nemá a nemůže mít rozměr zápasu o větší volnost, nýbrž že v ní jde o bezvýhradné podřízení pravdy autoritě, že tu vnitřní přesvědčení tvůrce je nahrazeno formalismem souhlasu a podpory, že strnulá ideologická moc tu potlačuje odvahu k riziku hledání nových cest, že sama vtiskuje všemu smysl a diriguje každý pohyb. Důrazem na dědictví evropského ducha svobody jako základu osobnosti upřesnil V.Č. své polemiky o orientaci Západ-Východ a dal jim hlubší smysl. Odmítl

"skytské", "barbarské" chápání kultury, služebnost neosobní moci, ochotu tvůrce nahradit vnitřní kázeň podřízením disciplíně kolektivního hnutí. A na tradici evropanství vyvolávané z hloubky času, tradici, která má českému soudobému myšlení připomínat, že lidské i národní bytí nabývá existenciální hloubky jen tím, že si pamatuje své dějiny, že ví o svém místě v širokých souvislostech světa, vidíme dobře, jak Černého koncepce budoucí pokrokové, socialistické, demokratické kultury je tradicionalistická. Tradicionalistická v tom smyslu, že cítí živé sepětí s minulostí a největší ohrožení jí plyne ze zapomenutí, ze zpřetrhání vazeb k včerejšku, v nichž se po staletí formovala svébytnost národní kultury. V.Č. stojí celou svou nekorigovanou vášnivostí proti uspěchanému, udýchanému, fanatickému revolučnímu pokrokařství, jež nemůže tyto vazby ničím nahradit, ale neláme si tím hlavu, v bezstarostném hazardu je obětuje pomyslu novosti, nového člověka, nové kultury, nové svobody, nové společnosti. Podle V.Č. lze k tomuto novému ve zdraví dojít jen tak, že se současné úkoly budou řešit v organické návaznosti na odkaz dějinných souvislostí. Dojít k novému bez toho, bez vědomí tradic, bez paměti vlastních dějin znamenalo by ztratit vnitřní pravdivost a řád, vzdát se sebe sama, čímž se eo ipso hroutí i pojem svébytné národní kultury. Duch pravdy, svobody a humanity by byl vyvrácen bezduchým "skytstvím", "barbarstvím".

Linie naznačená V.Černým si žádá logické dovršení: pokud "Východ" /Rusko/ vysílal či bude vysílat do světa poselství humanismu, nedotknutelnosti duchovní autonomie člověka, byl a bude integrální součástí Evropy; a pokud se Evropa vzdá tradice kultury jako boje o větší suverenitu jedince, podlehne sama "skytské", "barbarské" civilizaci. Mám za to, že výtky Kunderovu "vylučování Ruska z Evropy" v jeho četných publicistických úvahách, neberou v potaz toto dvojí měřítko evropské jednoty, totiž měřítko jednoty územní a měřítko jednoty kulturní. Od Havlíčka přes Palackého až k Masarykovi klade český intelektuál na Rusko požadavky evropské politické kultury a dochází k závěru, že Rusko tuto politickou kulturu nemá, že je protidemokratické, svým duchem stále nevolnické, autokratické. Toto Rusko pro něj není Evropa. S nadšením se zato chápe ruské klasické literatury s jejím evropským poselstvím, vyzdvihujícím velikost člověka a apelujícím na jeho svědomí, neodmyslitelnou záruku lidskosti. I v naší době lze po mém soudu přistupovat k problému Ruska ze stejných pozic. Kdo není ohlušen rykem propagandistických frází a záplavou bezduchého, "skytského" služebného umění, zaslechne i z "Východu" hlas skutečné evropské kultury, vyjadřující svým pojetím člověka odpor proti jeho urážení a ponižování, proti jeho degradaci na šroubek ve výrobní či ~~ve~~ ideologické mašinérii.

Ten, kdo se tak zarputile zasazoval o svobodu individua, se přirozeně stal ideovým nepřitelem č.l. pro ty, kdo v tomto požadavku ~~uvop~~rávněně viděli překážku pro manipulovatelnost lidí i tvůrců. On sám se však do této pozice "nepřítel" vůbec nestavěl. Naopak, v jeho státech se zřetelně projevuje taktická snaha překonávat protikladná stanoviska, nepřehlížet politickou realitu, a proto se nedat vyprovokovat žádnými vyhocenými dilematy. Nejmarkantněji se to ukázalo v postoji k sovětské čistce v umění r.1946. V.Č. odmítá se sovětskou akcí polemizovat, dokonce ji odsuzovat, i když je nepochybně v příkrém rozporu s jeho koncepcí svobodné kultury. Je dokonce ochoten vysvětlovat tento diktátorský zásah ze složité vnitřní i vnější situace SSSR. Zážitek společného protifašistického boje poznamenává nesporně každé Černého slovo o sovětské politice, nikdy se ani náznakem nedotkne faktů, jimiž tzv. protisovětská propaganda usvědčovala stalinský režim. V tomto ohledu si V.Č. kladl maximální rezervu, vycházející z přesvědčení, že jde výhradně o sovětskou záležitost a že pro naši potřebu stačí vyhradit si výslovně právo tyto metody neopakovat a nikdy nena-
podobovat. "Našemu vývoji a našim poměrům" odpovídá ~~půdže~~ něho jiná představa života a jeho smyslu a rozumí se, že i jiná představa socialismu.

Přitom V.Č. vytrvale a důrazně prohlašuje, že je socialista, ovšem nemarxistický. Dá si ale záležet na tom, aby s odmítnutím marxismu dokázal svým oponentům pyšným gestem, že ho zná přinejmenším tak jako oni, ale vlastně lépe než oni. A na tom stojí až do doby, kdy píše své Paměti IV.. Ani pronásledování po r.1948 a katastrofa české kultury, kterou tak sugestivně popsal, nezměnily jeho stanovisko, ba ani represe 70. let ho neodradily od přesvědčení, že koncept socialismu v jeho pojetí je s to vyřešit morální krizi soudobé společnosti. Ve sféře kultury, která je mu vlastní, vidí toto řešení v odstranění záporů buržoazní společnosti a v rozvinutí jejích výtvarných do nové kvality socialistických principů osvobození člověka. Konkrétní podobu své ideji socialismu V.Č. nikdy nevtiskl, v intencích své představy kritiky jako strážce mravnosti jenom naléhavě varuje před potlačováním práv člověka a zejména tvůrčí osobnosti. Tam, kde je brána v pochybnost tvůrčí svoboda, tam se stává pochybnou svoboda vůbec, mohl by V.Č. opakovat s mladým Marxem. V obecné rovině mu socialismus znamená harmonicky se vyvíjející společnost s velkou vnitřní dynamikou, která jí nedovoluje ustátnout a spokojit se s dosaženými výsledky, která stále sama sebe kritizuje, aby se zdokonalovala.^x

^xJe beze smyslu řídit V.Č. hned na levici a hned na pravici, jak s-e v poslední době nad Paměťmi děje. S těmito pojmy se dá libovolně žonglovat. Pro integrální katolíky a všechny konzervativně založené jedince je V.Č. typem vyhraněného levičáka /"Černého sen, touha, též fixní idea, svým způsobem náhražková víra, náboženství, je radikální levice, radikální socialismus" - viz Jar.Dresler, Národní politika, září-říjen 1983/, pro komunisty a jejich ideové souputníky je naopak neoddiskutovatelným pravičákem. /J.Chalupecký: "Teď byl jedním z mála, kdo se mohl postavit do čela pravice"./- Na okraj plně oprávněné Chalupeckého obhajoby Fr.Malase chci jen poznamenat, že V.Č. užíval marxistických pojmů hned po r.1945, nejen v knize Lid a literatura ve středověku /1958/, nebylo to tedy z jeho strany žádné pozdní pokání či konformování, V.Č. dokonce z jistých marxistických tézí vychází, přijímá např. Leninovu definici státu jako organizovaného násilí jedné třídy nad druhou apod. Wellkova charakteristika zmíněné knihy je přinejmenším nepřiléhavá.

V.Č. sice učenecky zvládl vědeckou podstatu marxismu, ale se svým postojem stěží mohl pochopit i jeho ideologické a politické důsledky. Nerozpoznal, že marxismus-leninismus už dávno nejde o to vydobýt člověku větší míru svobod, než mu poskytl a poskytuje buržoazní řád, že je nerozvíjí, ale potlačuje, že mu jde především a za každou cenu o uchopení a udržení moci. Ve své důvěře v možnost ovlivnit komunistickou ideologii, tlačit socialistický vývoj na cestu specificky českého demokratického pojetí vede vytrvale dialog a polemiku s marxisty, přesněji řečeno s lidmi "uhlířské víry". Osud tomu chtěl, že se se svým milovaným dítkem KM rozloučil dvěma statěmi, jež prokázaly iluzornost této snahy být jejich partnerem. U příležitosti stého výročí revoluce r.1848 v zamyšlení nad zdroji evropského socialismu dochází V.Č. k závěru, že marxismus potřebuje léčbu - jak to formuluje anarchismem, že má prostě víc přihlížet k osobnostním nárokům jedince. Nebude prý to pro něj příliš obtížné, stačí, aby se rozpomněl na své počátky... Tato rada musela tehdy "lidem zvláštního ražení" připadat jako beznadějná naivita. Roubovat na to, co zbylo z Marxova vědeckého přínosu v tzv. marxismu-leninismu /tj. v ideologii a politické praxi, žijící ze zjednodušených formulek/, jakási individuální lidská práva, znamená nepochopit, s kým mám tu čest. Vždyť tato práva jsou pro stalinskou strategii a taktiku boje o moc nepřekonatelnou překážkou, a proto je prvním zájmem "ideologické fronty" zlikvidovat i jen vzpomínku na ně, jinak by nikdy nedosáhla svého cíle, tj. manipulace nad dušemi lidí. Sem nemá přístup ani mladý Marx, natož Bakunin! Pro ortodoxní marxisty jsou Bakunin a anarchismus nejzákladnějšími rozvraceči socialistického hnutí; takže nejen nemohou být do marxismu integrováni, musí být naprosto a důrazně zavrženi.

Ovšemže i v tomto projevu politické "naivity" se V.Č. jeví jako pokračovatel tradice české kritiky rusofilství a masarykovské kritiky marxismu, i taďy je skepse koření v hledisku politické kultury, která přikládá na každé konání a projekt měřítko mravnosti a individuální svobody a která je mu podmínkou důstojné existence národa. Proto i tato ztracená bitva zasela pro budoucnost dračí setbu, jejíž úroda vzchází za každého nového politického oživení, v každém pokusu o obrodu ztuhlé praxe etatistického socialismu.

Vůbec poslední kulturněpolitický projev V.Č., odpověď na polemiku sovětské bohemistky R.Kuzněcovové s jeho článkem o komunistickém kulturním programu, se shodou okolností stal už voláním na poušti: vyšel 20. února 1948. /Od té doby, v pěti posledních číslech před zastavením KM, už V.Č. neuveřejnil žádný článek a zkomírání čaopisu a zlé časy dokumentují jen málo důstojné pokusy J.Pinkavy o konformování s proměnami doby./ Černý tu opět zaujímá svůj typický "český postoj", v primitivní rétorice své odpůrkyně vidí projev něčeho nám naprosto cizího, vzdáleného a až nepochopitelného, toto přízemní myšlení se mu zdá tak tupé, že je ani nepovažuje za hodna vážné diskuse. S dvornou velkomyslností šetří svou oponentku, která sotva byla s to pochopit, oč v sporu šlo, jejímu dogmatickému uvažování musela unikáti dialektika pesimismu a optimismu, v níž Černému znamenal "pesimismus" jen trvalou bdělost před nebezpečím zplanění "optimismu" do oficiálního uspokojení s tím, čeho bylo dosaženo. To, co prosazoval V.Č. proti komunistickému huráňadšenectví, totiž kriticismus nezbytný pro zdravý vývoj kultury, měla Kuzněcovová v intencích sovětské kulturní politiky za nebezpečí, za ohrožování samotné podstaty socialismu.

R.Kuzněcovová byla bojovým předvojem stalinského myšlení u nás, být socialistickým kritikem se jí rovnalo konformování s daným stavem. Její vystoupení mělo být pro V.Č. varováním, že "čecháčkovství", s nímž se dosud potýkal, naprosto není jen domácí fenomén, že jeho postoje mají požehnání nejvyššího arbitra přes marxisticky pojímanou vědu a umění. Iluze, že sovětská strana se nebude a nemíní do našich záležitostí a sporů vměšovat, jak se ještě nedávno domníval V.Č., utrpěla těžký otřes už před Únorem. Ukázalo se, že stalinská koncepce bezduchosti a souhlasu byla společná českým i sovětským ideologům a že si přes hranice podávali v dojemné shodě ruce. Dogmatictí "čecháčkové" byli jen ozvěnou militantnosti mocnější síly, síly stejně nevzdělané, nekulturní a omezené, ale ještě sebevědomější představou, že je vyzbrojena jedinečnou správnou filozofií, vědou všech věd, což znamená, že pravda je vždycky na její straně.

Už v říjnu 1945 odpovídá V.Č. na obvinění komunistických publi-

cistů z reakcionářství protiútokem a označuje jejich počínání za typické "věčné čecháčkovství", což je podle něho "nejsmutnější zápecnictví a koženkářství", tady i skutečné reakcionářství. Pojem dorazí až do Pamětí IV. a vzbudí potřebu interpretace: je ztotožněn s českou malostí, ohebností páteře, přizpůsobivostí. Tyto "věčné" vlastnosti nás jistě v důsledku historického vývoje ohrožují víc než jiné národy kolem nás. Ale tento nadčasový pojem přece jen prošel od doby, kdy s ním začal V.Č. svůj souboj, proměnou, a to proměnou dosti značnou. Byl-li kdysi vskutku projevem zápecnictví a koženkářství, nabyl v konkrétní situaci nové podoby: nezáleží za pec před velkou dobou, chce naopak velké dějiny tvořit, není bázlivý, ale militantní, nezakládá si na usedlosti, ale vyhledává střetnutí - ovšem zaštitěn přitom mocí a vědomím, že je nekritizovatelný, nepřichází do polemické vřavy za sebe, ale ve jménu vznešené ideje, jíž bezvýhradněposluhuje, o níž je přesvědčen, že vylučuje jakoukoli kritickou interpretaci. Toto novodobé "čecháčkovství" je zbabělost, jež nabyla pod záštitou moci odvahy, je to zápecnictví, jež aspiruje na světovost, malost, jíž posedlo velikášství, tupost, jež chce filozofovat. Kdyby se změnily kulisy, zaleze zase za pec a bude se chránit před průvanem doby. Ale to už je, jak vidět, nejenom vlastnost české malosti, ale malosti každé, jak to ostatně Černému dokázala jeho první sovětská oponentka R.Kuzněcovová.

x x x

V.Černého vždycky lákaly a jeho obdiv vzbuzovaly velké postavy naší literatury /B.Němcová, K.H.Mácha/, které dokázaly "ze ztroskotané životní empirie autoňomní silou svého ducha" vydobýt dílo strhující krásy a mravní hloubky, vytvořit inspirativní kulturní hodnoty nadčasové platnosti. Když se kdysi vyznával z tohoto obdivu k tvořivé mohutnosti těchto několika osamělců, sotva mohl tušit, že se sám zařadí do jejich zástupu. Také jeho čekal po válce trpký osobní úděl, také jeho cestu tarasily osudové překážky a rozbíjely mu smělé projekty. To jistě ovlivnilo jeho práci, výběr témat i taktický kulturněpolitický postup, to způsobilo, že musel opustit publicistickou arénu, odejít z vysokoškolské katedry a uchýlit se do vědecké pracovny, až posléze po r.1968 byl zbaven jakékoli možnosti publikovat a pro veřejnost "neexistuje". Ale nijak se to nedotklo smyslu a významu jeho práce, ta vyzařuje dál své nabádavé mravní poselství. Měl v KM řadu spolupracovníků, ale svůj zápas vedl jako osobnost převyšující je všechny o několik hlav, byl i tam a už tam

osamělým bojovníkem, ale jeho patos obhájce pravdy to ovšem nijak neumenšovalo, spíš naopak. Z odstupu času je tato jeho obdivuhodná vytrvalost v zápasu o pojetí kultury jako stále obnovované snahy o rozšíření sféry svobody a lidství o to významnější.

V.Č. je svou životní zkušeností zosobněním trpkého osudu znásilněné české kultury v ideologicky zmanipulované společnosti. Ale svou koncepcí nezbytnosti charakteru jako předpokladu jakékoli plodné a kladné duchovní činnosti dal české demokratické kultuře program, který neztratil nic na své aktuálnosti a zůstává úkolem, který i další generace budou uskutečňovat jako svůj organický mravní závazek. Neboť není pochyb, že ani budoucnost nemůže vykonat nic velkého bez velkých osobností, a velké osobnosti vskutku mohou vyrůstat jen v atmosféře svobody a humánnosti.

Milan Jungmann

341

Sergej Machonin

Co jsem si o té knížce myslel cestou do Bystré,

/V.Č. k narozeninám/

odtud k Záběhlicům po silničce s křivými stromy a ke Kališti, a potom doma zapsal:

"Kaliště je kousek odtud, o Mahlerovi jsem se dočetl, že byl taky posedlý vášní práce, drakonickou náročností na orchestry i na sebe, a stavěl rozlehlé orchestrální architektury dál za jednotlivé životy, daleko dálza Vídeň své doby. Kilometr odtud běhal jako kluk a poslouchal tu Vysočimu. Musel vidět siluetu krajiny jako ji teď vidím já - jak se to tak stane, že se urodí, jako se rodí jablko, tady z té hůlky ve vesnici takový člověk a nese v sobě génia země a doby.

Ze země, z rodů a z tradic krajiny u Náchoda se narodil Václav Černý. Přečetl jsem tu poslední knížku Paměti a je to víc než čtení. Píše ji jako úděl, jakoby v horečce, aby dostal všemu, co musí a co jí ukládá. A kdo ji čte, čte ji s mrazením a do úmoru, vracejí se mu nenapravitelné děje, osudy lidí, zločiny a viny na životě národa, je to žaloba. Každou chvíli by se chtělo křičet něco pro a něco proti, ale je to jako uhranutí. Nedá se tomu uniknout a člověk chodí, mlčí a soudí tou knihou vlastní život.

Nakonec se z ní procitne a znovu se někam jde jako já teď do Bystré, a uvažuje, co s ní.

Ta knížka nadělá zlé krve. Má nevídanou koncepční velkorysost, je v ní vysoká spravedlnost, říkám si, ale hned vedle krutá starozákonní paměť a neodpouštění vinným i nevinným, malým, ale i

velkým lidem naší kultury. A tolik netolerance, když pomyslíš, kam dospěly osudy mnohých, v té knížce nemilosrdně souzených. Netolerance k rozdílným danostem člověka, k rozdílným povahám, různě dlouhým časům zrání. Jako by, například, statečnost, k níž se dochází postupným poznáním pravdy, byla méně mravná, než je třeba ta jeho, daná mu do vínku už v genech, tradicí rodu, vrozenou odbojnou silou, vyjímečným hrdým intelektem a zuřivě zápasivým duchem. Je tam na mě moc pýchy, říkám si, moc pohrdavé výlučnosti. Snad právem svého génia, a rozhodně právem svého osudu, stojí autor vypjatě subjektivním a sugestivním budováním svého vlastního portréta, své cti, neúplatnosti a výjimečné lidské odvahy s mečem ohnivým proti všemu menšímu a malému. I proti tomu, co zdaleka není hodno zavržení, spíš naopak, říkám si na té silničce od Křepínů k Bystré.

Ale jen si to řeknu, hned se ptám - a proč ne? Co po něm chci? Aby zapřel svou náuru? Chci po něm zdvořilejší nivelizovanou slušnost? Žádnou neurvalost, méně prudké soudy, žádné animozity a tlumenější světlo místo těch nemilosrdných desetitisícivattových reflektorů? Co je to v nás za hroznou nacvičenost, stavět se ke každému krajně subjektivnímu, ale právě proto vyhocenému a vysoko šlehajícím duchovnímu výkomu honem do obranného střežku? Je to dobré? Není to špatné! - to byla slavná Stalinova věta. Za ta desetiletí věčného proplouvání mezi zakázaností a povoleností už v kdekde sedí vyvažovatel a bledne z něčeho tak neslýchaného, jako je třeba extrémně hlasitý výkřik nějaké rdoušené duše, nevhodně rušící zažívání a nepřipustný v zájmu stability poměrů.

Ne. Je to mocná kniha z mnoha důvodů, o kterých se bude psát a daleko do budoucnosti národa vědět, ale, mimo jiné, i právě pro tu samozřejmost extrémně vyhocené subjektivity,

Její patetická nemilosrdnost právem trestá i neprávem ubližuje, ale nakonec je v ní především a hlavně něco jiného a něco mnohem víc: obrovská práce na rekonstrukci hrdošti tak dlouho křivené národní duše. Práce na obnově charakteru, nezávislosti a cti svobodného ducha. Je provokativně subjektivní, ale právě proto přímo křičí po protinázoru, po stejné subjektivních nesouhlasích a po stejné individuálně statečných myslitelských činech. Rozpoutá polemičku stejně silnou jako je sama, bude to demokracie v praxi.

Ty Paměti jsou rozlehlá, skoro strašlivě nezapomínající paměť dál za paměť člověka, který je napsal. Je to už spíš alarmující paměť národa složitě rozvětvená a citlivě, čivě hmatající po místech bolesti.

Je to kniha jako balvan z vysočinských polí, balvan každému do svědomí, a kdo to nevidí, nevidí břevno v oku svém.

I Václav Černý je a zůstane jako balvan osamělec do budoucna dějin této země. Nehne se s ním, jako se nehnuo a nehne například s Havlíčkem. Pro zvilou zatvrzelost in puncto nezadatelné vnitřní svobody, kterou si bral, osoboval, vysekával, v níž spatřuje první podmínku života, kultury a práve, a z které se napájí každé jeho slovo.

Všem jinochům této a dalších generací bych dal do ranečku až dospějí a vykročí po první cestě na zkušenou, dva klenoty - knihu Paměti o mládí a studiích ve Francii a Pláč koruny české, a k tomu naučení z nich plynoucí: nevzdávej se, synu, nikdy sám sebe a nikomu neposluhuj. Neber nic jako dar, všechno si vydobud, abys věděl, jakou to má cenu, a že to musíš bránit. Nedej se už nikdy pobláznit velkými projekty masového štěstí, nabídkou humanity a naprogramovanou nenávistí proti nevyvozeným, ani chválou

Života bez tajemství, řízeného myšlení a hmotného blahobytu v poslušnosti. Nebuď naivní a prostomyslně důvěřivý. Cvič se v pochybování. Nenaříkej a všechno vydrž. Každý prostor je dobrý k životu.

Přál bych všem těm synům, aby se od něho dál naučili ošklivit si servilnost, pilnou, podbízivou přizpůsobivost a pocit jakési subalterní méněcennosti vůči kdekomu doma i venku, tu věčnou českou opatrnost přikrčenou za bukem a ohleduplnost do roztrhání těla a charakteru.

Přál bych si, bude-li někdo z nich psát, aby v něm našel svého Mistra. Jasnost a kázeň jeho jazyka a slohu plyne z jasnosti a kázně myšlení, a krása slova je z podzemních pramenů rodného kraje. V šermířské brilanci útočícího polemického ducha nemá u nás v druhé polovině tohoto století rovného.

Přál bych si nakonec aby se u něho učili hrdosti."

Když jsem se vracel z Bystře, pod Křepíny k Dolnímu Městu - zase periodická spoušť: hustý pruh topolového mlází druhu *populus alba* zvytínaný až k zemi. Zbyly pahýlky, pláče na nich jinovatka. Za jaro a léto znovu vyženu šlahouny, báhví, kde se bere po tolikáté ta rostlinná energie, ten pud k pučení. Za rok už znovu vzroste mlází, v dubnu se rozlepí ze svinitých pupenů široké tmavozelené listy a celé léto z nich pak bude vycházet čpavá pižmová vůně jako triumf nezníčitelného života. Dokud pak za další rok mladé kmínky znovu nevysekají, aby autobusákovi zaclonily cestu.

Přišel jsem domů a postavil jsem si na kávu. Dívám se oknem do zahrádky. Jestlipak bude letos zase tolik jablek?

Dějina, dějiny, dějinost

Už kolik týdnů vedu úpornou vnitřní při nad novou knihou Milana Šimečky. Jmenuje se "Kruhová obrana"^{x/} a obsahuje dvaapadesát zamyšlení, na každý týden v roce jedno; je to soubor odpudivých znaků naší skutečnosti, promítnutých na pozadí velkých a malých dějin. A právě toto schéma dějin provokovalo mou úvahu.

Velikými dějinami Milan Šimečka myslí uplatnění mocenských tahů, nadvládu zcizené moci, svévolnou politiku mocenských elit i tyranů, odervanou od "mlčících mas" a její ideologizaci; malými dějinami pak jsou mu prosté životy lidí od narození do smrti, jakýsi azyl, kam se člověk schovává před tlakem moci, tedy před devastujícími zásahy velkých dějin; je to místo, kde si uchovává a v případě potřeby nalézá kus lidského tepla. "V politických akcích," píše Šimečka v kapitole "O mlčících většinách", "které měnily dějiny národů, zůstávala zdrcující většina lidu doma." Tyto většiny se na evropských dějinách "účastnily převážně jen svým mlčením."^{xx/} "Většiny mlčí proto," vysvětluje Milan Šimečka, "že je jim zatěžko zabývat se souvislostmi svých životů s velkými dějinami, kterými jsou tak fascinovány elitářské menšiny." Není to od mlčících většin zlá vůle, ale "vyjádření obrovské vzdálenosti, která se rozložila mezi velkými a malými dějinami člověka". Tuto vzdálenost vytváří "prostá nesouměřitelnost dvou světů, světa malých člověčích příběhů a světa dějin, který svou odcizeností, hrůzostrašností a nepochopitelností většinu lidí hypnotizuje jako pohled hada". Životu lidí dávají naproti tomu "smysl malé dějiny, radosti a trápení každodenního života, svátky a události tohoto života atd. Nikdo nemůže na /lidech/ chtít, aby tvorba dějin dávala jejich životu hlubší nadindividuální smysl. K dějintvornému procesu je z

x/ Milan Šimečka, "Kruhová obrana", Záznamy z roku 1984, rukopis.

xx/Hledala jsem, zda už před naším časem se vyskytla v Evropě situace, kdy masy podplacené jistou sociální jistotou, mlčí; a kupodivu jsem našla tuto myšlenku v Dějinách světa H.G.Wellse: "Misionářský duch zmizel z evropského výchování. Tomu, právě tak jako zlepšení majetkových poměrů, dlužno přičísti tato období klidu mezi nižšími třídami. Ztratily mozek a řeč a byly krmeny. Společnost byla jako ochromené zvíře v rukou vládnoucí třídy." Wells takto popisuje konec sedmáctého a začátek osmáctého století. (H.G. Wells, Dějiny světa, 1914, 499,

jejich místa k dějinám tak daleko, jako k první stálici ve vesmíru," píše Šimečka v kapitole "O přesunech skutečnosti". Velké a malé dějiny mu vyjadřují moderní rozpadlost světa.

Vnímám smutek, s nímž Šimečka tento rozpad popisuje /Tři tisíce let se filosofové pokoušejí zachránit objektivitu bytí a znovu a znovu jim uniká z rukou," píše v kapitole "O nejisté skutečnosti", "já už jsem to vzdal."/, ale nemohu se s tím výkladem smířit. Zdánlivě to tak vypadá: moc v rukách vládnoucích elit jim umožňuje konat velké skutky v dějinách, mocní si dělají, co se jim zdá, k čemu je pohnou jejich vlastní "malé dějiny", a aby odervanost své moci zakryli, užívají pro své skutky zamlžující ideologická pojmenování, a "malí" zaš nechtějí mít nic společného se "špinavou politikou", v jejímž zneužití se mohou stát nanejvýš šašky, a tak se my obyčejné lidé, nemající ani šanci ani chuti na jakýkoli mocenský vliv, uchylujeme do azylu soukromí. Ale je vždycky pravda o světě, co se navenek zdá být zřejmé?

Úloha dějin, dějinnost je dneska téma velice aktuální, proto nejspíš, že jsme se ocitli v čase směn generací a hledání nové orientace filosofické, historické, ekonomické, etické i politické. V myšlenkové práci, v níž bych si vyřešila Šimečkovu antinonii, jsem přečetla snad všechno, co bylo teď napsáno v diskusi na téma dějin, a taky ve sborníku Střední Evropa stať Josefa Hradce, který jemně polemizuje s esejem Milana Kundery o uneseném Západu, a esej Václava Bělohradského "Útěk k uniformě a pád pořádku", který se též zabývá historičnem v Kunderově díle a názoru.

Milan Kundera rozjitřuje svět svou nostalgií za střední Evropou z konce minulého a prvních desetiletí našeho století, onou, jež dodala řadu impulzů evropskému kulturnímu povědomí, vyjadřujíc v předstihu svého kadlubu malých národů, co západní Evropa teprve má prožít, nostalgií, kterou my tady ve střední Evropě můžeme pochopit, ale kterou už s Kunderou, domnívám se, jako svůj výsledný životní pocit nesdílíme. Náš život je už zas trochu někde jinde, než jak jej Kundera pamatuje. Napsat, jak to napsal v eseji o uneseném Západu, že je mrtvý ten, o němž už nic neví, ten koho miluje, že je tedy mrtvá střední Evropa, milující Západ, který už o ní ~~nic~~ neví, protože sám ztratil vlivnost kultury,^{x/} může jen člověk, který stojí už hodně daleko od původ-

x/ Když Kundera v eseji vylíčí, jak hledali a nenalezli s přítelem filosofem v západní Evropě kulturní osobnost tak vlivnou, že by si jí jako společenské autoritě mohl filosof postěžovat na křivdu

spáchanou na něm policií, je mi líto, ale nemohu si nepomyslet, že v té současné chvíli, o níž Kundera píše, právě v této střední Evropě vyrůstaly osobnosti, jejichž vliv uznává a vnímá i západní svět, ně spisovatelů uvedu G.Konrada a našeho Václava Havla.

ního ~~říka~~ kadlubu a který nejspíš do pesimismu promítá vlastní žal a neuspokojenost. Milan Kundera, který svými díly dobývá západní svět ne-kultury, jak ho on sám nazval, od své rodné střední Evropy, kterou ve jménech Broch, Musil, Kafka nebo Hašek tolik miluje, odepsal všechnu dějinnost.

Tato pozice se na první pohled může zdát spíše povýšená než nostalgická, a skutečně ~~ě~~, když hledám, z jakého názoru či rozčarování plyne tak hluboká skepse, jako nejbližší se nabídne myšlenka, že Milan Kundera vynáší knížecí soud. Může si to dovolit, pomyslím si, je jedním z knížat české kultury a má nárok na pocit, že tam, odkud on odešel, se zastavily dějiny. Avšak na studii Václava Bělohraďského i Josefa Hradce jsem si uvědomila, že Kundera, podobně jako Milan Šimečka ve svém pojmu velkých dějin, prezentuje dějiny, onu "Dějinu", jak vtipně přizpůsobuje slovo pojmu Josef Hradec, jen jako doménu moci a ideologických konstrukcí. Matka Historie, jíž se dovolává moc, je mus-měšným ideologickým podvodem, umělou pozicí, s níž když se srazí konkrétní živá skutečnost, může se vytvořit jen průřez paradoxu, v němž se velkohubě okamžitě vyjeví jako směšné. Na tomto podkladu pak taky spočívá Kunderův černý humor.

V tom si je Kunderovo nihilistické s Šimečkovým smutně kritickým vysvětlením /ne-/dějinnosti našeho středoevropského prostoru /píšu prostoru, neboť odkud zmizely živé dějiny, tam národy mrtví a zůstává po nich jen prostor/ dost blízké a já si mohu domyslet, že jsou sukusem zkušenosti jedné generace se společenskou praxí, která je postihla, vyjádřením poznatku filosoficko-etické vyprázdněnosti "světového názoru", s nímž historický čas spojil kus jejich životního osudu. Tu vyprázdněnost ~~vnímáme všichni, smějete~~ se jí spolu s Kunderou a všechny nás pohoršuje její neomalená vládychtivost - avšak: je tato vyprázdněnost, ovládající náš prostor, dostatečným důkazem a důvodem, abychom se my, kteří zůstáváme Středoevropany a nemáme tu a ani nechceme mít mocenský vliv, čili kteří nemáme šanci dostat se do oněch "velkých" ideologických dějin, cítili být ukotvení jen v oněch Šimečkových "malých dějinách", zachraňující se tam svá spíše živobytí nežli bytí?

Nemáme, my bez moci, v tomto prostoru jinou budoucnost, než jen kunderovské znicotnění pod patou "Dějiny"?

Mám obyčejně štěstí, že když velice chci nějakou myšlenku vyjádřit, přiskočí mi na pomoc čísi úvaha, nějaký prožitek, událost. Tak i nyní. Událost je to prašpatná: jak v laciném krimiseriálu vrhli do soukromého, obydlí naši státní policisté, posadili na pedesát lidí, kteří si přišli prohlédnout sbírku plakátů známého grafika a zhlédnout stříhový dokumentární film o zajímavostech šedesátého psmého roku, do dvou autobusů a odvezli nás do Bartolomějské ulice. Stalo se to v den, kdy byla oznámena smrt nejvyššího sovětského představitele. Z autobusů nás vyvedli do vstupní haly krajské správy SNB, kdy byl umístěn ve smutečném rámu a s rudými růžemi velký portrét K.Černěnka a nechali nás tam čekat mnoho hodin na výsledch, takže i mně, která není politikem, se zdálo být politicky neúnosné takto viditelně propojit portrét zemřelého s naším zatčením. To ale byla starost onoho majora StB v hnědých šatech s jemným proužkem, který akci řídil. Vedli nás vzhůru po širokém schodišti jednoho za druhým k výsledům, které se odbyvaly v malých kancelářičkách za bludištěm mezi novou a starou budovou, a třináct nás po těch schodech před zraky přátel i čtyř manželských druhů.svedli s růžovým papírem, jímž se na podezřelého z trestného činu /který nám nespecifikovali žádným platným paragrafem/ uvaluje dvoudenní vězení. "Osmačtyřicítka" je běžný rozsudek státní policie nad každým, kdo se jí nelíbí. Ale dost o tom. Násilnická tvář této události je fakt banální, chci naopak popsat, čeho jsem si na té události povšimla dějinného.

Ve vile, když se čekalo na druhý autobus, protože jeden už přistavený by nás nepobral, hostitelka nepřestala graciézně nabízet víno, kávu, chlebičky a vynikající šátečky z listového těsta. Do jejího dosud klidného a vlídného světa vpadla surovost dojmů, byla vyděšená, ještě ničemu nerozuměla, ale nepřestala cítit hostitelskou povinnost; její manžel potom, když ho v noci pro cosi vezli zpátky do vily, se vrátil do vestibulu v Bartolomějské ulici s taškou plnou obložených chlebů. Nebyl to protest, ten muž byl naopak pln ochoty ten večírek policii vysvětlit, jenom, prostě nezapomněl v tom strašlivém maléru, který ho postihl, že tam stojíme už dlouho, můžeme mít hlad a jemu v domě zbylo pohoštění.

V autobuse, těsně před odjezdem, když zavládlo tíživé ticho, protože jsme nikdo ještě nedokázal rozpoznat, kdo a kam, se ke mně ze se-

dadla naproti, kde seděla vedle svého muže, naklonila Helenka Klímová a řekla se svým neskonale milým úsměvem: "Pojďte, Evo, budeme si tykat." V podobných situacích, zdůvodnila, je dobře udělat něco pozitivního. Plachý Ivan se k Heleně neslyšně přidal.

Do Bartolomějské přivolávali posily, všechno trvalo dlouho, výslechy, postávání, nejistota, taky tam byla zima, a postupně jsme se všichni nemohli nevydat na ten jediný záchod, který pro nás určili. Vodil nás mladý příslušník, jak zní ten strašný úřední titul, znamenalo to projít lítačkami, vystoupit po schodech, projít jednou dlouhou chodbou a zabočit do druhé dlouhé chodby, směšné procesí ve dvou. /A kunderovsky vděčné téma: hle, kde končí historická velikost, na cestě na záchod./ Zkusila jsem se na toho mladíka usmát, je to přece jen pro ženu trapné, mít tam, kam chodí císař pán pěšky, mužský doprovod, a on s úlevou úsměv opětoval a přede dveřmi mi podržel kožich, který mi pak zas galantně pomohl obléci. Odhlédnuto o situaci, chovají se takto k sobě dobří známí dejme tomu na nádraží.

Abych ale neupadla do kunderovských směšností; když už bylo jisté, že každý setrvá u výslechu víc jak hodinu a po schodech sešlo do podzemí už několik výstražných růžových papírů, my ve vnitřní hale uslyšeli, jak si za skleněnými dveřmi na vstupních schodech někdo čistí jemný soprán. A pak dívka jak z vlámského obrázku sličná začala zpívat melodií, která mi zněla velice starobyle a kterou jsem neznala Kyrie eleison. A stále zhova: Kyrie eleison, Kyrie eleison. Stáli jsme jak přibití a nepohl se ani žádný z uniformovaných strážců, bylo jich tam aspoň deset. A dost. Nic víc se nestalo. Dívka zazpívala a zmlkla.

A stalo se mnoho. Je síla, která zmáhá, která překlene krutość a neomalenost i absurditu mocenských situací, mocensky neurvalých poměrů: činná lidskost. Ta síla dokáže překrýt její znelidšťující dosah. Člověk si instinktivně hledá zdroj svojí záchrany a ochrany. Táhne k hlubokému myšlení, tíhne ke kultuře, která tu zůstává pod povrchem ideologizace stále živá /k lepšímu tónu dokonce i části našich mocenských kruhů patří znát a mít, co my tu nemůžeme vydat, co je tu z kultury zakázáno a co se sem neoficiálně dostává ze zahraničí/, vyhledává ji. A nemusí se vypínat ke světoborným skutkům, aby konal společensky, aby konal vlivně. Aby konal dějinně, řekla bych, neboť dějiny nejsou vyhrazeny jen moci a činům nekontrolovatelných elit, ale zahrnují i vliv osobností, které mocenský vliv nemají, a jím blízká společenství. Člověk si vždycky znova tvoří společnost, když ho o ni někdo při-

praví, když mu ji z mocenské pozice uzme. A stát, ten který u nás zpučně tvrdí, že přetvoří člověka i celý jeho život, by si měl dát pozor, aby se neopatrným zacházením s mocí neoctl na okraji nebo zcela mimo toho společenské žití.

Alespoň mně, když teď přede mnou někdo vysloví pojem dějinnost, se už provždycky vynoří obraz dívky zpívající na schodišti vstupní haly policejní budovy před svým nočním výslechem Kyrie eleison. Obraz rozpadu světa na dějiny ~~z~~ malé a na dějiny velké tu byl před ~~u~~ými zba-ky překonán. Pojem malých dějin, jenž by byl oné dívce Milanem Šimečkou určen, tu zcela pozbyl obsahu. Ta dívka - a my všichni s ní, dokonce bych si troufla říci, že i ti unáformovaní policisté, kteří neměli srdce ji okřiknout - našla svou dějinnost. Dějinnost natolik výmluvnou, že jí jako kulisa posloužilo prostředí policejní budovy i samo naše zatčení, přetřásané pak zahraničními rozhlasovými stanicemi i naším veřejným míněním na chodbách úřadoven, dvorech závodů a v oficinách. Paradox zcela převrácený, než jak jej užívá pro své černěhumorné situace Milan Kundera: ne z falešně myšlené velikosti faktická ~~směš~~nost, ale z nepodvolení se znelidšujícímu násilí vnitřní osvobození. Ta dívka i sám kunderovský paradox odkryla jako umělý.

Možná by byl Milanu Kunderovi můj důkaz slabý. Chápu to. Spisovatel, jemuž se v "Knize smíchu a zapomnění" obraz světa promítá do vidiny ostrova dětí, které nejprve nevědomou sexuální hrou znásilní jím vymyšlenou a jemu drahou Taminu, aby jí v závěru knihy se stejně netečnou zvědavostí pozorovaly, jak se v moři topí, asi nemůže slyšet dívku zpívající Kyrie. Dost možná by se mu její zpěv překryl s ideologickým smíchem přiblblých andělů z téže knihy, neboť Milanu Kunderovi zkušenost přikazuje předem počezírat z blbosti každou opravdovost. O to ale neběží, ostatně spisovatel je vzácný osobitostí a ne tím, že s ním každý souhlasí; problém je jinde.

Je-li dějinností to, co hledáme pro svou lidskou záchranu, pro svou vzpřímenost, pro svou svobodu, řekla bych, abych byla spravedlivá i neideologická, že dějiny jsou souhrnem příběhů. Příběhů nikoli promítaných na pozadí dějin a tam přišpendleným paradoxem jak mrtví motýli, ale příběhů zde a teď a napořád probíhajících v dějinách. Člověk nejedná pro dějiny, on se nějak chová v dějinách. A dějiny jsou mi pak vlnivou energií lidských životů, jěž píší své vlnovky různě vysoko a hluboko na dějinný záznamník, své vzestupy a propady, svůj vliv a ne-vlivnost, svou účast i neúčast na dějinném. Člověk jako společen-

ský tvor, domáhající se svojí společenskostí, neboť to je obraz, v němž se sám nalézá.

I největší tyrani konají v dějinách svůj příběh, my všichni žijeme nějaké příběhy, s nimiž více nebo méně vcházíme nebo nevcházíme do dějin. Příběh například Milana Kundery je pronikavý, zdaleka viditelný, významný, a dá se jím též dešifrovat jeho postoj a úsudky. Jsou muži, myslím si pro sebe, kteří si nemohou odpustit, že kdysi taky naletěli a doplatili na zideologizovanou blbost, a traumatizováni něčím, co by si nikdy nepřiznali, povedou s blbostí nesmiřitelný boj. Tak nesmiřitelný, že svůj domov, kde se jim to stálo, radši vůbec vyškrtnou z dějin. To je vskutku příběh knížecí. Svůj příběh má i Milan Šimečka, smutný kritik hanebností našich poměrů, ale protože zůstává tu, jeho příběh i jeho pojetí dějin se od Kunderových přece liší. Pro záchranu toho, co má rád, konstruuje schéma dvojích dějin, aby pro bezbrannost též uchoval před tváří světa dějinnost, a mně rozum usedá, když ho nad textem knihy vidím střílet šíp za šípem z oné kruhové obrany malých dějin, nad něž jako jejich jediný obzor vystupuje ustavičně jen vše to, co je člověku cizí a nepřátelské, čeho se touží, ale čeho se nemůže zbýt, uzavřen přesilou mocenského prstence.

Znicotnění otvírá východisko ke zcyničtění, obranný kruh uzavírá člověka do malosti soukromičení. Milan Šimečka kritizuje statečně, otevřeně a poctivě, mnohé z těch dvaapadesáti zamyšlení ústí do skvělé analýzy vybraných problémů, ale přece se mi v tom kruhu jako by nedostávalo vzduchu, cosi tu zůstává nedořečené, něco podstatného odchomuje dokonce i samotnou Šimečkovu kritiku. Svět je bezmocně rozpadlý, složitá skutečnost rozčísnutá schématem na dvě poloviny a těžko říct, zda uvažování zavádí do obranného kruhu schéma dvojích dějin, anebo zda je tomu naopak a vědomí bezmoci kritiky vyúsťuje do rozpadlosti.

Sám za sebe Milan Šimečka tento kruh^{x/} na několika místech knihy rozráží, hned v prvním zamyšlení napíše, že vypovídá o dole, "protože se nevzdává dějin", má k uvědomění si naší možné dějinnosti jistě blíž, než Kundera, protože tu možnost žije. Na jiném místě knihy ho tlak skutečnosti přiměje "probudit k nesouhlasu i ty, kteří žijí ponořeni do svých vlastních malých dějin", avšak tam, kde by mohl vyslovit už přímo téma tohoto nesouhlasu, dokáže, že formuluje to, co se mu vymyká z

x/ Ze spřízněné myšlenky chodí světem, dokázala jsem si na dopisu Jiřího Gruši Rio Preisnerovi. "Proto mě tak překvapil," píše Gruša Preisnerovi k článku "O t.zv. paralelní kultuře", "Váš článek svou jakousi gestikulací v kruhové obraně, neboť se mi v Čechách zdálo, že se kruh již otevřel." /Rozmluvy č.3, str. 187, Londýn 1984./

převládajícího schématu, spíš bezděčně než vědomě. Když v kapitole "O spřízněnosti" píše o svých přátelích i z Charty 77 jako o "lidském chumlu plném přívětivosti a zajímavých myšlenek", přičte tomuto chumlu jen význam společenství, zajišťujícího "spřízněncům přepychové tolerantní hřiště na hraní". Jsem daleka toho, přeceňovat vliv těchto chumlů, ale přece si pomyslím, že k tomu "dělat dějiny" nemusí mít člověk mocenské postavení, stačí, aby měl vliv. A nemohu při tom neuvést Šimečku samotného, jeho "Obnovení pořádku" mělo vliv na politické myšlení jako málokterá kniha z Čech, a nemohu nepojmenovat Václava Havla, který když zůstal ve vězení a neodjel ke svým newyorským premiérám, protože jeho přátelé by zůstali dál v Ruzyni, jednal sice též ve svých soukromých dějinách a možná ani nijak zvlášť nezasáhl do mocenských rozhodování, ale přesto se jeho skutek dostane do národních učebnic. Člověk zakouší dějinnost na svém osudu a dějiny se vyjevují v lidských příbězích.

Lidská dějektivnost, ono vlnění energie příběhů, má zdroj své nezníčitelnosti i v tom, že vedle násilně ovládatelného názoru, kterým zpravidla zmrtví do vyprázdněnosti pojmů, vzniká na potlačené straně nová plnost. Mně se spíš než obranný kruh líbí cesta, duchovní objev a výzbroj křesťanství, u nás teď hlavního oponenta odduchovní. Člověk jde, zpomaluje, chvátá, ztrácí směr a zas ho nalézá, lopotí se v mrazu a vedřinách, obzoru nikdy nedosáhne, jen jej vlastní cestou hledá a ohmatává. Cesta je živá. Kruh je peklo, do něhož nás chtějí dostat. A už vůbec bych zavrhla onu zlopověstnou spirálu, chladně vykalkulovanou a poniklovanou předurčenost. Hledat si příběhem obzor podél činných cest je dobré přemožení kruhu, příběhem předem neuhodnitelným, osobitým, tvořivým, samostatným, odpovědným. Svět se pak sice stane rozložitelným na prvočinitele příběhů, ale tato rozložitelnost nám umožní vnímat i jeho celistvost i jeho složitost a jeho plnost, a nadto je každý jako osobnost odpovědný za svůj život sám a může svému příběhu v osmyslení dát společenskou a tudíž i dějinnou zařazení. V tomto vidění světa je člověk i objektem dějin i jejich subjektem a dějiny se mu přirozeně stanou jeho společenskou objektivitou. A nám v Čechách pak se i v kunderovsko-šimečkovské paradoxnosti, onoho momentu poznání, může v průběhu historického a obyčejného lidského zakmitnout - dějinnost.

Březen 1985.

RYSZARD KRYNICKI

Ze sbírky

NASZE ŽYCIE POŚNIE

/1981/

Přeložil Otakar Č. Mokřý

Měl Max Brod, oslovovaný jako "nejdražší"

"Pro objasnění této poslední novely
uvádím, že nejen ona je krutá, ale
spíš naše doba vůbec, a máje zvlášt,
byla a jest velice krutá."

/vydavatelí povídky V kárném táboře/

Měl Max Brod, oslovovaný jako "nejdražší Max",
právo nesplnit poslední přání
umíra_jícího přítele
smířeného již s láskou a smrtí;
měl právo
rozhoduje mezi literaturou
a věrností
zradit přítele

pro tu, co dokáže být vražedkyní
a neznat slitování,
ač nechává vyváznout své oběti,

i když nechává vyváznout své oběti,
aby je vysta_vila ještě krutějším zkouškám
a utrpením?

Proč Franz Kafka, když
smířen již s láskou a smrtí
nemusel vystavovat zkoušce
ani přítele, ani své bezbranné hrdiny,
vyslovil rozsudek nad svými knihami?

Slitoval se
a v poslední chvíli nás chtěl před nimi uchránit?
Přišel na to, že jakákoli vidina zla
se vtěluje v skutečné zlo,
překonávající naše nejhorší předtuchy?

Nebo měl nějaké jiné důvody,
navždy nepochopitelné nám,

3

pohrobkům nejkřutější války,
v níž Franz Kafka, na čele hvězdu Davidovu,
mohl milionkrát umírat na ulici,
v ghettu, v koncentráku
a jeho knížky chytat na hranicích
a dobořovat^t ve spáleništích domů?

A třeba nám,
pohrobkům nejkřutější války
žijícím v dobách krutého míru,
se jen tak zdá,
že je nepředstavitelné
ještě větší ukrutenství,

když násilí a klam
jednou zrozeň
neustanou, pokud nevyhladí z povrchu Země
i tu nejmenší neposlušnost?

Caute

"Zůstává po sobě několik desítek knížek,
pár mědirytin, zelený plášť, jednu pokrývku,
sedm košil a několik dalších předmětů."

Leszek Kołakowski

Opatrně otvíráš dlaně, je
slepá a němá. Nestoudná, obnažená. Obtištěná,
identifiková_ná,
zaevidová_ná. Už není přátel Spinozy,
a_ni těch, co se ho zřekli,
ani těch, co tučněli na jeho nevystydle mrtvole,
ani brouků jeho masem kmených,
ani nepřátel,
ani inkvizitorů oné doby,
ani oblak překračujících hranice oné doby,
takže příčiny úmrtí přestaly být aktuální;
jeho plášť, pokrývka, košile
už neodívá_jí nikoho, nové knížky jsou v nových knihkupectvích,
vyhnanci jsou ve vyhnanství, papilární linie
v aktech, hlídky na hranicích, akty v albech,
celníci v cíli, obyvatelé v obydlích, náměstci na místech,
strojopisy v zásuvkách, úsměvy na rtech, krev
v žilách, dělníci v práci, vojáci v uniformách, brambory
v žaludcích, občané v domovské obci, uniformy ve skladech, legitimace
v kapsách, pomoc v potřebě, vnitřnosti vevnitř,
ruce v rukavicích, zahraničí v zahraničí, jazyk
za zuby, vězni ve věznicích, maso v konzervách, zuby
na betonu, družice v prostoru, mrtví v hrobech, slunce
ve dne, hroby v zemi, sny v noci, země ve vesmíru
/a ten se buď rozpíná nebo smrskává/, mezera v životopisu,
minulost v přítomnosti, teplota v stupních, každý
na svém místě, nebe v mracích, dotazy jsou

děkuji, žádné

Cáry spáleného papíru

Planety spáleného papíru
padají do ulice;

ještě před pár nebo před pár tisíci lety
sis mohl pomyslet,
že taky nebe trpí nedostatkem místa
a v jistých lhůtách páli své protokoly,
kam zaznamenávalo veškeré skutky
každého,
kdo se objevil na zemi;

to, co teď pociťuješ,
nemohl bys nazvat rezignací
ani nepřítomností naděje.

Vyslovil ses

Vyslovil ses pro jednu ze stran,
chápu, respektuji tvou volbu: mohli bychom se stát
smrtelnými nepřáteli.

Ale já na tebe nemyslím
ja_ko na smrtelného nepřítele,
ani tehdy, když se snažím stát proti tobě
v obraně toho, co ty, tajně či zjevně,
zákeřně i na základě rozhodnutí soudu
bez přestání zabíjíš,
abys sám jakž takž přežil
da_lší krizi svého světa.

Ty za_tím předstíráš,
že to ne ty sám mě bereš
jako nepřítele. /Vykonáváš
příkazy./ Ty, co z přidělu máš všechno,
bys nejvýš chtěl,
a_bych se i já zapsal do bytového družstva
úst /pokoušený vidinou
nadměraých metrů/. Snad si myslíš:
"- Stra_ny jsou záměnné?" Jsou knížky,
které nikdo nečte? Korektura? Polehčující
okolnosti? Legitimace pojištěnce? Linka
důvěry místo archívu?

Paněť, jež nezachraňuje své oběti? Život
jediný, neopakovatelný? Mimořádné
poslání?

Nemáš-li opravdu jiné řešení,
buď mým opravdovým nepřítelem. Neporušuj zákony
lidského boje. Neuposlechni na své placené,
ukrutné, tupé námezdníky. Buďme si současní,
ale nezáj číjeme, že jsme ~~z~~ spolčníci,

nemý_sli, že čas,
 v němž je nám dáno žít,
 je pouhou nezávaznou zkouškou
 pro představení budoucnosti, nepředstírej,
 že na tomto základě jsi doopravdy kdosi úplně jiný.

Nejsi můj protivník,
 žijeme každý něčím jiným. To ty
 si uzurpuješ právo
 mluvit mým jménem. Nechci být
 tvým nepřítelem,
 nepřijímám tvé metody boje. Mohl bych
 se snažit ti porozumět,
 pokud svedu uchránit se před tebou,
 pokud svedu uniknout tvé slepé nenávisti.

Chceš-li, abychom byli
 opravdoví nepřátelé, bojuj se mnou
 tváří v tvář. Jsem proti trestu smrti,
 a tak na konci boje
 můžeme vést rozhovor

v upřímné a přátelské atmosféře země. Tváří
 v tvář, ale jestli jeden z nás upozoruje,
 že druhý je zaslepen nenávistí nebo neporozuměním,
 přestaneme bojovat.

A vážně jsme neměli ponětí

Adamu Michnikovi

Asi jsme byli ještě dětmi, neměli jsme zkušenosti,
věděli jsme jen, že nás nutí věřit lžím,
a vážně jsme neměli ponětí, co chceme,
kromě uznávání lidských práv a pravd,
když jsme v bouři na náměstíčku
kolem pomníku velikého básníka,
co mládí prožil v porobené zemi, ostatek života ve vyhnanství,

zapalovali cigarety a prolhané noviny,
zapalovali cigarety, ač nás zaneřádily těla,
zapalovali noviny, že nás zaneřádily mysli,
četli ústavu a deklaraci lidských práv
a vážně neměli ponětí, že lidská práva se mohou octnout
v rozporu s občanskými zájmy,

a vážně neměli ponětí,
že se dá poslat taková spousta bojových vozidel proti bezbranným,
proti nám, co jsme byli ještě děti
ozbrojené jen idejemi, o nichž nás učili ve škole
a jiněž nás v týchž školách odnaučovali,
ozbrojené idejemi básníka, kolem jehož sochy jsme stáli,
a vážně jsme neměli ponětí,
že všechny ty ideje se dají škrtnout,
vyděračkami proslovy, provokačními články,
nelítostnou dragonádou naduté, syté přesily,
znehonásobeným lhaním lhaní,

a vážně jsme neměli ponětí, že dospělí nebudou věřit nám,
a le znehonásobenému lhaní, že se všechno dá škrtnout,
na všechno zapomenout
a předstírat, že se nic neděje,
a vážně jsme neměli ponětí, že to, co přijde pak,
překoná naše nejasnější představy,

a vážně jsme neměli ponětí, že paměť je nepřítel občanů,

a vážně jsme nevěli poněti, že žijíce zde a nyní
máme předstírat, že žijeme jinde a jindy
a nanejvýš bojovat s mrtvými
skrz železnou oponu araků

To mé srdce se tak dotlouká

Dotlouká se do dveří své země,
do dveří vlasti
ubedněných;

má vla_st nechce být matkou,
raději volí stálé těhotenství:

srdce ubožáka
zavírá se před ubožejším

200

V čísle čtrnáctideníku The New York Review of Books z 11. října 1984 vyšel níže přeložený článek, krom jiných poutavostí zajímavý i z hlediska otázky, jež se vynořuje dost často: mají dospělí autoři či autorky žádat od přátel či jiných kritiků, aby četli jejich rkp, a teprve s přihlédnutím k jejich poznámkám či pokynům ustavovat definitivní znění svých výtvorů? Nechtějí tím původci či původkyně zcela nebo napůl podvědomě rozložit břímě viny za daný text ještě na jiná ramena? Může ten, v kom výtvor nevzklíčil ani nezrál, vyslovit k jeho podstatě a tvaru cokoli existenciálně sourodého s tím výtvořem či se sebou - snad krom bolavých rozpaků, zoškliveného odmítnutí, potěšeného přisvědčení? Nakladatelští redaktoři a zvláště redaktorky mívali a asi podnes mají za povinnost přičiňovat připomínky a domáhat se jejich vtělení do děl. Zkušenosti jsou převážně zlé. Jiří Weil, když zase po letech směl, zadal ve Spisovateli Mendelssohna. Nejen se konalo zcela zbytečné připomínkové řízení hrozící porušit přirozenou plynulost i pevnost textu, v rozsáhlém okruhu přátel a známých tehdy už v podobě rkp začleněného do zdejší literatury. Navíc se autor do důtklivě připomínávé redaktorky zamiloval, jednal, jak žádala, a hrozba se stala skutkem. Redaktorka svým negativně existenciálním vstupem nedokázala dobrý text zničit, ale uhlazovacími zásahy porušila jeho drsně bezprostřední životnost značně. S důsledky různě spornými odedávna zasahují dramaturgové do starých i nových dramát. V posledních desetiletích se úlohy libovolně měnících nadautorů ujali režiséři buď s podporou "literárních asistentů" (jak říkají dramaturgům v anglosaské oblasti) či na vlastní problematickou odpovědnost. Často sekají a míchají texty tak, že zvuk, tvar, smysl původní hry mizí a vtírá se otázka, proč si ti znamenití kuchaři nevaří hry vlastní, a to bez krádeží - pardon, bez bystře eklektického vyvlastňování. Tak jistě často namítá i autor povídky či románu připomínateli, který ho zepsul: chceš jinou věc, než já napsal - napiš si tu svou věc sám! Čili, obrátíme-li ten argument na líc: pokud autorům není sladkotrpkých osmnáct či povahově příliš viklavých třicet, ať nežádají od lidí s jinou zkušeností, s jiným myšlením, s jinou imaginací, s jinou povahou spoluvinu. Třiatřicetiletý Eliot cosi takového chtěl od Pounda, o tři roky staršího. Jak lze o důsledcích smýšlet, čtete dále.

PUSTÁ ZEMĚ BEZ POUNDA

L o u i s A u c h i n c l o s s

Na nedávném obědě, pořádaném pro poradní výbor Slovníku literárních životopisů, sdělil jsem kurátorce Bergovy kolekce v Newyorské veřejné knihovně Lole Szladitsové, že se musím přiznat ke kacířství. Nekajícně jsem trval na mínění, že Ezra Pound patrně T.S. Eliotovi posloužil zle, když z Pusté země vyřízl jisté pasáže. Protože se Szladitsová významně podílela na zveřejnění vyškrtnutých částí ve vydání Eliotových rukopisů, jež roku 1971 zredigovala jeho žena Valerie, předpokládal jsem, že i ona jako převážný díl akade-

miků má porodnický zásah Poundovy ruky za šťastný. Překvapilo mě zjištění, že souhlasí se mnou.

Za mladších let jsem čítal vše, o čem mi kdo řekl, že to na Pustou zemi snad vrhá světlo. Studoval jsem knihu Jessie Westonové *Od obřadu k básnictví*¹⁾; prohledával jsem Frazer²⁾; poučil jsem se o sestavě taroků; pátral jsem v knihovnách, až jsem našel rozedraný výtisk knihy hraběnky Marie Larischové *Má minulost*, a dokonce jsem v Londýně stál pod zvonící kostela St Mary Woolnothské, abych zkontroloval onen "mrtvý zvuk posledního úderu o deváté". Žádný nebyl. Jakkoli však byly tyto průzkumy zábavné, neosvětlily tu báseň o mnoho víc než Eliotovy vlastní poznámky o dávných obřadech plodnosti a jejich významu v legendě o svatém grálu.

Co mi tedy zůstalo krom oslnivého sledu obrazů? Měly mi stačit? Má-li ta báseň nějaký základní význam odlišný od toho, který jí připsal sám Eliot ("osobní a zcela bezvýznamná stížnost na život"), není snad ukryt v řádce: "Těmito zlomky jsem podepřel své rozvaliny"?

Když jsem však přečetl ony rukopisy, připadalo mi, že Eliot dělal něco víc, než skládal zlomky v oporu. Jako by shromažďoval vzorky života drobných lidí, kteří si volí cestu po troskách starých civilizací a vinou ngramotnosti, nevědomosti či prosté vyběravosti jsou přítom neschopni těch střepů prospěšně užít.

Nenavrhuji, aby obdobně, jako Viollet-le-Duc rekonstruoval staré stavby, byla zrestaurována Pustá země ve tvaru, který by jí Eliot byl dal, kdyby se s Poundem nebyl setkal. Se všemi Poundovými opravami souhlasil, a pokud vím, nikdy později ani náznakem nevyšlovi nespokojenost s nimi. Pustou zemi, jak byla roku 1922 vydána, je třeba mít za dovršené dílo a dokonce i já připouštím, že Pound jí pomohl dát stručnou výraznost a jednotnou náladu. Přesto zůstává strhující hrou probírat ony rukopisy a rozvažovat, co Eliot možná původně měl na mysli.

Podle mého náhledu Pustá země původně obsahovala tři základní součásti: (1) citáty či polocitáty, jež odkazují na velkou literaturu a umění minulosti; (2) líčení vyprahlosti a kulturní bídy doby po první světové válce; (3) dramatické epizody jednotlivců,

1) Jessie L. Weston, *From Ritual to Romance*, antropologický spis, o němž Eliot v poznámkách k *Pusté zemi* říká, že "objasní obtíže této básně mnohem líp, než dokáží mé poznámky".

2) James G. Frazer, *The Golden Bough* (*Zlatá ratolest*), další antropologie zmíněná v týchž poznámkách ("hluboce ovlivnila naši generaci" - prvně vyšla 1890); totéž platí o tarocích, Larischové atd.

průměrných, něčím poškozených duší, ztracených ve světě, jemuž nedokáží porozumět.

Z dramatických epizod, jichž původně bylo pět, Pound škrtl tři. Oddíl Pohřbívání mrtvých měl začínat skupinou opilců, kteří za flámu v městě - je to Londýn s názvuky Bostonu - navštíví music hall, vpotácejí se do bordelu, střetnou se s policií, chvástají se politickými známostmi a nakonec se na chodníku dávají do běhu o závod. Za jejich hlučnou a popudlivou snahou vytvořit veselé a smělé ovzduší je skryta nesouhlasící pochmurnost velkoměsta, jež pro ně nemá smysl. Jejich chabé blekotání brzy zanikne v pohlcující noci nicoty.

Druhou škrtnutou epizodou je den v životě módní londýnské modré punčochy jménem Fresca. Epizoda je pojata ve slohu Uloupené kadeře Alexandra Popea (The Rape of the Lock) a jejím odstraněním jsme obrátili o jedno období v té literární oblasti, kterou celek básně v sobě zahrnuje. Fresca, jež se živí lakovanou prózou autorů jako Symonds, Pater, Vernon Lee¹⁾ a Samuela Richardsona čte na záchodě, je v zálibách na samé špici literárního předvoje. Je i čast přelétavá a sní o "rozkošných znásilněních". Ale vytváří protiváhu oné písarce na konci oddílu jménem Ohňové kázání²⁾, kterou truchlivě svedl "mladík samý nežít".

Třetí škrtnutá epizoda, jejíž odstranění mě znepokojuje nejvíc, líčí dlouhou rybářskou plavbu a ztroskotání v Severním Atlantiku; odpašla z oddílu Smrt voďou, který tím byl omezen na stručnou, ale krásnou pasáž o Feničanu Flebasovi. Poznámky k vydaným rukopisům obsahují i dojemný odstavec, v němž se Eliot ptá Pounda, zda musí "ven" i Flebas. Pound ho ušetřil.

Akce za plavby je viděna očima jednoho z rybářů, který jinak není popisován, protože tu na rozdíl od ostatních epizod nejde o jednotlivé osoby (průměrné slabochy v rozpadající se společnosti), ale o lidské bytosti ve skupině, o zmatený a zděšený dav. Je to společný zážitek ztracenosti na cizím moři, kde čeká jen hrůza, jak ty pocity spolu s tajuplností a bázlivou úctou Eliot nasál z Coleridgeova Skládání o starém námořníkovi.

Rukopis končí několika básněmi, strofami, zlomky a jednotlivými verši, jež Pound zjevně zavrhl dřív, než se Eliot vůbec roz-

- - - - -

1) Vernon Lee byl mužský pseudonym esejistky Violet Pagetové.

2) Jak Eliot uvádí v poznámkách k Pusté zemi, jde o kázání Buddho-vo, pro jeho učení obdobně významné jako v bibli kázání na hoře.

hodl, kam je v celku umístí. Jedna z těch částic má titul Smrt jakéhosi svatého Narcise a světec v ní potlačuje své virulentní já, jež ho dohání identifikovat se s vlastními krásnými oběťmi, ať jsou jimi skutečně či jen v představách: může to být zářivá ryba, kterou chytil, nebo dívka, kterou v duchu znásilnil. Eliot to možná mínil zařadit do oddílu Řeč hromu, ale dalo se to umístit v oddíle kterémkoli. Totéž platí o zlomku Pohřební obřad, jenž sem vnáší tóny Keatsovy a Shelleyho, o Elegii připomínající "vždy nepohodlné" mrtvé i o děsivém Žalozpěvu, kde utonulého Bleisteina požírají mořští raci ("krch, krch, krch"). Výskyt těchto vlastně nezávislých básní, z nichž jedna byla jako taková nabídnuta k otištění v časopise, možná dokládá, že Eliot původně pojímal Pustou zemi jako směsici ještě volnější, než jakou se nakonec stala.

Je ovšem pramálo pochyb, kam zamýšlel včlenit nejdelší z částic, jež zůstaly navíc, totiž tu, jež se jmenuje Smrt vévodkyně. Patřila za zahajovací vylíčení dámské ložnice v oddíle Partie šachu. Jednou z identit této dámy je Websterova vévodkyně z Malfi, jež milovala svého věrného správce, včala se za něj a zavraždil ji její žárlivý a patrně krvesmilný bratr. Tento mohutný romantický příběh, zasazený do zlatého třpytu italské renesance, je postaven do kontrastu s nedovršenou aférkou mezi nervózní a svárlivou společenskou ženou naší doby a bázlivou hermafroditní postavou, jež je snad jakousi odnoží Prufrocka. Tak by čtenář byl uveřen do nádhery vévodkyniny komnaty, odtud přenesen do nučy a banálnosti novodobého Hampsteadu, mezi tamější ptačí lidi se psíma očima, jak pijí čaj, potom by se octl v přítomnosti správce hledícího na svou vzpurnou přítelkyni, jak si češe ohnivé vlasy, až jsou nakonec slavné vášně jakubovských časů ohlodány novodobým mám? nemám? proč ano? proč ne? a epizoda může skončit v zavřeném voze a partií šachu.

Připadá mi, že by rozsáhlejší Pustá země byla souvislejší. Jenže můj základní spor s Poundem se asi scvrká ve fakt, že si z velkého zalíbení v té básni prostě přeji mít jí víc. A nyní je možné na čase, abych se ve vsí pokoře rozpomněl, že Eliot, který byl skoro právě tak výtečný kritik jako básník, věnoval Pustou zemi tomuto příteli a spolupracovníkovi a dal mu při té příležitosti titul "il miglior fabbro" - "nejlepší kovář".

Poznámky a překlad Zdeněk Urbánek

Když po týdně zaslouchají tomu samému, zdá se jim
stará bolet novou.

/Lőrincz Szabó/

Ivan Lukianovič Soloněvič: Rusko za nřízemí

První česká vydání v březnu 1936, třetí vydání v září téhož
roku. Předchůdce Solženicyna a jeho Gulagu, bývalý místopředseda
Všesvazového byra Fyzkultury, podává zprávu o životě ve stalin-
ských koncentracích třicátých let a o svém útěku. Kniha vyšla
v řadě evropských jazyků - a nebyla to autentická výpověď jediná,
stejně jako Závěš Kalandra nebyl v téže době ojedinele. Gelé
šedesáté roky jsem kladl předválečným komunistům jednu otázku.
"Považovali jsme te za nepřátelskou propagandu." Solženicynovo
pozdější svědectví /tak dávno po Ghuščověvi z r.1956/ ve fran-
couzské televizi považovalo 40% diváků za nevěrohodné... Etika
není věcí charakteru, ale intelligence.

Vestibul policejní budovy v Bartolomějské ulici, 11.3.1985.
/Odpoledne oznámili s prodlením kratším než obvykle úmrtí něho
vděčného zdroje citací, K. U. Černěnků. / Spolu s téměř padesátkou
dalších "zadržemých", kteří byli přepadení v soukromém bytě
při promítání filmových týdeníků z roku 1968, mám dostatek času
prohlížet si před výsledkem kulturní nástěnků. Vedle snad samo-
zášobitelského pořadu "A to tady ještě nebylo /4./" a Plesu spor-
tovní nabízejí Sber národní bezpečnosti svým zaměstnancům dvě
zakoupená představení v divadle E. F. Buriana - Ivan Wernisch:
P o d v o d n í c í a Karel Čapek: L o u p e ž n í k.

Téhož dne v noci. Když můj vyšetřovatel kpt. Čermák odešel
z místnosti s růžovou kartou /"místenka" pro celu předběžného
zadržemí na 48 hodin/, otáčím se po dalších stěnách. Na té čelní
jsem po dobu výsledku pozoroval podobenky a. Gottwalda a s. Stalina
zarámované dojemně spolu v jednom podlouhlém rámečku. /Častěji
bývá zastoupen s. Dzeržinskij Felix. /
"Hledáte něco?", ptá se druhý, doposud němý společník.
"Já jen, že v úředních místnostech bývá portrét hlavy státu."
"Tehle snad ani není úřední místnost."
Ticho pokračuje.

"Je to sen," řekl mi Henk na apelplatzu.
Co je to ale sen? Je tato krajina s bělavým sněhem, s jejím matným
sluncem, s tichým dýmem tam naproti - je toto sen, který vzniká
ve mně? Anebo jsem já snem, který vzniká v této krajině, jako dým,
stěží hustší než dým tam naproti?
Nejsem snad pouhý sen budoucího dýmu, zasněžené předtuchy, té kouřové
nestálosti, již by byla smrt? Nebo je toto všechno, tenhle svět
lágru a věznů, nebo je všechno tenhle hemžící se život pouhý sen,
ve kterém jsem jen jednou z postav a ze kterého se jednoho dne
možná někdo probudí, totiž člověk, který o něm snil? A není také
všechno ostatní, tam venku, co existovalo předtím, všechno, co bude
existovat znovu potom, pouze sen?

/Jerge Semprun:

Te je ale hezká neděle/

... sen uřatě hlavy

/Stanislav Lem: Pánův hlas/

Plakát v národních barvách ohlašuje osmisetleté výročí města Milevaka. Výčet akcí zahajuje 20. duben, 114. výročí narození V. I. Lenina.

"Říkej mi zas básně, Monty," pravila.
"Který?"
"Marný básně."

/Josef Škvorecký:
Konec nylonového věku/

Parker jde s Vrchlickým Jan Pilař v jarní slávě.

/Petr Skarlant:
Windsor, kde sladce mží/

Byl-li rok 1983 "rokem básnické mobilizace síl" /jak nazvala svou analýzu poetické produkce toho roku právě Jaromír Nejedlý/, v roce 1984 se už výsledky tvůrčí mobilizace namnoze projeví, nejnápadněji ve zdvojnásobeném počtu prvotin, ale velmi výrazně i v zesílení protiválečné, protiněštické a etické energie básnické tvorby.

/.../
Průměrný věk loňského básnického debutanta byl celých 39 roků, dva debutanti jsou starší šedesáti let, pouze jediný, vlastně jediná, měl méně než třicet roků.

/.../
Ve všech sbírkách najdeme lásku českých básníků k pravdě.

Jan Pilař děkuje Nerudovi "za vzkazy pravdivé" /.../
M. Florian ví, že "pravda není ve víně", že je jí víc v poezii: jeho létající koberec začíná slovy "není to pravda - ale dejme tomu" a končí zapřísaháním, "že vám nelžu ani slovo".

Václav Jelínek, který ironicky glosoval opilcký blábol o propíjení se k pravdě, netušil, jak je blízký pravdě, když napsal verš o tom, že umře v taxíku: zemřel v létě 1979 při autohavárii.

Oldřich Rafaj je u své mrtvé matky někdy "pravdivější než ve skutečnosti" /.../

V. Janovic konstatuje, že "pravdivost básně / vůči pravděpodobnosti světa / bývá dost často mimořádná".

A Jiří Žáček se ptá: "Dálí ti za pravdu? / Kolik?"

Milan Blahynka: Pravda poezie
poezie pravdy /Nad básnickou
sklízí roku 1984
/Tvorba - Kmen, 10, 1985/

/.../ Jdeš se mnou za verš, za karafiát,
ce do dírečky dóm, než budeš navždy spát.

/Petr Skarlant: Windsor,
kde sladce mží/

dříve ses díval automaticky do budoucna
teď už si musíš udržovat budoucnost ve formě

/Benny Andersen:
Uprostřed životní dráhy/

Titulek a podtitulek rubriky Hospodářská politika:

Kdo nese odpovědnost?

Přebytek jatečných prasat se zakládá již v živelné výrobě selat.

/Rudé právo, 19.6.1984/

Motiv katastrofy po hostině se ostatně objevuje v literatuře
již po staletí...

/Roman Karst: Kafka a Gogol/

Na náměstíčkem, na hlavami slavnostního shromáždění, je vtesán
do bílého mramoru mladý sovětský voják. Jako bájný bohatýr. Ve
vztyčených pažích pevně drží lidský symbol života - malé dítě.

/Rudé právo, 24.9.1984/

Přihlášku mladé perspektivní soudružky předsednictvo pozastavilo,
neboť podle toho, co v ní bylo napsáno, nabylo dojem, že ještě
pro stranu nevyzrála. Přišla za mnou její maminka, a proč prý její
dcerka byla vyloučena. Musel jsem jí opravit, že nebyla vyloučena,
ale nepotvrzena, pro nedostatek zkušeností. A zeptal jsem se jí:
Vy jako matka, co si myslíte: ví vaše dcerka, proč vstupuje do
strany? A ona mi odpověděla: Neví.
Základní organizace se bála dívce rozhodnutí sdělit. Musel jsem
to mladé dívce vysvětlit sám.

/V. Vácha, tajemník OV KSČ;
rozhovor RP, 19.11.1984/

Mám ráda černé výroky.

/.../

Ty nic neříkáš?

Já ve vzpomínce kulhám.

/Sylvia Plathová: Malá fuga/

To, co sděluji, co píšu, nazývám v duchu "literatura spěchu".
Usiluji o krátké, úderné sdělení. Aby věta byla vždy výbušným
výrokem. Jak říkával jeden můj velitel v armádě: co slovo, to
mina. Aby bylo možno pochopit, o čem je řeč. A hlavně spěchat
co nejrychleji k tečce.

/Svědectví a skutečnost,
rozhovor s publicistou I. Brožem;
Nové knihy 46, 1984/

Ovoce je trpělivé.

Národní - měli bychom spíše říkat státní, protože stát si je jmenuje i platí, národu jsou lhostejní - umělci cítí občas povinnost se snažit. Jedním poctěným tímto titulem v oblasti filmové tvorby je režisér Josef Balík. Natočil právě angažovaný film z prostředí stavby atomové elektrárny Atomová katedrála. Námět dodal snaživý dosud nepoctěný Stanislav Rudolf. Oč ve filmu běží informuje nás časopis Filmový přehled (č. 3 1985) tak výstižně, že není třeba přidat ani jediné slovo:

Ve vinném sklípku oznámí podnikový ředitel výstavby jaderné elektrárny Lipová Ferster, že odvolává z funkce dosavadního hlavního vedoucího výstavby ing. Vladimíra Hlaváče a na jeho místo že jmenuje jeho dosavadního podřízeného ing. Miliše Prochala. - Hlaváč odjíždí na oslavu tchánových sedmdesátin. Cestou vzpomíná na slavnostní zahájení stavby, projektově nedostatečně připravené, při němž řekl mladé televizní reportérce, aby se přihlásila o rozhovor s ním za pět let, při dokončení stavby. Vzpomíná, jak se ženo se přistěhoval do malého domku, v němž Irena se snažila vytvořit dobrý domov jemu i jeho dvěma dětem: vysokoškolačku Rostřovi, která studuje v Praze estetiku, a patnáctileté Mirce. Vzpomínky odvedou jeho pozornost od řízení, a tak se srazí s vozem svého švagra, závodního lékaře na stavbě, Evžena Vančury. Nic se jim nestane, jen na oslavu přijedou pozdě. - A hlaváč vzpomíná dál: jak po dvou letech začaly na stavbě narůstat obtíže, zejména pro nedostatek pracovních sil. Místo padesáti zedníků mu ředitelství slíbilo dvě stě mládežníků, ale nakonec jich přijelo jen šest. Svářeč Láďa Fejfar si přivezl svou dívku Hanku, ale marně vymáhal společné ubytování. Nedostatek zedníků při stavbě reaktorové haly vyřešil Ferster podle oportunistického Prochala návrhu neoprávněným přesunem pracovníků z výstavby úpravny vod. Vyčerpaný Hlaváč se doma čím dál tím více stětoval s Rostřou, kterému stále méně rozuměl. Když se pak opozdila výstavba úpravny vod, nebyl označen za viníka Ferster, ale on sám, a to vedlo k jeho odvolání z funkce. - Prochal si od svého jmenování počíná naprosto suverénně a Hlaváčovi určí podřadnou funkci. Ten chce ze stavby odejít. Nakonec však zůstane kvůli Ireně, která odmítla znovu se stěhovat. - Prochal dostane další sekretářku: Slovenku Danielu Brabcovou, s níž Hlaváč kdysi pracoval. Snad již tehdy pociťovali vzájemnou sympatii, ale nedokázali překonat ostych. - Prochal se ve snaze plnit termíny dopouští dalších nesprávností. Při služební cestě do Prahy se Hlaváč sblíží s Danielou. - ~~Prchal si od svého~~

Žárlivý Fejfar vyvolá rvačku, již nevinně odnese jeho kamarád Aleš. Ten se při ošetření zamiluje do sestřičky Petry. Rošťa oznámí otci, že se musí oženit. Jeho nastávající je prodavačka z nádražního kiosku Monika, dívka nevzdělaná, povrchní a vulgární. Rodiče jsou konsternováni. — Při jedné z oslav na stavbě nachází osamělostí trpící Hlaváč chvílkovou útěchu u Daniely. Rošťa se s těhotnou Monikou ožení. Hlaváč je odvolán ze svatební hostiny, protože na stavbě došlo k závažné komplikaci. Míra Prchalových přehmatů je tím dovršena. Do nové funkce ředitele výstavby je jmenován energický, až bezohledný ing. Milý, a Hlaváč se stane jeho zástupcem. Společně se jim podaří zavést na stavbě pořádek. Hlaváč má však stále méně času na rodinu i na Danielu. Rošťa, který přerušuje studium, se s Monikou odstěhuje, a Hlaváčovi tráví smutný štedrý večer ve třech. Irena jede za Roštou s Monikou. — Hlaváčův zdravotní stav se rychle horší: jeho oslabené srdce jen stěží překonává pracovní i osobní stresy. Po Milém je jmenován ředitelem. Daniela odchází. Hanka se vdá za Láďu Fejfara, který jí svérázným způsobem dokázal lásku: v žárlivosti rozbořil nákladním autem dřevěný barák, do něhož zašla s jakýmsi mládenkem. Při slavnostním předání stavby do provozu se Hlaváč připravuje k televiznímu rozhovoru, jež před pěti lety slíbil. V té chvíli ho krátkovlnou vysílačkou naléhavě shání Rošťa, čekající ve vrátnici. Hlaváč za ním utíká, ale nedoběhne. Tento poslední nápor již jeho oslabené srdce nevydždí...

Plátne však nepochybně vydrží všechno stejně jako kapsa, která podobná díla platí.

Jiný z národních umělců Ivan Skála sepsal k výročí únorovému stejně jako k výročí ostatním básně Jubilejní /Rozhlas 9 1985/

Nebýti té jedné noci koncem února
noci plné mlčení a tlumeného hluku,
napjaté jak struna houslí, jak tětíva luku,
noci, v které před zlodějem spadla závora,
noci, ve které jsi na svém místě stála,
noci, v které přimrzaly ruce k pažbám pušek
kdy šel povel od úst k ústům bez světlušek,
k ústům bez cigaret, která dávala jej dál
nebýti té jedné noci, v které sotva zdřím
Klement Gottwald, oči zrudlé kouřem, nevyspáním,
nebýt těch, oo stáli s celou stranou za ním,
nebýti té noci, v které mlčky bděli s ním

nebyti té noci, ti, co vylézali jako lišky z děr
a pak snili dva set let, jak zvrátit kola zpátky,
ti, co mátlí lid u každé křižovatky,
ti by byli tenkrát zvrátili náš směr.

Nebýti té noci, v které fičel do ulie,
vítr se sněhem a na dělnické hlídky,
noci, kdy mráz ohrožoval kořeny i snátky,
nebylo by příštích májů, nebylo by nic. /!!!/

Nebýti té jedné noci, nebyti těch dní,
od kterých už tolik roků přeletělo,
neladil by dělník píseň, filharmonik cello
pro kantátu tvůrčí práce, která tady zní.

Nebýti té jedné noci, nestál bys tu dnes
na zemi, již brali ti, ač jenom tobě patří,
kterou vrátili ti druzi tví, tví bratři
devátého máje, nad nímž kvetl bez.

I když tento veršovaný útvar, jak o tom svědčí jeho závěrečná část, je jen ve verších podat obraz oficiální ideologické legendy, je zajímavé, jak autorovi se do obrazů podvědomě nutí znalost skutečnosti nelegendární. Mlčení, tlumený hluk, noc napjatá jak tětíva luku, ozbrojenoi stojí nehnutě kryti tmou ani cigaretu si nesmí zapálit, aby se neprozradili, povel se nese od úst k ústům, tedy utajeně, jen ne píseňně, to známe. Kdo vlastně byli ti spiklenci, kteří se to smluvili proti republice a které lidový hněv smetl?

Ostatně jak patrně o lidu se ve veršovaném útvaru nemluví. Autor si je vědom toho, že v dějinách nerozhoduje lid ale ozbrojenoi a tedy ti, kteří jim vydávají povel. Kdo jim vydal té jedné noci správný povel? Samozřejmě "nevyspalý Klement Gottwald" (jiné autor raději nevzpomíná, neskončili dobře, ač už je Klement poslal na popraviště anebo ať ho přežili) a pak tedy ti, co stáli s celou stranou za ním provedli to, k čemu se v tichosti připravili.

Jestliže národní umělec v prvních třech čtyřverších trochu ujel, vynahradil si to ve zbývajících. Ty představují výtažek zideologizované historie přímo ve smrtícím zahuštění.

Nebýt oné noci, ti, co vylézali jak lišky z děr (proč lišky a proč z děr, lišky žijí v norách), dozvídáme se, by zvrátili kola zpátky (jaká kola se to zvracejí zpátky a jak se to dělá?) i náš

/rozuměj autorův/ směr. Kdyby nebylo té noci, a jim se to podařilo, nebylo by příštích májů, slyšme autorovu úzkost až metafyzickou, nebylo by n i c!

Napadá mě: před sto padesáti lety napsal F.L. Čelakovský veršovanou ódu na (náhodou také čtyřicetileté) panování J.M. oísaře a krále Františka I. Její hyperboly mi vždycky připadaly až nepřiměřeně nadnesené:

Co Twá ujawši žezlo bohem dané
Ruka všehojná péči o jich nese
Blahost a zdárné prokwétání
O plody míru a myslí rozkoš!

Již bauře děsné dáwno se přehnaly,
I swět hubioí hydry polehnuly
Zaohráněná obětmi Twými
Ewropa díky jewí srdečné.

W paeanu slawném: jakž by tu nezněly
Twých ústa dítek ohwály nelíčené
Citem se plápolným plníoe,
Tobě-to Otoí zemím drahému?

Omlouvám se v duchu staříčkému oslavovateli. Všechny hyperboly všech dosavadních pěvoů, kteří slavili vlády i panovníky blednou před lapidárním zjištěním našeho autora: bez tebe, můj živiteli, nebylo by nic. Vody by netekly, slunce by nesvítilo, bez by nevo-něl a člověk by nestál na zemi, jak by také mohl, vždyť by bez pochyby nebylo - a to je na tom všem jistě nejhorší - ani národních umělců.

-lm-

147

Recenze programu

Program XII. kongresu Československé společnosti věd a umění má červenou obálku a třicet osm stran textu na přek-ném papíře. Dnes to už není program toho, co bude, ale to-
ho, co bylo. Kongres se totiž konal v Royal York Hotelu, To-
ronto, Ontario, 25. - 28. října 1984. To je já jsem se to
pozdě dověděl. Začal ve čtvrtek plenárním zasedáním, vzpo-
mínkou na zemřelé členy Společnosti, volbou čestného před-
sednictva, projevy, oficiálním zahájením výstavy, při čemž
se podávaly koktejly. Skončil v neděli konferencí k uctění
památky Řehoře Menděla, od jeho smrti uplynulo sto let, re-
cepce a bálem, koktejly se podávaly od šesti do sedmi.

Čas mezi tím byl vyplněn přednáškami a diskusemi v mno-
ha sekcích, např. v sekci antropologie, historie, přírodníc_h
věd, hlavně chemie, literatury, lékařství, filosofie, musi-
kologie, jazykovědy, ekonomie, dějin umění, církevních dějin,
psychologie atd. Jedno odpoledne bylo věnováno diskusi o fil-
mu Vitr v kapse, přítomni Škvorecký, Lustig, Drvota, Sviták,
Galan, Uhde, druhé čtení poezie, Fuchsová, Preisner, Volková,
Sviták, Koval, Dvořák. Zmíněný film jsem viděl před rokem ta-
dy v předměstském kině, kromě mě byli v hledišti ještě čtyři
cikánští kluci ve věku od desíti do dvanácti let. V těch třech
dnech kongresu bylo podle mých počtů předneseno celkem 157
referátů z nejrůznějších oborů. Jmenný rejstřík obsahuje 175
jmen. Škoda, že z programu se nedá zjistit, kolik zájemců,
hostů, studentů a jiných pendlovalo mezi jednotlivými sekce-
mi aby stihli to, oč měli zájem. Nebylo to asi snadné, přes-
tože všechno probíhalo v roomech jednoho hotelu. Nabyl jsem
dojmu, že já bych nestihl ani čtvrtinu toho, oč bych stál.

Určitě bych zašel na slavnostní zahájení, abych mohl po-
rovnat chování čestného předsednictva u nás a v Kanadě. Zvě-
dav na stupeň vážnosti a důstojnosti u prof. Pospíšila, před-
sedy Společnosti, Tomáše J. Bati, kanadských ministrů a po-
slance Jelinka, což je prý onen krasobruslař, kterého jsme
vidávali při přenosech v televizi. Šel bych rovněž na verni-
sáž, nejen kvůli koktejlům.

V pátek už by to bylo těžší. Velmi by mě lákala přednáš-

ka Hugh Agnewa z National University of Singapore, Singapore, s názvem "Josefinismus a české národní vědomí". Kdybych měl dost odvahy, zeptal bych se po přednášce na důvody, které vedou člověka k tomu, aby se v Singapore zabýval vlivem reforem císaře Josefa na vědomí vlastenecké inteligence v Čechách. Musí to být důvody, které mi imponují už předem. V Tudor roomu bych asi ještě zůstal, abych si vyslechl, co zjistil Charles Wojatsek, Bishop's University, Lennoxville, Que., o pobytu Palackého v Pressburgu v letech 1812 - 1823. Tím bych ovšem zmeškal v chemické sekci referát S. Chládky, Michigan Cancer Foundation, Detroit, MI., "Guanosine 5'-Triphosphate Hydrolysis During Protein Biosynthesis. Why and How?" Nerozuměl bych asi ničemu, ale moc se mi líbí v titulu přednášky ona dodatečná otázka Proč a Jak?

Ve filosofické sekci v Confederation roomu bych poprosil Erazima Koháka, Boston University, Boston, MA., aby se neurazil a půjčil mi text své přednášky "The Concept of National Philosophy", že si ji prostuduji v noci, protože teď chci běžet do literární sekce, kde právě mluví Ivan Sviták, Chico, o pobytu alžbětinských intelektuálů v rudolfínské Praze. Zajímalo by mě totiž, proč se sjeli do Prahy alžbětinstí intelektuálové, když měli v Anglii právě zlatý věk, toleranci i mecenáše. Třeba by se z toho dalo něco odkoukat pro budoucnost. Nedovedu posoudit, jestli bych pak ještě ve filosofické sekci stihl přednášku Aleše J. Zemana, Eurlington, Ont., "E. Rádl and German Classical Philosophy."

V pátek bych asi vynechal obory, kterým nerozumím a jako uvědomělý Moravan bych poseđel na přednášce Barbary Reinfield, New York Institute of Technology, Old Westbury, NY., "Moravia's Special Position and Identity". V historické sekci bych ještě setrval, abych si poslechl aspoň začátek přednášky Leoše Zemana, Winchester, MA., "Šlépěje krále Přemysla". O čem to jen mohlo být? Stačilo by mi jen se to dovědět a běžel bych do Literature 2, kde už mezitím začal přednášet Michael Heim, University of California, Los Angeles, CA., na mně blízké téma: "Ludvík Vaculík: Literature of Fact, Literature of Fancy". Zde bych se mohl třeba i přihlásit do dis-

kuse a říci z vlastní zkušenosti něco o tom, jak Vaculík plete dohromady fakta a výmysly. Snad bych pak stačil aspoň za dveřmi zachytit pár slov z rokování *Lingvistů*, kde mimo jiné mluvil Paul Glasse, Columbia University, New York, NY., o "The Name of Bratislava - An Exercise in Reconstruction". S lítostí bych přešel kolem uměnovědců, kde referoval Tomáš Messer, The Guggenheim Museum, New York, NY., o výstavě Jiřího Koláře v téže instituci. A pak bych se už musel rozhodnout, zda strávím zbytek dne na přednášce Zdenky E. Fischmann, Patton State Hospital, Corona, CA., o "Znásilnění a únosu v českých zemích: středověký zákon a přítomnost", při čemž mě by zajímala hlavně ta přítomnost, anebo zda zaběhnu na čtení poezie, abych přítomnému Rio Preisnerovi, Pennsylvania State University, University Park, PA., řekl, že mu to Benda a Gruša napsali správně o té paralelní kultuře. S lítostí bych si přitom uvědomil, že mi unikla přednáška u fyziologů "Atavism and Moral Conflicts" /Miroslav Šenk, Glenhaven, NSW, Australia/.

V neděli by mi asi už ubylo sil a tak bych si uvolněně vyslechl, co nám říkají Krondl a Krondlová, University of Toronto, Toronto, Ont., o účinku salicylátů na chuť a apetít. Vyčerpán bych pak skončil na přednášce Jaroslava Schejbala, University of Illinois, Chicago, IL., "Karel Čapek in the History of Western Antiutopia". V šest hodin bych se dostavil k podávání koktajlů a večer na bále bych vyzval k tanci Věru Lásku, Regis, College, Weston, MA., která předsedala sekci Women's Studies.

Lehký tón, se kterým referuji o svém úžase nad obyčejným programem kongresu SVU, je zřejmě bezděčným produktem pokusu uniknout lítosti a mírné depresi. Bůhví jak vypadá Royal Pork Hotel v Torontu. Předpokládám však, že je to slušný hotel, že byl slavnostně osvětlen a že přítomní vědci měli dobrou náladu. Pramenem mé lítosti je skutečnost, že mnohem větší počet historiků, psychologů, filosofů, literárních vědců, sociologů, antropologů, ba i lingvistů a muzikologů zde, v této zemi, zestárla bez světla, bez přednášek a dobré nálady. Mnozí byli nuceni rezignovat i na náhražku vědecké práce a mnozí se dopracovali ve svých kotelnách, skladech a

jiných podivných místech už do důchodu. Koktajly na vědeckých konferencích nepili už patnáct let a někteří už třicet let. Vědu zaplnili mezitím jiní vědci. Četl jsem tuhle program jejich konference k nějakému výročí, nic mě na tématech nelákalo, znám jejich výklad už předem. Mám jenom já ten strašlivý pocit, že tohle všechno není normální? Mám to zapotřebí skřípat zuby nad červeným programem z Toronta?

Nu, soudím, že lidé, kteří přijeli do Toronta ze svých MA., NY., CA. a Pa., udělali asi dobře, že odešli. Tady by pro všechny nebylo ve vědě místo a některá jejich témata by jim ani nedovolili zařadit do státního plánu, např. "Persecution and Liquidation in the 1950s," Ludvík Němec, Chestnut Hill College, PA. Nemáme tolik universit, aby se tam všichni vešli. Tohle je svět jiné dimenze a je zbytečné uvažovat o tom, což kdyby. I kdyby nakrásně nějaký utopický domov znovu otevřel náruč ztracené vědecké větvi národa, vznikla by zřejmě velká nezaměstnanost inteligence. Nebyli bychom možná ani schopni produktivně využít intelektuální kapacity, která se tak paradoxně cestou po celém světě rozvinula. V tom je jistá útěcha.

Z tohoto místa je však možné vést ještě jinou, horší a desperátnější myšlenku. Založenou na zatím neověřeném předpokladu, že v každém národě se rodí vždy jen konstantní počet mozků, schopných obsáhnout rozmanité oblasti současného poznání, potřebného k existenci na moderní civilizační úrovni. Z toho by plynulo, že úlet mozků z malé středoevropské země nebude možné žádným způsobem nahradit. Hrozím se toho, že v budoucnu nějaký šikula z MA. nebo CA., vyzbrojený kompjuterem páté generace, přesvědčivě vypočítá, že bez ohledu na systémy, diktaturu, strach a byrokratické předpisy, byla základní příčinou národní stagnace, apatie, únavy, lenosti, obliby průměru, marného vzdychání a mlčenlivosti v dobách, které jsme prožili ve své generační zralosti, neschopnost národního těla doplnit přirozenou biologickou cestou úbytek intelektuální krve, která mu byla ve známých historických zápletkách vypuštěna žilou. A to je pomyslení, při kterém je na místě namíchat si nějaký ten koktajl.

Kočár do Basileje

Možná pře^d desíti lety, možná před patnácti lety jsem se-
děl v kuchyni u stolu a přemýšlel jsem o komunismu. Necítil
jsem se přitom nijak náležitě. Kdo jiný ještě, říkal jsem si,
uvažuje z vlastní píce a bez donucení v kuchyni o komunismu?
Mne k tomu přiměla asi nějaká alarmující četba, možná to by-
la zpráva Římského klubu, jistě něco výhružného a deprimu-
jícího stran budoucnosti. Četba, na jakou jsme si už zvyk-
li, něco o tenčících se zásobách energie, o růstu populace,
o hladu ve třetím světě, o znečištění životního prostředí, o
hranicích hospodářského růstu, o slabé úrodě obilí a o podob-
ných věcech.

Zkoušel jsem si vypočítat, kolik pomocných planet by na-
še ubohá Země musela mít, aby jejich zdroje stačily k zavede-
ní komunismu podle teoretické koncepce, kterou najdeme v učeb-
nicích marxáku pro vysoké školy. A to třeba i jen v jedné
zemi s dvěstě padesáti miliony obyvatel, u čehož by ovšem ne-
mohlo zůstat, protože by to dělalo zlou krev. My bychom chtě-
li komunismus také a Rumuni a Poláci by se rádi též připojili,
při zásobovacích potížích, které mají. Jde přece pořád o ko-
munismus, v němž bude každý pracovat podle svých schopností
a brát sá bude podle svých potřeb, pomeranče po kilech, koši-
le po tuctech a nepočítaně cest do zahraničí. Pomocných pla-
net jsem se nemohl dopočítat.

Cílová představa komunismu má skutečně tuto naivní pova-
hu a po celá staletí s ní nikdo nic nedělal. Do ráje neome-
zené spotřeby mě zve ještě i dnes nápis na budově, kolem kte-
ré denně chodím pro mléko. Před více než dvaceti lety řekl
sovětský vůdce, o kterém se dnes už nemluví, že ještě i ny-
ní žijící generace okusí plodů komunistického řádu. Vrtá mi
hlavou, jestli to myslel vážně nebo jen tak. Ve svých pamě-
tech se o této kardinální otázce nezmiňuje. Kdo vlastně kdy
věřil ve spotřební přesycenost teoretického komunismu? Váž-
ně asi nikdo, ale bylo to pořád užitečného něco, k čemu se
dalo směřovat, něco, co bylo pořád vpředu a poslušně se vzda-
lovalo jako čára obzoru na moři. V politice svého druhu je na
jistou dobu výhodné směřovat k něčemu, co není a nebude, ta-
kový cíl vydrží dlouho a nemusí se z jeho uskutečňování sklá-
dat účty. V této podobě je komunismus zakotven v programech
téměř všech komunistických stran.

Někteří komunističtí vůdcové, kteří vzali komunismus vážně a pokusili se k němu co nejrychleji přiblížit, učinili svým zemím těžká příkoří. Bez pomocných planet je představitelný totiž jen jediný komunismus, komunismus neproduktivního hrdlačení, vynuceného, krutého a hlídaného zespolečenštění na nejnižší úrovni spotřeby. Všechny praktické pokusy o takový komunismus skončily katastrofálně, třebaže se mohly jevit, hlavně zdálky, jako vykoupení ze sobectví, individualismu a osamělosti a zanechat v některých lidských duších i nostalgii. Nelze se divit Číňanům, že po zkušenostech s velkými skoky a kulturní revolucí obrátili téměř o stoosmdesát stupňů.

Zdá se, že největší vzdálenost od teoretického komunismu si systematicky udržovali v Sovětském svazu, tedy v zemi, kde je komunismus nejoblíbenější součástí všech hesel, kampaň a teoretických spekulací. Od samého začátku se téměř každým krokem praktické hospodářské politiky vzdalovali od jakéhokoliv představitelného komunismu a ojedinělé pokusy Staliny a Chruščovovy "vidět za obzor" zlikvidovali v nejkratším možném čase. Paradoxní je, že o to svědomitěji kultivovali najivní učebnicovou podobu komunismu jako zářného zítřku. Z frekvence samotného slova komunismus mohl člověk už před dvaceti lety nabyt dojmu, že je už před dveřmi doba, kdy si lidé budou brát ze skládek zboží, co je napadne. Ve svých nenáležitých úvahách o komunismu jsem si kladl tehdy v kuchyni hlavně otázku, jak dlouho může tak veliká země, postupující zvláště v mocenských záležitostech náramně realisticky, sledovat veřejně a před očima celého světa cíl, který je zjevně naprosto ilusorní a který hospodářské bilance přímo zesměšňují. Nezůstalo přitom, něco jsem o tom i napsal a sklídl zlobu.

Nyní, po všech těch letech, sedím opět u kuchyňského stolu a čtu v článku z moskevské Pravdy, že komunismus byl zrušen, že už není bezprostředním cílem našeho usilování. S ohledem na sentimentální tradici to tam není sice řečeno přímo těmito slovy, ale přece jen tak, že o smyslu celého obratu nemůže být pochyb. Beru si tužku a bez vzrušení, o kterém jsem předpokládal, že se v takovém historickém okamžiku dostaví, podškrtvám příslušné věty:

"KSSS vychází ze střízlivého, vědecky zdůvodněného pohledu na naši skutečnost. Dospěla k závěru, že právě rozvinutý socialismus tvoří historicky nejbližší období našeho postupu

vpřed. Teoretickým vyjádřením této skutečnosti je koncepce rozvinutého socialismu jako specifické, nevyhnutelné a dlouhé etapy první fáze komunistické formace." /Být na úrovni nejvyšších požadavků socialismu, Pravda, 17. 1. 1985/

Je to věta jako bezbolestné vytrhnutí zubu, v tomto ohledu jsou sovětští teoretikové skutečnými mistry. Rozvinutý socialismus, to jest to, co máme teď, tvoří nejbližší období našeho postupu vpřed, je to nevyhnutelná a dlouhá etapa, aby nám však nebylé líto, je to současně první fáze komunistické formace. Nikdo se nebude šklebit, nikdo se nebude smát. Ti, kteří padli před mnoha lety v boji nebo dřeli do úpadu v přesvědčení, že jejich vnuci si budou ze společných skládek brát pomeranče po kilech a košile po tuctech, jsou tiší a je jim všechno jedno. Žijícím generacím se oznamuje, že specifická, nevyhnutelná etapa první fáze bude dlouhá. Odvážil by se někdo říci, jak dlouhá? Sto let nebo tisíc let? Taková nejasná lhůta má ovšem k životům lidí stejnou relevanci jako nejasná lhůta, kterou poskytuje životu na Zemi nevyhnutelné stárnutí našeho Slunce. Kdyby se však přece jen někdo z původního zástupu věřících zeptal, zda "neodsunuje koncepcí rozvinutého socialismu komunistickou perspektivu", dostane se mu hned na místě odpovědi: "Samozřejmě neodsunuje. Jiná cesta ke komunismu než zdokonalováním socialismu, který jsme u nás vybuodovali, jednoduše neexistuje."

Stěžejní programový cíl hnutí trvajících stopadesát let byl vyřízen hladce a bez velkých diskusí. Operace byla provedena čistě a s příslušnou anestezí. Počítalo se s tím, že lidé nebudou oplakávat něco, več stejně nevěřili. Naivní nadšení prvních revolucionářů se stalo v jediném okamžiku směšným, plné knihy spekulací se staly makulaturou, sebrané projevy politiků usvědčují své autory z "vědecky nezodůvodněného pohledu na skutečnost", přinejmenším. Mělo by být slyšet, jak se něco kácí, ale nebylo slyšet nic. Když jsem se poptával po svém okolí, zjistil jsem, že článek z moskevské Pravdy nikdo nečetl.

Nu, doufám jen, že z toho, co jsem zatím napsal, vyplývá naprosto zřetelně, že mám radost z toho, že se ideologie veliké země přiblížila ke skutečnosti, že po tolika letech vzývání neexistujícího cíle našli vysokopostavení i-

deologové odvahu ke zrušení jedné iluze. I když se tím asi okamžitě nezlepší stav světa, je to dobré znamení. Proto se nijak nepošklebuju a očekávám s důvěrou další výsledky "střízlivého a vědecky zdůvodněného pohledu na skutečnost."

V hloubi duše ovšem cítím osten jakési historické nespravedlnosti, která doprovází obvykle všechny takové ideologické obraty. V novém poselství mi chybí větička útěchy pro ty, kteří z nejráznějších důvodů v učebnicovou podobu komunismu nikdy nevěřili a doplatili ošklivě na to, když to dali najevo. Třeba jen několik slov omluvy, za kterou si si ce dnes už nikdo nic nekoupí, která by ale přispěla k lepšímu pochopení dějů minulosti. Anebo šlo o něco úplně jiného? Vycházeli všichni ti kadeti, menševici, eseři, pravičáci, bucharinci a jiní opozičníci ze střízlivějšího pohledu na skutečnost? Nebo je vůbec zbytečné se takto ptát? Je předčasná střízlivost zbytečná?

Nu, zmínka o těchto věcech by se v textu pěkně vyjímal a nikoho by neubýlo. Střízliví lidé už jsou většinou mrtví, takže by ani nežádali odškodnění, v žijících lidech by to však mohlo povzbudit osvědčenou víru, že "střízlivý a vědecky zdůvodněný pohled na skutečnost" dojde uznání aspoň po smrti. Kd^o ví, možná i k tomu jednou dojde. V článku, nad kterým dumám, se k tomu dokonce přímo vyzývá:

"K našim dějinám musíme přistupovat s úctou a pozorně. Není možné je přepracovávat a upravovat. Je nepřípustné jakékoli očernování a nihilistické škrtání v naší minulosti. Přístup k dějinám nesmí vyústovat ani do nostalgie, do přikráslování minulosti, do úsilí nechat upadnout do zapomnění chyby a omyly, ony jevy, které byly v rozporu se samotnou povahou našeho zřízení, které však rovněž byly součástí naší minulosti."

Kdyby jednou skutečně došlo k tomu, co se zde žádá, minulost jedné části světa by se stala přehlednější a přítomnost důvěryhodnější. Lidé by² takové, byť opožděné, historické spravedlnosti měli radost, tak jako z filmů se šťastným koncem. Když v stále tomtéž článku čtu, že se vyžaduje "všestranné upevňování a zdokonalování principů plánování v organizaci našeho hospodářského života, včetně používání chozrasčotných metod, rozumného využívání ceny, zisku a jiných zbožně-peněžních pák," napadá mě hned, jak by se skromným

a nespektakulárním způsobem dala zorganizovat malá historická spravedlnost. Stačilo by například, kdyby bez přílišné publicity vypravili z Moskvy kočár do Basileje, kde žije prof. Šik. Vyslaný úředník by požádal pana profesora, který v šedesátých letech v Československu přemýšlel o "rozumném využívání ceny, zisku a jiných zbožně-peněžních pák", aby vzal podpaždí knihy, které mezitím o této věci napsal, a nastoupil. Kočár by ho oklikou, tak aby se vyhnul Praze, odvezl do Moskvy, kde by se ho zeptali, jak to tehdy vlastně myslel a jestli by se nějaké to rozumné využívání dalo po letech ještě vzkřísit.

Vím však, poučen dějinami, že nic takového se nestane. Čas dává člověku za pravdu jinak, většinou tiše a anonymně. Když se člověk dožije a zachová si dost humoru a schopnosti bavit se nad během světa, může se i umírněně potěšit nad poznáním, jak opatrně ale přece jen se "střízlivý pohled na skutečnost" klube z ideologických zámotků. Já jsem se opřel o kuchyňský stůl, podepřel jsem si bradu a dvakrát za sebou jsem řekl: To jsou mi věci, to jsou mi věci!

Únor 1985

19. II. 1985

Milý Zdeňku,

Napřed jsem dostal Tvůj pozdrav z Konstantinových Lázní, pak jsem si přečetl ve fejetonu, jak jsi přispěchal do kavárny, která by se dobře řídila dolů Belkredkou a nakonec jsem si přečetl někde, jak jsi kdysi dávno v jiných lázních potkal prof. Patočku a jak Ti trochu vadila jeho smířlivost, i když jsi měl plné pochopení pro zabezpečovací systém s oním veslařem. Dost důvodů na to, abych Ti napsal. Vzal jsem si papír a obálku a odjel jsem se ženou na sever pod Králický Sněžník. Ve dne budu lyžovat, řekl jsem si, a večer budu v příjemně vytopené chalupě psát dopisy. Psaní však ošpadlo, protože chalupa se nedala vytopit, seděl jsem pouze u kamen, tři kroky dále u stolu klesala teplota na nulu, sníh, který jsme přinesli na botách, si udržoval po celou noc své sněžné skupenství. Když jsem večer vyšel před chalupu a zadíval se na hvězdnou oblohu, měl jsem pocit, že se nade mnou otvírá jakýsi tunel do kosmického prostoru a vytahuje si mě za uši do své absolutní nuly. Takže píšu až teď, opřen zády o vlašné těleso ústředního topení.

To jsou však okolnosti podružné, chtěl jsem Ti napsat hned tehdy, když jsem si přivezl Tvou knížku a k vánocům si ji přečetl. Měl jsem z ní vánoční radost. Je to čtení, které má přenášlivý účinek, třeba jako Luftbalon, stříbrný, v jakém jsem nikdy neletěl a už asi nepoletím. Přeneslo mě do příjemně veselého i smutného světa, který ještě neztratil srozumitelnost, lidé, psi i věci v něm žijí podle svých povah a vzteklým historickým okolnostem není vyhrazeno větší právo, než vskutku mají. Jak běží dny, snažím se zjistit, zda právě tento můj život je také tak zajímavý a veselosmutně příjemný. Jsou zajímaví moji strejčci a moje tetičky? Nu, vždyť si vzpomínám, že jsem také jel v bratrově otevřeném Rapidu na Hukvaldy, seděl jsem ve vlečce řidiče a pokukoval, jak vzaďu vlaje kolem hlavy dívky, se kterou jsem tehdy chočil, silonový šátek, jaké se tehdy nosily. Je to stejná barva a stejná radost jako v Tvé knize. Ale děje se něco takového právě teď? Nebo se v životě stává všechno krásné až psáním?

Přečetl jsem v životě mnoho všelijakých vzpomínek. Lidé je píšou proto, aby si utřídili, co je v životě potkalo, to je ten lepší případ, často však i proto, aby vylepšili svůj život k snesitelnosti, aby si vyřídili staré účty a aby vzdali čest nějaké svaté věci, pro kterou prý žili. V Tvé knize nic z toho není. Je to v souladu s Tvou literární vírou stvoření, stvoření mnohem viditelnějšího, hmatatelnějšího a dotýkatelnějšího světa, než ve skutečnosti je. To je jedna veliká věc. Druhou

je nepojmenované hodnocení. Většinou se domníváme, že potřebujeme víru, ideu, filozofický řád nebo i politický fanatismus svého druhu, abychom měli platformu k hodnocení lidského času a lidských činů. V celé Tvé knize jsem marně hledal dobře ukrytou platformu, najednou jsem viděl, že lidskost, dobrota, shovívavost, tolerance, humor, chytrost a pronikavost vyšlenky, všechno to, co nám umožňuje potkávat v zdánlivě prázdném a ne-tečném světě "values", žádnou vyvýšenou kazatelnu nepotřebuje. Že tu něco takového prostě je anebo není, že ideových dřžadů, která nám tu za-nechaly blbé ideologie, se potřebuje držet jen ten, kdo sám svou lid-skost necítí, a i pak je mu to prád platný. Rád bych věřil, že k takové-mu povznesení vede vzdělanost, ale co si mám počít, když jsem už viděl tolik nemravných vzdělanců. Moji kolegové šoféři vždycky říkali: "čím větší inteligent, tým větší kokot" a já jsem jim mnohdy musel dát za pravdu. Asi jen řídká koincidence vzdělanosti a šťastného sběhu ostat-ních vlastností člověka vede k té jistotě v lidskost, kterou jsem si pře-četl u Tebe. Jsem z toho šťasten i proto, že mi to potvrzuje moje soukro-mé výzkumy. Z jakého tábora ty vlastně pocházíš? Chválabohu z žádného, kdybys však chtěl nějaký tábor založit, tak bych se tam přihlásil.

Přišel jsem do chudinského domku za Milanem jun. a zeptal jsem se: už jsi četl toho Zdenka? On pokýval hlavou, podíval se na mě a řekl: ej, ej, sme chudáci. Myslel tím hlavně řeč, ze které je ten zázrak utkaný. Zkoumal jsem slova, jak jdou po sobě, jak se k sobě začínají mít, jak vytvářejí neviditelné vazby, jak z nich pak roste zvonek, dveře a před nimi člověk, ale moc jsem nevyzkoumal. Myslel jsem si i, že máš takovou hlavu na slova jako Vančura, ale u Vančury mě vždycky trochu rušily tako-vé ty schválnosti. Pak jsem ze závidosti usoudil, že k tomu přijde člověk zadarmo, když překládá Shakespeara, ale vím, že tím se utěšovat nemohu. Tak jsem nechal vysvětlování a jen se čivil, čeho je moje mateřština schopna. Měl jsem uspokojení ze zasvěcenosti, z vlastní schopnosti, neř-ku talentů, vnímat ten jazyk, těšit se z něho, chutnat ho a znalecky po-plaskávat. Kdybych měl knihu po ruce, třeba bych i něco zacítoval, ale čtou ji už jiní. Napodobovat Tě nebudu, na to je už pozdě. Měli bychom poprosit nějakého herce nebo herečku, aby něco namluvili na pásek, pouš-těl bych si tu řeč jako desku, večer před spaním.

Když jsem Tě osobně poznal, Zdeněčku, lákal jsi mě bezprostředno-stí, srdečností, laskavostí a veselou myslí. Teď se mi zdá, že budu mu-set nenápadnými a přiměřenými prostředky reagovat i na Tvou knížecí ro-li. Čeština má v Tobě orodovníka nad jiné. Zatím buď zdráv se srdcem i se vším ostatním. Pozdrav Tvé dceři. (Káš přítel J. J. se mi svěřil, že ji nepřipustně sledoval a dělal si myšlenky.) Ať přijde jaro, zima je už příliš dlouhá!

SOUDNĚZNALECKÝ POSUDEK V TRESTNÉ VĚCI
DLE §§ 8/1, 112 TRESTNÉHO ZÁKONA
/tr. čin poškozování zájmu republiky v cizině/

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD

ÚSTAV PRO VÝZKUM SPOLEČENSKÉHO VĚDOMÍ A VĚDECKÉHO ATEISMU BRNO, MENDELLOVO NÁMĚSTÍ 19

Vyjádření k textům Ivy Kotrlé a Zdeňka Rotrekla

18.1.1985

- a/ Iva Kotrlá: Odchyt andělů
- b/ Zdeněk Rotrekl: Basic Czech
- c/ Iva Kotrlá: Února
- d/ Iva Kotrlá: Více než 13 řádky o:
- e/ Iva Kotrlá: A.E.I.O.U.
- f/ Iva Kotrlá: Tabulky trusu

Uvedené texty je možno z ideového hlediska posuzovat z několika rovin. Zaměřuji se pouze na to, jakým způsobem se v nich projevují a jakou funkci v nich plní motivy související s náboženským textem.

a) Uvedená novela je uvedena citátem z katolického básníka Jakuba Demla a dedikována "památce Otce Adolfa Kajpra umučeného 17. 9. 1959 v Leopoldově". Ten je v textu zmíněn dále na s. 189 /pohřeb na Vyšehradě po 10 letech/. Děj je zasazen do podzimu 1968. Události jsou hodnoceny očima těch, kteří dané řešení naší vnitropolitické krize zásadně odmítají.

Katolické přesvědčení autorky se promítá v textu především v těchto vzájemně se prolínajících rovinách:

1/ V rovině historicko-politických a společenských úvah, které tlumočí především stařík Vincenc Bláha, bývalý jáhen, který připravuje založení mnišského řádu, nyní zaměstnanec sběrný, a bývalý profesor reálky, jezuita, který po smrti místního faráře vykonává kněžský úřad v městečku. Je to např. myšlenka o církvi, která je nejbližší skutečnému životu /s.88-89/, nebo úvaha nad citátem z evangelia s praktickými společenskými konsekvencemi /s.109-110/. Často jde přímo o fantastické konstrukce, jako např. úvaha o tom, že Jan Žižka z Trocnova byl tureckým agentem a byl manipulován z vnějšku /s.356-357/. Naši krajinu ostatně "dábel použil jako odkladní prostor" /s.12/.

2/ V příběhu kolem "zázračného pramene", který je zmíněn v kontextu dalších "zázraků" /turínské plátno, socha sv. Anežky v Nagasaki, zjevení P. Marie sv. Kateřině Labouré, zázračná medailka/. Zde rovněž text přechází až k fantasmagoriím /okresní tajemník strany si umyl v pramenu oči a uzdravil se, po smrti faráře Stanislava z pramene tekla 3 dny zkrvavená voda ap./.

3/ V osobních osudech postav novely, které pokud jsou věřící, mohou i chybovat, mají však v neustálém pronásledování, mnohdy v bídných poměrech, ale jsou morálně čisti, pokud nejsou věřící, nežijí spořádaně a mají pokřivený morální profil. Životní osudy věřících jsou zobrazovány tak, že zpravidla jde o lidi postižené, až mučedníky, ať už je to zmíněný stařík Kláša, který byl postižen za to, že se kdysi staral o Pražské jezulátko, ošetřuje nyní obětavě nemocnou a invalidní Marušku, nebo farář Stanislav, který byl údajně u pramene zabit, nebo jedna z hlavních postav, inženýr, který přijíždí do městečka a který byl kvůli svému přesvědčení u PTP, nebo i v obecné rovině /"na Slovensku odčelali spoustu řeholníků" - s. 189/.

a) b, c, / Úvodem poznamenávám, že se jedná o veršované texty, u nichž je analýza světonázorového obsahu a přesné určení významu vědy složitější než u prózy. Přesto je možno říci, že se v těchto textech rovněž projevuje křesťanský světový názor autorů především ve způsobu užití náboženských motivů.

a) b/ text má osobitý tvar, náb. motiv je zde mj. na s. 12, 13, 54 či tendenční připomínka 50. let na s. 22-23.

a) c/ náb. motivy se objevují na s. 12, 18 /obraz boha jako zahradníka, kterého nespattíme, protože ničíme "zahrady"/. Strany 31, 44, 46, 62, 66, 85. - Báseň evokuje apokalyptické obrazy zmatku, či na s. 92 věčnost křesťanské víry a pouštnost našeho společenského zřízení.

a) d/ Glosy se dotýkají náb. problematiky např. v poznámce k živé abecedě, kde se náhle připomíná v souvislosti s ptáčkem svatováclavská orlice nebo kříže na pavoukovi a sanitce, nebo když nad knihou Ohrožená příroda autorka poznamenává, "že vedoucí činitelé vědecky a ateisticky řízené společnosti meditovat ani nesmějí", na mj. na myslí, že z hlediska vědeckého světového názoru si s ekologickými problémy společnost poradit nedovede. Židovská ročenka je zase příležitostí k útku na CM kalendář v souvislosti s tím, že Židovská ročenka na rozdíl od CM kalendáře nepřipomíná žádná společenská výročí. Autorka propaguje Horvathovu knihu Století ryb... jako moderní katolickou prózu, chválí Klánek J. Lebrleho v Duchovním pastýři jako příklad skutečně vědeckého přístupu k výzkumu křesťanů a rodných jmen proti našim vědeckým publikacím.

a) e, f/ povíčky A.E.I.O.U. ani verše Tabulky trusu I, II, neobsahují motivy, které by byly otevřeně ovlivněny náboženským světonázorem.

Shrnutí: Náboženský /křesťanský/ světový názor přispívá především v textu Ivy Kotrlé "Odchyt andělů" k nábožensky deformovanému pohledu na společenskou skutečnost, ke zkreslování historických souvislostí i politické situace. Svět, v němž žijeme, je zobrazen jako nejistota, nezakotvení, bezútešný totalitní systém. Skutečnou jistotou, zakotvením a oporou je podle textů křesťanská víra a církev.

PhDr. Jan Louhar SČe.

86

VÍCE NEŽ 13 ŘÁDKY O :

Bohumil Hrabal: Jediné slunce má právo na své skvrny. /Vydalo Divadlo Na zábradlí k premiéře hry Hlučná samota, divadelní program, Praha 1984/

Pod citát z Goetha ukryl Bohumil Hrabal jedno ze svých vyznání, jak prožívá spisovatelskou práci: "jistý motiv se mi navrácí, nejraději mne ten motiv navštěvuje daleko od psacího stroje, daleko v hlučné samotě hospody, na procházce, za noci mne navštěvují obrazy vážící se k tomuto motivu, ty obrazy jsou nikoliv barevné, ale takové jako ve starém filmu, základní motiv se potom štěpí a navazuje na další obrazy, které jsou v příčinném souvislosti se základním motivem, řadí se, dokonce tak nějak chňapají po sobě a přitahují se, jako když lezete na strom, šplháte do vrcholku, vždy jedna ruka hmatá po vyšší větvi a tak napořád, až do koruny, odkud nelze už jít výš, až kde vládne jen a jen rozhled skrz poslední halouzky." Dlouhá a výstižná metafora, svou pravdivostí nepřekvapující zvláště u Hrabala: více překvapuje, s jakou samozřejmostí se zmiňuje v tištěném textu o svém Anglickém králi. Cituji, např.: "Anglický král je román, na pět setů, tenisový zápas. Snad to bylo tím, že jsem měl na Krále větší výdrž, snad tím, že jsem měl před sebou a jen pro sebe plných osmnáct dní čistého času, snad též proto, že Král má pět jednání, tak jako klasické drama." Jak ale na to mají reagovat čtenáři divadelního programu? V žádném československém knihkupectví doposud Hrabalův román Anglický král prodáván nebyl: šíření knihy "Jak jsem obsluhoval anglického krále" je pouze zájmové /a edici Petlice v tomto směru nelze pominout/. Snad je už ale přepravován text tohoto románu do tisku, v řádném čs. nakladatelství: připravován tak, že ho upravuje Vítězslav Ržounek. Snad: napovídalo by tomu Hrabalovo ujištění, že doposud vlastní původní text. Cituji: "Je třeba dodat, že hovořím o způsobu mé práce na Příliš hlučné samotě a Anglickém králi. Hovořím proto, že nechal jsem si původní texty, ovšem. Jindy jsem býval rád, že jsem po sobě zametl, že jsem rád viděl děťátko jen a jen vykoupané. Teď zase naopak, jsem rád viděl děťátko to moje v plínkách, dokonce jsem shledal, že kdybych měl peníze, tak bych vydal práva ta moje Prima Alla, ten premier mouvement, to, co jsem napsal napoprvé, rád bych to vydal..." atd. Tohle vše sděluje veřejně stárnoucí spisovatel, v Praze 1984: s vědomím, že by si podobné vydání musel sám zaplatit! A že to nejde... Kde to žijeme? A čím si můžeme být v rodné zemi jisti? Vždyť i Bohumil Hrabal začíná svou poslední větu zmíněného textu slovy, cituji: "Spisovatel, a tím už asi jsem, má zacházet se svými texty nemilosrdně..."

Vlasta Skalická: Procházíte svými očima. /Edice Peřeje, sv. 2, Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Praha 1984, stran 80, náklad 500 výt./

Jestliže si básnička /nar.1951, saměstnaná v Ústavu pro českou literaturu ČSAV/ zvolí pro prvotinu název, výše uvedený, předpokládá čtenář aspoň určitou míru původnosti: jak jinak má rozumět názvu sbírky? Skutečnost je jiná: málokdy se debutující autor tak okatě reprezentuje svým epigonstvím, jak je tomu nyní v případě Skalické. Sympatické ovšem je, že básnička si svého mistra, jehož témata stejným způsobem rozvíjí, vybírá z literatury málem neoficiální. A z produkce samizdatu: kdo zná výrobní lhůty v nakladatelství, ví, že není možné, aby zareagovala Skalická na vytištěné sbírky Jana Skácela "Chyba broskví" a "Oříšky pro černého papouška" - Edice Alfa, MF Praha 1983 - tak, jak se stalo. Pro stručnou názornost uvedu vedle sebe oba autory:

Skácel:

Skalická:

jsme oklamáni svými tužbami
všechno je úzkost porážka i sláva
smrt vysmívá se našim starostem
a času se nám nedostává

sám bez ničeho naposled a marně
kdo za nás od včerejška pravdu celou má
trápí mne řízení a jsem vyčerpaný
jak stoupa na návrsí když hoří stoupa

a pravda není jablko
z rajského stromu ani klec
v níž uhořel pták ohnivák
a nic co zbývá na konec

pokaždé když se v duši smráká
chci být jak muž co zabil draka
chci svatý být jak rytíř Jiří
když z duše lezou hadi štíři

rybáři po kolená ve pstruhové řece
a voda mívá černé sloupy dýmu
stoupají k nebi mrtvé listí plyne
a nese moři zprávu o špodziaru

když upustil tu hvězdu odešel
a zanechal nám nebe pro výstrahu
dokořán otevřené učinil
že v uchu božím slyšíme růst trávu

rybníky voda obrácenáznak
uprostřed polí nebe ostříži
u hráze hromadí se pěna
špinavá jak vína po stříži

jsme žebráci a málo chceme
a až nám někdo slovo podá
tak samozřejmě jako voda
do teplých krajů odejdeme
napadlo sněhu až je v polích černo
mrás je tak třeskatý a zlý
že ještě za tmy dávno před úsvitem
havraní osleplí a zběleli

Dál nemá smysl pokračovat. Myslím si, že v poezii platí pro každého: Prochá-
zejte svými očima.

na cestě na níž se klamež...klamu
šero a vítr na sebe křičí
neboj se nebe je v korunách větrolamů
a úder sekery jsou tišší a tišší

alouho jsi štvál své srdce na horu
zde je teď království tvé:
řeka teče vzhůru...pramenit na horu
pod mosty řížen sekne

přezimují jablíčka scvrklá
ptáci ohniváci na větví hřadu
střelec míří na sladkost léta
zlaté plody rostou na tújích
nesladím si kávu ani čaj
pomelu v bolestech rozpouští se tma
před železy zbělel hranostaj
kulhavým dní se až u samého dna

mělčinou se brodil po stopách
stojaté vody strmí
svým krokům z dálky naslouchá
z pařezů rostou stromy

tma se černala i proti noci
a ozvěny zdí stavěly pyčnou věž
v příběhu o krutých a o bezmoci
jsme padající hvězdy přání kěž

oblázek oblý po obloze
kutálel se a náhle sráz
po duze sklouzl až k mé noze
na slunce myslel staví hráz

přijďte blíž mí zavření
vsatí na milost
vrátím se na liánový most
tančí na něm závrať hloubka nesmíře
když holomráz sípá krajinou
v listnatém koutě jsme kryti tmou
po proudu dechu k sobě hloub
rozsvícené tváře se přitisknou

J.V.Fleva: Veselé příběhy s Nezvalem. /Rovnost, 30.12.1984, Čtení na konec týdne č.52, str. 4-5, v rubrice: J.V.Fleva vypravuje /8/./

Ferdinand Peroutka v Rovnosti? Na přelomu let 1984 a 1985? Ano a v situaci, kdy nedovolil, aby ho věrný příslušník strany - neosolil. Cituji se vzpomínek pamětníka /str.5/: "V salónku, kde se konala večeře, byl veliký kulatý stůl na jedné noze. Jeho deska nebyla příliš dobře upevněna; vzpomínám si, že když jsem se o ni opřel, malíčko se vychýlila dolů a pak zase vyrovnala. Přesně si pamatuji, jak jsem byl usazení. Po levici jsem měl Josefa Čapka, vedle něho byl Nezval, dále seděla paní Josefa Čapka, potom Karel Capek, Ferdinand Peroutka, Olga Scheinplugová, malíř Václav Rabas a vedle mne z pravé strany paní Rabasová. Jídla byla skutečně dobrá, pilo se výborné červené francouzské víno a mluvilo se o všem možném. Asi po dvou hodinách se začalo mluvit o politice. A tu se dostal Slávek, který měl v sobě už několik pohárů beaujolais, do slovního křížku s Peroutkou. Ten vydával týdeník Přítomnost, ve kterém často kritisoval politiku komunistů a někdy se otřel i o Sovětský svaz. Slávek nerad ustupoval, a zvláště když měl trochu víc vypito, býval i ve slovech agresivnější. Peroutka zase byl řečník velice pohotový a vtipný, což mu často v polemikách umožňovalo získat vrch, Oč se hádali, to si už nepamatuji, ale pojednou se stalo něco, co dalo celému večeru nečekaný spád. Když nám číšník dolil poháry, Nezval prudce vstal a svými mohutnými bříchem nadzvedl desku stolu, takže se poháry pokácely a víno se vylilo přesně na Peroutku a Karla Čapka. Oba byli v nových oblecích, Peroutka si dokonce předtím nechal obdivovat převou anglickou látku na svých katech, objednanou, jak říkal, přímo z Londýna; podezírám Nezvala, že tohle Peroutkovo vychloubání ho trochu vyprovokovalo. Když viděl, co způsobil, hrozně se omlouval a začal volet na číšníka: Boneš sůl, sůl, hodně soli! Kilo soli! Vrchní přinesl sáček soli a Nezval ji plnými hruškami házel na Karla Čapka. Peroutka neznámně otráven, protože měl oblek poprvé na sobě, tuto náhranou akcí odátl, svedl se od stolu odešel. Takže Nezval všechnu sůl vyházel na Karla Čapka. Ten byl bílý jako sněhulák". A proč z této "Veselé příběhy s Nezvalem" cituji? Považuji to za modelový obraz, skutečnosti: příslušníci strany byli pozváni ke kulatému stolu. Tam se s přítomnými dostali do "křížku" - kvůli "politice". Deska kulatého stolu nebyla - "příliš dobře upevněna". Výsledek? Cituji znovu pamětníka: "Peroutka zase byl řečník velice pohotový a vtipný, což mu často v polemikách umožňovalo získat vrch." Ale lze v Československu získat na příslušníkem KSČ vrch, v jakékoliv situaci? A "otírat" se přitom ještě o Sovětský svaz? Ne, to potom příslušník strany přestává zákonitě krotit svůj temperament,

kulatý stůl je převržen a kdo z kritiků neuteče, je osolen./A kdo uteče, zapomenuto mu to také není./ Není tomu tak? Ale co kděv na nás pamětník vyzní, po letech, nastrojí otázku: nešlo v jádru sporu o Esty?

Ivo Pospíšil: Šolochov jako polemik a kritik literárního života./Odeon, Světová literatura 5, Praha 1984, rubrika "glosy a úvahy" str.242-44./

V úvodu úvahy považuje autor za nutné připomenout, že M.A. Šolochov /1905-1984/, nositel Nobelovy ceny, byl členem ÚV KSSS. A pak přináší více než deset ukázek z polemického díla Šolochova: ale z jak dávných let! /3 z r.1934, 3 z r. 1954, 4 z roku 1956 a 1 z r.1960 - v ní Šolochov napomíná novináře z USA, jenž si dovolil o II. dílu "Rozrušené země" použít slov "náhodný jazyk" - stylem polemika, z přátelského okruhu Stalina: "Jděte pryč. Tady, slušně řečeno, není sféra vaší činnosti!/" Považuji za nutné připomenout: i z díla J.V. Stalina lze získat mnoho pozoruhodných citátů a kritických poznatků - mj. Stalin je tvůrcem pojmu o "rudém militarismu", který tvrdě kritizoval - až po popravě maršála. A seznamuje-li nás Ivo Pospíšil s Šolochovými výroky /str.242/: "jestliže odměňování a oceňování spisovatelů půjde jako dosud, budou muset některé z nich vodit, protože se pod tíhou cen nebudou moci sami pohybovat"/1954, II. sjezd sovětských spisovatelů/, pak by měl také čtenáře seznámit, kolik cen získal Šolochov! Více, než kdokoliv jiný. Ovšem, mohu se mýlit: třeba výše citovaný výrok zaměřuje autor na členy současného vedení Svazu čs. spisovatelů. Stejně jako jiný výrok Šolochova /str. 243/: "Hodně dnešních spisovatelů, zejména mnozí Moskvané, věak žijí v zašarovaném trojúhelníku: Moskva - chata - lázně a znova: lázně - Moskva - chata."/1956/. Je to ovšem jen můj předpoklad, na základě toho, že Šolochov stěží ve svém projevu na 20. sjezdu KSSS použil termínu "žijí v zašarovaném trojúhelníku". Jistě, už k vůli tomu, že by takový "zašarovaný trojúhelník? Moskva-chata-lázně" mohli ze sebe vztáhnout i funkcionáři z Krenlu, mluvil Šolochov spisovně: že "žijí v zašarovaném trojúhelníku"./Nemylme se: na sjezdech KSSS se mluví spisovně!/ To jen Ivo Pospíšil při překladu myslal na spisovatele z Prahy, opisoval Šolochova a mezi zuby cedil: žijí v zašarovaném trojúhelníku: Praha - chata - lázně, až se mu to dostalo do textu úvahy. Nebo, ještě lépe řečeno: zavinil to pouhý redakční kotek a já toho zneuctívám. A nejedná se vůbec o nic; stejně tak, jako kděv má Světová literatura v tiskárně otisknout údaj: "Objednávky do zahraničí vyřizuje PMS, administrace vývozu tisku, Kafkaova 19, 160 00, Praha 6." Neboť kde jinde by v Praze měla sídlit "administrace vývozu tisku", než na Kafkaově ulici?

Soňa Pilková: Mladý knihovník./ Mladá fronta, Praha 1984, vydáno se
soulasem ministerstva školství ČSR pro žáky zákl. a středních škol,
náklad 37000./

Na str. 29 knihy je obrázek chlapce a holčičky v knihovně: na prvním
regálu knihovny visí označení "pionýrské cesty", na druhém pak "umění";
a na třetím, nejhůře přístupném, u země "beletrie". Na stěně knihovny
visí diplom, vyzdobený lyrou a nápisem: "MLADÝ UMĚLEC ČSSR, 2. stupeň".
Přiznám se, že jsem doposud nevěděla, že taková hodnost existuje: jak
skvěle to zní! A stejně tak jsem netužila - za úředního předpokladu, že
skoro každé dítě v ČSSR je v pionýrském oddílu /kromě dětí mých a jisté-
ho okruhu přátel/ - která to jen kniha by měla být u čs. dětí nejčteněj-
ší. Marně jsem nad tím přemýšlela a nyní to vím /díky poučení ze str.29/:
"Tou knihou, kterou čtou všichni členové oddílu, všech rozmanitých záj-
mů a povah a nejen jednou, ale ke kátře se neustále vracení, by měla být
oddílová kronika." K tomuto je nutné ještě připojit citát ze str. 38/:
"Autory této nejčtenější oddílové knihy jsou její čtenáři. V tom je je-
jí vyjimečnost. Mladý knihovník by měl být i autorskou osobností. Pře-
mýšlejí o tom." A jakým směrem má mladý knihovník přemýšlet, to nezůstá-
vá také bez návodu -/cituji ze str.122/: "Když jsme si rozdělili knihov-
nické nadšence do tří typů, řekli jsme si, že ten třetí bývá někdy ví-
dán s blokem a perem. To může znamenat ledacos: - zapisuje si knížky,
které si chce vypůjčit; - dělá výpisky z knih; - píše báseň, povídku
nebo román." A jsme u toho: povinností mladého knihovníka, členu akti-
vu knihovny, je rovněž - když už sám není autorem - pomoci najít jiné-
ho utajeného, co třeba "- píše báseň, povídku nebo román." A takového
utajeného autora je zapotřebí poučit, aby si "tvůj literární pokus pře-
četli i druzí"./Str. 124, z níž dále cituji/: "Každý rok vyhlašuje čes-
ká ústřední rada PO SSM Národní soutěž dětského literárního projevu. Ú-
častníci si mohou zvolit jakýkoliv námět a zpracovat jej tou formou, kte-
rá je jim nejbližší _ /.../ Zvláštní kategorii soutěže tvoří oddílové
kroniky. Zúčastnit se mohou jednotlivci i kolektivy od 6 - 14 let v
těchto věkových kategoriích: 1. kategorie /6-8 let/, 2. kategorie/8-10
let/, 3 kategorie /10-14 let/. A kam ~~adresu~~ literární příspěvky odeslat?
Dům dětského a mládežnického tisku SSM." A pokud si mladý knihovník tyto
všechny vyžadované povinnosti splní, dostane se mu odměny:"specialitou
jsou literární závody hlídek v přírodě"./Od str.117 vybírám citáty do
str.121/: "Velitel je důležitý. - určuje postup závodění, rozhoduje spor-
né odpovědi a získává důležité informace před startem." "Pozorovat hlíd-
ku při plnění sedmého úkolu stojí za tu legraci. Dopis praví: Pozor, jste
sledováni!" A já jen dodávám: tímto výkřikem i dopis v knize končí/str.
121/: "Pozor! Jste sledováni!"

Josef Smolík: Současné pokusy o interpretaci evangelia. /Edice Kalich, Ústřední církevní nakladatelství, Praha 1981, str.180, cena brož.v.18,50 K/

V úvodu ke knize/na str.3/ autor píše:"Z práce je patrné, že základna teologického myšlení J.L. Hromádky poskytuje dost širokou perspektivu k orientaci ve spleti problémů i možnosti rozhovoru s měnícím se světem." A na str. 149 autor dále uvádí:"V mnoha směrech tak Komenský předjal budoucnost.Z těchto dějinných zdrojů čerpá po Komenském nejvýraznější český teolog J.L. Hromádka."A protože hledám "orientaci ve spleti problémů", nezbylo mi, než několikrát pročíst poslední stať knihy, nazvanou "Teologie angažovanosti / J.L. Hromádka". V ní autor podává tyto informace, cituji /str.152/: "Právě tato identifikace projevů nového lidství v rámci dějin učinila z Hromádky prorockou postavu, která po roce 1948 stála v protikladu k převážně většině křesťanstva. Nový typ lidství vidí Hromádka v člověku světské revoluce. Již před druhou světovou válkou jej přitahoval marxistický humanismus. Za války ve Španělsku spolupracoval s komunisty. Po roce 1948 dal Hromádka výraz svému přesvědčení, když se postavil za sociální přestavbu své země. Nedal se zmást ateismem socialistického člověka." A na str.156 provádí autor srovnání Hromádkova díla s dílem západoevropského katolického teologa, z roku 1977: "Schillebeeckx vstupuje do zvěsti epistol a Janova evangelia se větší výbroží kritické biblické vědy, neutápí se však v jednotlivostech, nýbrž vynáší z biblické zvěsti jasnou výzvu k solidaritě s člověkem. Tato výzva zní z jeho díla mocně a přesvědčivě. A přece nesní tak radostně, svobodně, nadějně a není dotahována do dějinných souvislostí tak konkrétně, jak tomu bylo u Hromádky. Snad je tomu tak proto, že v Schillebeeckxově pojetí "skutečné vykoupení a spasení přechází vědy do mystiky; jen v ní může být uneseno napětí mezi akcí a kontemplací" - a zde ukončují citaci. Neboť: nerozumím tomu jinak, než že teolog, jehož "přitahoval marxistický humanismus", a jenž "spolupracoval s komunisty", vytvořil svým dílem "prorockou" výzvu, pozbavenou mystiky a snící proto "tak radostně, svobodně, nadějně". A přisnává se: jestliže autor Josef Smolík tvrdí v úvodu k tomuto čtvrtému, doplněnému vydání, že /str.5/: "Studenti na Doshisha University v Japonsku diskutují pod vedením Masao Takenaky nad tímto textem tak jako moji studenti v Praze", pak nemohu, než nevěřícně pokrčit rameny. Buď studenti v Praze už dnes vůbec nevědí, že po roce 1948 se v Československu dělo i něco podstatně jiného, než "sociální přestavba země" /zvláště v otázkách víry v Boha!/, anebo studenti v Japonsku si neumějí představit, co je to "spolupráce s komunisty" v reálné praxi. Tato spolupráce totiž spočívá i v tom, že jím Josef Smolík zatajil ve své knize skutečnost, nehodící se

do jeho portrétu J.L. Hronádky. Nevím totiž, kolik "prerocké" radosti, naděje a svobody obsahuje /ve smyslu československé vědecké teologie/ Prohlášení J. L. Hronádky k invazi vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR. Já si text tohoto prohlášení dobře pamatuji a nebylo by pro mě žádným problémem z něj citovat: neživím se totiž v ČSSR jako teolog.

Josef Peterka: Autobiografie člověka, / Edice České básně, Československý spisovatel Praha 1984, vydání I., náklad 2000, odpověd. red. Jiří Čížek/

Bývaly doby, kdy redaktoři nakladatelství Československý spisovatel neklali veřejně - hned na záložce knihy. Cituji z ní: "Nová Peterkova básnická skladba"/.../ "se hlásí k programu poezie nechlácholivé, obnažující konflikty, k ideálu poezie neoslavné". To je prokazatelná lež: na str. 59 Peterkovy básnické skladby začíná výpověď hrdiny /básnické skladby/, s názvem: "Lidé, kteří otvírají ráno". Nerozumím sice tomu, jak Peterka dává dohromady své básnické skladby, upozorňuji však příslušné redaktory nakladatelství, že doslovně stejný text, a pod názvem "Lidé, kteří otvírají ráno", otiskl Josef Peterka už v knize Vztek, a to v roce 1980. A zde stejný text, jímž končí "Promluva čtvrtá" sloužil jako oslavná poezie - a nijak jinak. /Knížku Vztek, s podtitulem: "Sborník veršů k 60. výročí založení KSČ a volbám do zastupitelských orgánů" vydali v Městském kulturním středisku S.K. Neumann v Brně, 1980, k potřebám recitačních souborů a k ještě jiným potřebám./ Tuto jednoznačně oslavnou poezii, editorky tak i míněnou a veřejně, otiskl Josef Peterka v knize "Vztek" i s jinými básníky, konkrétně třeba s ředitelem nakladatelství Ivanem Skálou, takže redaktoři téhož nakladatelství by o tom měli vědět. /Jinak do knížky "Vztek" přispěli k oslavě založení KSČ i básníci, jmenuji námatkou: Jan Pilař, Donát Šajner, Jarmila Urbánková, Josef Jelen, Oldřich Mikulášek, Miroslav Floria: Václav Hons, Karel Houšek, Josef Rybák, atd./ V závěru své připomínky jen doufám, že aspoň úvodní bibliografické údaje se záložky knihy jsou pravdivé. A tak věřím tomu, že "Josef Peterka do r. 1982 pracoval v teoretickém oddělení Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV. V současné době působí ve Svazu českých spisovatelů." Působí! S výkřičníkem: Ano, byl to Šalda, který ve své studii "O lyrice Jiřího Karáska ze Lvovic" napsal: "Jsem přesvědčen, že záporný pól lyrický leží někde blízko Prahy..." - Věděl už tehdy o Dobříšci?

Other Čiladze: Kainovo znamení. /Odeon, Praha 1984, edice Soudobá světová próza, sv. 375, přeložil Václav A. Černý, vydání 1., 400 str., 4000 výtis./

Román je skutečně o tom, co slibuje záložka knihy, cituji: "Zrada, byť ve jménu toho nejsvětějšího ideálu, nemůže být ničím jiným než zradou, i kdyby ji následovalo tisíc dobrých skutků, neboť v patách jí vždy kráčí jen násilí a ničím nezastavitelná lavina mravního pádu." A že tato stará a neměnná lidská pravda vzrušuje umělce ve vzdálené Gruzii víc než v Čechách, tato přes moře a hory vedená paralela, se nakonec dostává i do doslovu knihy, od Vladimíra Novotného, cituji /str.435/: "Lapidárně to vyslovil gruzínský literární kritik Gurem Asathiani, když poznamenal, že postava Makabeliho vyjadřuje postoj oné části národního organismu, která se v dějinném kataklyzmatu na začátku 19. století rozhodla pro "biologickou", na nic jiného a nic vyššího se neohlížející cestu k záchraně, a současně konstatoval, že starý voják představuje i "nadnárodní typ konformisty", člověka bezcharakterně se adaptujícího ve vztahu k momentálnímu mocenskému seskupení." Co dodávat? Snad jen další citáty z doslovu knihy./Str.438/: "Život je neurvalý a slepý, zemi, jež zaživa knije z bezmoci, otroctví a ztajeného hněvu v srdci, pokryjí ztuchlé baráky, rozmáhá se předtucha nevyhnutelné všeobecné zkázy a odnárodnění vlasti." A aby bylo zřejmé, o čem je v knize řeč, používá Vladimír Novotný v doslovu i pojmu "násilná rusifikace." /Str.439/: "dobro a zlo se ještě mnohokrát vychýlí ze své přirozené rovnováhy - a je zřejmé, v čí neprospěch. Až do jejího symbolického příchodu, do času strmé vlny národního probuzení žije však Martina vlast celé století tváří v tvář násilné rusifikaci...". A na ukázkou, čemu se diví lidé z národa, vystavenému násilné rusifikaci, dovolím si ocitovat úryvek z románu, str.336: "Já vím, co jsem provedl, otče," přerušil ho Alexandre. "Ani pekla se nebojím!" vykřikl. "Pro mě je peklo všude. Bůh mě stvořil v pekle, a vás taky, protože nebe teprve musí udělat, na nebe mu ještě nezbyl čas. Ale pro koho by je dělal?" zasmál se Alexandre, ~~XXI~~ jízlivě, vyzývavě. "Nekřivdi Bohu," přerušil ho kněz Zosime. "Co se staráš o ostatní? Je peklo i nebe, záleží na tom, co si kdo zvolí." "Tak je to tedy? Takže my máme právo volby?" podívil se Alexandre. "...Chvilí všichni mlčeli, jako kdyby poslouchali ptáky švitořící ve větvích cypřiše. "Člověk si nevolí to, co chce," řekl klidně, zamyšleně, "ale smiřuje se s tím, co mu hodí na hlavu ... nebo je ztracen. Já jsem taky ztracen, otče, byl jsem ztracen dřív, než jsem se narodil, protože jsem si nemohl zvolit, z koho se narodím, kde a kdy." "Jsi ztracen, ale k své hanbě," odpověděl kněz Zosime. "Vůbec není nutné, aby člověk byl ztracen k své hanbě." A to je to cenné poučení z románu z Gruzie: člověk i národ může být snad i ztracen, ale vůbec není nutné, aby byl ztracen k své hanbě.

3/60

Marxismus jako čirá metodologie?

Jak si máme s Miroslavem Kusým (v článku Byť marxistou v Československu) představit marxismus jako pouhý nástroj, soustavu pravidel hry? A jestliže to autor v obecné rovině neříká, co nám o tom poví jeho vlastní příklad, tj. teze o prvotnosti hmoty a druhotnosti vědomí? Je to "metodologický postulát určitého způsobu myšlení při řešení určitých filozofických a lidsky aktuálních problémů", nebo tvrzení o povaze věcí?

Nechme stranou metafyziku a všimněme si jen té zdánlivě tak transparentní metodologie. Uvedená teze implikuje, že skutečnost je možné a účelné hierarchizovat z hlediska "prvotnosti" a "druhotnosti", a to pro všechny časy a místa vždy stejně. (Marxismus se v tom mimochodem staví do řady podobných "metodologií" 19. století a spolu s nimi osou výkladu věcí činí princip kauzality.) Teze o prvotnosti čehokoli před čímkoli znemožňuje metodologický přístup ke společnosti a kultuře jako k struktuře struktur; ten totiž stojí a padá s předpokladem, že úlohu dominanty hraje jednou ta, jednou ona složka (struktura), zatímco z prvotnosti vyplývá trvalá dominance složky jediné. (Při prvotnosti hmoty např. dominance ekonomických vztahů, rasy nebo libida, podle toho, jakou "hmotu" si zvolíte.) Představa struktury struktur může snad být východiskem pluralistického pojetí věcí, aniž by se člověk stal eklektikem.

Jestliže však M. Kusý, jak jeho citovaná formulace naznačuje, míní onu tezi o prvotnosti hmoty uplatňovat jen na jednotlivá témata a při jiných ji pokládá za nevhodnou, zbývá mu, myslím, nejen úkol vyjasnit diskrepanci mezi obecností obsahu teze a dílčím charakterem jejího ~~vymezení~~ navrhovaného metodologického využití, ale i úkol smířit se s tím, že ani ten nejtolerantnější kroužek posledních ^{zbytků} marxistů ho nebude moci smysluplně pokládat ze svého příslušníka, nýbrž (a to právem) za eklektika - pokud se ovšem za dvě desetiletí, co ke mně zprávy o této ideologii docházejí jen náhodně a zvnějška, nezměnilo úplně všecko.

M. Červenka

36

A CO SI O TOM MYSLÍTE VY ?

"Naše situace se mi zdá úplně bezvýhodnou. Budeme si zvykat a kdo si nezvykne, bude na tom špatně. Vidím budoucnost černě. Co vůbec můžeme dělat...?"

Tuto otázku položila před šestnácti lety /v jednom z posledních čísel časopisu MY 69/ mladá čtenářka mému otci spisovateli Janu Procházkovi. Jeho odpověď mi připadala moudrá a rozhodně ne přehnaně optimistická, bylo mi tehdy osmnáct let. Mimo jiné napsal: "... je-li nám /dnes/ huř, měli bychom spíš pracovat lépe a usilovněji. Vůbec nemám na mysli to staré známé: dělat a držet jazyk za zuby. Nikoliv! Dokonce naopak: dělat a nedržet už nikdy jazyk za zuby. Ale až budeme tuto zemi předávat potomkům, měla by být stejně kvetoucí a bohatá, jaká byla, když nám ji předávali naši zaostalí a socialismus neznající otcové... A ještě také můžeme nelhat. I v dnešní situaci. Měli bychom zůstat u své pravdy za každých okolností. Protože právě pravda je silou slabých..."

V dalším čísle MY 69 na podobné otázky mimo jiné řekl toto: "Myslím si, že člověk, který nepřemýšlí, má zpravidla mnohem větší klid než hloubavá povaha. Nedělají se mu vředy na dvanácterníku. Ale idiotismus jako životní ideál není metou českého národa. V tomto okrsku Evropy jsme pod pojmem svobody vždycky viděli něco víc než jenom prostou skutečnost, že člověk náhodou není za mřížemi... Myslím si, že zatím nejedeme jinam, než jsme původně chtěli jít. Vzhledem k okolnostem, které jsme nezavinili, musíme ovšem jít složitou oklikou. Pokud si v mysli dokážeme uchovat i v bludišti reality prvotní předsevzetí, budeme nakonec postižení jenom ztrátou času. Není to žádná nezaplacená cena. Odkladu bychom měli využít k trpělivé práci na sobě. Abychom byli zralejší a připravenější..."

Když tatínek o dva roky později zemřel, bylo mi téměř dvacet let. Dnes je mi třicet čtyři. Zůstala jsem v této zemi a žiju způsobem, který pro sebe pokládám za jediný možný: pracuju jako uklízečka a v ušetřených hodinách píšu prózu. Moje knížky sice vycházejí jenom v exilu a samizdatu nicméně mě občas potěší milý dopis nebo návštěva čtenáře. Víím tedy, že dělám práci, která má i v současnosti pro menší okruh lidí určitý význam. Navíc nejsem omezována žádným cenzorem, píšu to co chci a tak, jak nejlíp to umím. Honoráře jsou pochopitelně nesrovnatelně nižší než ty, které dostávají zdejší oficiálně připuštění spisovatelé, ale na kávu a cigarety mi to stačí. Na druhé straně musím počítat s občasným nepřijem-

ným šikanováním, zdržováním korespondence a nemožností cestovat. Moje dvě dcery jsou zatím ještě dost malé na to, aby se jich moje situace přímo dotýkala, do obecné školy a školky byly přijaty bez průtahů.

Ještě po maturitě jsem si svůj dospělý život představovala v jásavějších barvách, ale to asi každý z mé generace, z těch, kteří rok 1968 prožili jako studenti. Když se dnes někdy setkám se svými bývalými spolužáky - bouřliváky z novinářské fakulty, když vidím jejich tváře na obrazovce, když slyším jejich hlasy v rádiu nebo čtu jejich jména pod články v novinách, nemate mě to. Víím, že jsou to pořád stejní lidé, jen trochu krotší, méně barevní a mnohem reálnější. Je jistě spravedlivé, že se mohou živit perem, když na to tolik let studovali. Jenom si nejsem jista, jestli jim taková práce přináší štěstí. Mozek třicetiletého člověka zpravidla ještě není obalen milosrámou sklerózou. Ale o své generaci teď mluvit nechci.

Jde mi o ty mladší, dnes dvacetileté. Protože, kdo jim vysvětlí, co se tenkrát v dávných letech jejich dětství stalo, a proč se to stalo. Zažloutlý doličný tisk se většinou v rodinách neschraňuje a v knihovnách nepůjčuje a doba ústně předávaných legend taky minula. Dnes dychtivý čtenář skutečně musí podniknout pouť /někdy i trochu riskantní/ za Slovem. Dejme tomu, že podnikne, přečte, dejme tomu, že i v nástinu pochopí. Ale co dál? Co vlastně může dnešní přemýšlivý dvacetiletý člověk žijící v této zemi, která je okupovaná takřka od jeho narození, dělat?

Je-li ten člověk dívkou, má pochopitelně jednu pradávnu možnost: založit rodinu, porodit děti a vychoval je k zaujatosti k pravdě, chápe-li to tak, že každé novorozeně je naděje. Jenže ve dvaceti člověku chybí pokora, aby přemýšlel výhradně o potomcích, chce nejdřív žít svůj vlastní jediný život, ale jak?

V citovaných větách tatínek říká: "Pracovat a nedržet už nikdy jazyk za zuby." Ale který člověk pracující dnes ve státním nájmu si tohle může dovolit? Asi žádný. Existuje jediné uznávané, dokonce doporučované téma kritiky: nekonečné seriálové pranýřování pracovních nedostatků, úplatků atd. Ale myslím, že i dnes je dvacetiletý člověk maximalista, a že mnohem víc než drobné lži a podvůdky na jeho pracovišti ho musí deptat ta základní Lež a ten veliký výchozí Podvod, do kterého se už narodil, který mu cpali denodenně ve školách a který hlásají transparenty v každé víse.

Znovu se vracím k větám svého otce, když napsal: "... Pokud si v myslí dokážeme uchovat i v bludišti reality prvotní předsevzetí, budeme nakonec postiženi jen ztrátou času..." Před šestnácti lety jsem tomu věřila, ještě před deseti lety, naposledy pak po Chartě 77. Dnes už nemůžu. Dnes už cítím, že je pravděpodobné, že celý svůj život prožiju v nesvobodné

zemi a že žádný čin osamělého hrdiny nebo odhodlané hrstky na tom nic nezmění. Kdo končí mládí? Možná ve chvíli, kdy si člověk s hrůzou uvědomí, že i kdyby udělal cokoli, konkrétně tím nepomůže ničemu.

Pochopitelně i dnes věřím, že tvorba má smysl, i kdyby jen ten, že je to slušný způsob vlastní terapie, ale každý přece nemůže být spisovatel nebo malíř... Kromě toho, ani ta nejlepší beletrie nikomu nemůže spuplovat skutečný život. Stejně jako alkohol nemůže nahradit opravdovou radost. Jsou i jiné úniky: studium /třebas soukromé/, hezké vztahy, dobré kamarádství, ale jsou to jen úniky a ve dvaceti letech to člověk cítí zvlášť ostře. Tak dlouho žil s rodiči, s kterými v mnohém nesouhlasil, teď má konečně možnost žít samostatně, ukázat, jak on si představuje život, prorazit tu nesmyslnou bariéru příkazů, zákazů, doporučení, prostě vykročit. Ale kudy? A kam? Jak má pracovat na sobě, aby byl zralejší a připravenější? K čemu připravenější? K té veliké Změně, která jednou přece musí přijít? Musí?

V pražském psychiatrickém ústavu v Bohnicích je pověstný Pavilon č. 31. Tady jsou separovány i nejtěžší případy narkomanie, lidé, kteří se stali nebezpeční svému okolí. Žijí tu v železných klecích. Z velké klece je přesadili do malých klíček. Konec jednoho způsobu úniku.

Nechci omlouvat narkomanií nebo alkoholismus, ale tvrdím, že je veliký rozdíl mezi pijákem, který spaluje vlastní svědomí a mladým člověkem, který zvedá sklenici s pivem proto, aby si na pár hodin přivolal iluzi spokojenosti, volnosti a radosti. Život nazíraný oknem hospody přestává být šedý a sešňorovaný, což je známo už z antiky. Jenže dnešním mladým v Československu chybějí i ty hry. A tak si zahrávají se životem, protože se jim zdá, že lidský život nemá žádný smysl, že je to jen trvání v čase. Jsou jistě i výjimky, ale historie ukazuje, že pro osud národa je vždycky podstatná většina.

Tyto neveselé úvahy mě nakonec přivedly k myšlence uspořádat tuto anketu. /Název jsem si vypůjčila od svého otce, jeho články v časopise MÝ byly tištěny pod stejným titulkem./ Mám jen dvě otázky:

1. Co jste dělal a v co jste věřil, když Vám bylo dvacet?
2. Jakou radu byste dal dnešním dvacetiletým lidem žijícím v Československu?

Lenka Procházková

Milá Lenko,

občas jsem zván do různých soukromých kroužků a společností, abych tam o něčem přednášel, vyprávěl či diskutoval. A pokud tam převažují mladí lidé, pak už předem vím, kam se debata a dotazy dříve či později obrátí: k otázce "co dělat", totiž co může a má v této pochmurné době dělat mladý člověk, kterému není všechno jedno. Tedy k téže otázce, kterou kladli kdysi Tvému otci a kterou teď kladeš Ty svým přátelům. Přiznám se, že jsem vždy znovu - tváří v tvář této otázce - trochu na rozpacích. Především: odpovědět na ni lze pouze životem, ne tedy nějakým sdělením. Říkat těm mladým lidem můžu - jsem-li zrovna v kondici - tisíc chytrých věcí, ale pomůžu jim tím opravdu? Vždyť to je vlastně otázka po smyslu života - a má snad smysl života povahu nějaké informace, kterou může "informovaný" dát "neinformovanému" a tím mu vyřešit jeho dilema? Ale nejen to: člověk je, jak známo, historií člověka; nelze se odmyslet od toho, čím jsme a čím jsme byli; padesátník se nemůže jen tak přenést do situace dvacetiletého, vžít se do jeho perspektivy a artikulovat cokoli za něj. Já můžu hodiny a hodiny vyprávět o tom, co jsem prožil, jak jsem viděl svět a řešil si své životní otázky, čím žiju teď, jaká dilemata mám dnes - jako ten, kým jsem -, co si o nich myslím a jak se je pokouším řešit. Třeba takové vyprávění někomu něco dá, něco mu napoví, na něco ho upozorní a něčeho mu pomůže se uvarovat - a třeba taky ne. Ať tak či onak, rozhodně to ale nevyřeší nic za něj, žádný klíč k jeho vlastnímu životu mu to nenabídne, žádné řešení jeho vlastní životní rovnice mu to nedá. To všechno si musí najít každý sám v sobě, svým životem a v něm. A bylo by dokonce nemravné podporovat v mladých lidech iluzi, že někdo zkušenější je schopen jim říct, jak mají žít a co mají dělat. Naopak: ať to je jakkoli tvrdé, zdá se mi být přímo mou povinností znovu a znovu mladým lidem připomínat, že životní orientaci, měřítko a hodnoty musí hledat především sami, v sobě a skrze sebe, že je musí hledat svým vlastním životem, že tohle hledání nemůže nikdo absolvovat za ně, tak jako nikdo nemůže žít za ně jejich život. A ještě něco: neexistuje univerzální návod k správnému životu nebo dokonce nějaká příručka, v níž by si kdokoliv mohl prostě nalistovat, co má v té či oné svízelné životní situaci dělat. Nezbyvá nám, než stále znovu se obracet v každé věci ke svému Bohu či svému svědomí (jak kdo), stále znovu a vždy jedinečně (jako by vždy znovu šlo o vše) vstupovat do principiálního dialogu se sebou

samými a stále znovu se nakonec rozhodovat sami a za svá rozhodnutí si sami také plně ručit. Spoléhat na jakýkoliv už dříve hotový soubor odpovědí či průvodce životem znamená vylhávat se ze svého osobního ručení, ztrácet tím svou lidskou integritu a nakonec jen svět dál zhoršovat. Samozřejmě: existují dějiny ducha, odvěké tradice, archetypální mravní imperativy, důležité texty a velká lidská svědectví. To vše nám může tak či onak svítit na cestu. Ale kráčet za nás po té cestě bohužel nikdo nemůže. (Vzpomínám si, že při jedné z debat, o nichž jsem se zmínil na začátku, zvolala jedna z přítomných dívek něco v tom smyslu, že pro ni otázka "co dělat" neexistuje, protože věří v Krista. Bylo to dojemné. Musel jsem jí ale říct, že podle mého mínění Kristus za ni nic ani nerozhodne, ani neodskáče, že může být pro ni pouze výzvou, světlem, příkladem, apelem k něčemu, co však musí udělat ona sama, za co musí ona sama ručit a co si musí - eventuálně - i ona sama odtrpět.)

Ale abych už přešel ke konkrétním otázkám, které kladeš:

1) Nepovažuji za zvlášť důležité a zajímavé, co jsem dělal a v co jsem věřil, když mi bylo dvacet. Nicméně když už se na to ptáš, odpovídám popravdě: v podstatě jsem dělal totéž, co dnes, a věřil v totéž, v co věřím dnes. Měl jsem pouze víc elánu, výdrže, drzosti a snad i humoru. Měl jsem pochopitelně méně zkušeností a byl jsem pochopitelně naivnější.

2) Radit nikomu nebudu, necítím se k tomu ani oprávněn, ani toho schopen. Tomu, koho to zajímá, můžu pouze svěřit jedno své základní životní poznání: naděje, bez níž nelze smysluplně žít, je stavem ducha, nikoli světa. Kdo by svou nadějí a tudíž i vůlí k důstojnému a smysluplnému životu chtěl nalézt pouze nebo hlavně v tom, jak se vyvíjejí poměry, ten by věru daleko nedošel. Naděje není prognóza. Naděje je hluboce vnitřní a hluboce osobní východisko k životu. A jedině život může - byť jakkoli nepatrně - ovlivňovat poměry a tím i prognózy. Kdo by postupoval opačně, totiž odvozoval svůj život z poměrů a z prognóz, ten by - pokud by v něm bylo dost opravdivosti - musel skončit v lepším případě na klinice, v horším v kuchyni s otevřenými plynovými kohoutky. Což platilo v době, kdy mi bylo dvacet, stejně jako dnes. Zápas naděje s beznadějí je pravděpodobně starý jako lidstvo samo; vyrůstá ze samé rozporné podstaty lidské existence a bylo by hrozně pohodlné a velmi hloupé svádět ho na husákovský režim. Ten může produkovat kolik chce beznaděje, tak mocný ale rozhodně není, aby byl schopen vyoperovat z lidské duše dimenzi naděje. Takže přeci jen bych mohl

něco mladým lidem poradit: ať nesvádějí odvěký průser lidského bytí na vládu. Vláda dokáže sice, pravda, značně zkurvit obecné poměry, jenomže člověk není jen funkcí poměrů. V tomhle bodě se podle mého názoru marxismus strašně mylí. Důstojně žít, slušně se chovat, milovat, dělat dobré věci lze vždy a všude, i ve vězení. A beznaděj číhá taky vždy a všude - i na veskrze demokratické a blahobytné jachtě, potulující se po veskrze demokratickém a spokojeném moři.

Zdraví Tě
Vašek Havel

89

11. 3. 1985

1. Po maturitě na maloměstském gymnáziu jsem pracoval ve dne jako lesní dělník a po večerech jsem se pokoušel psát dialogy, inspirované především literaturou, o které jsem toho ostatně věděl vždycky o trochu víc než o životě tady i jinde. Hodiny dějepisu nám v intencích osnov daly víc školské znalosti o válkách punských než o soudobých událostech v posledních řekněme třiceti letech. Lekce české literatury naopak vyústily do bezhlavého nadšení nad Věčným studentem R.D. /ale i ještě horším čtivem/ a už třeba Eřezina či Durych čněli hodně vysoko nad touto pohodlnou lekturou.

A čemu jsem věřil? Mladě sebevědomý, naivní až k plytkosti, neinformovaný, nevědomý a nedovzdělaný, navíc silnější půlkou rodiny infikovaný vidinou dosažitelné /a už ani ne tak moc vzdálené/ sociální spravedlnosti a rovnosti, věřil jsem v jakousi skoro samozřejmou, sociálně demokraticky nenásilnickou, ba k naprosté většině ohleduplnou realizaci demokracie a pokroku. Teprve po několika desítkách let jsem se zbavil většiny iluzí a dospěl k realističtějšímu a snad i pravdivějšímu pohledu na svět i svou vlastní existenci.

2. Lidská zkušenost je nepřenosná a člověk /nejenom ve dvaceti/ většinou nepoučitelný. Ale i kdyby tomu tak nebylo, považoval bych se za jednoho z posledních, kdo je schopný a oprávněný dávat tuzemskému dvacátníkovi rozumy, které stojí za to, aby je bral vážně anebo je aspoň zdvořile vyslechl. Ale aby to nevypadalo jako výmluva, povím stručně, co bych poradil sám sobě s odstupem 40 let - kdyby to bylo možné:
- a/ Co nejvíc toho solidně poznat, napřed účinně pochybovat, důkladně se přesvědčit a teprv potom věřit,
 - b/ neprodat se za snadný úspěch a za pohodlí a neobelhávat sebe ani druhé,
 - c/ mít v úctě dobrého člověka a nepředposírat se před žádnou světskou mocí.

František Pavlíček

A CO SI O TOM MYSLÍTE VY?

Průvodní slovo Lenky Procházkové k této anketě obsahuje řadu myšlenek, které by bylo možno ocitovat jako přímé odpovědi na položené otázky. Svým způsobem problematizují názory Jana Procházky, jak je formuloval před šestnácti lety ve dvou číslech časopisu MY 69. Časový odstup od tehdejší doby je značný, změnily se podmínky a přibýly zkušenosti, které se tenkrát nedaly předpokládat. Namátkou uvádím dva příklady:

Jan Procházka: "...je-li nám (dnes) hůř, měli bychom spíš pracovat lépe a usilovněji. Vůbec nemám na mysli to staré známé: dělat a držet jazyk za zuby. Nikoliv! Dokonce naopak: dělat a nedržet už nikdy jazyk za zuby."

Lenka Procházková: "Ale který člověk, pracující dnes ve státním nájmu, si tohle může veřejně dovolit? Asi žádný."

Jan Procházka: "Pokud si v mysli dokážeme uchovat i v bludišti reality prvotní předsevzetí, budeme nakonec postiženi jen ztrátou času..."

Lenka Procházková: "Před šestnácti lety jsem tomu věřila, ještě před deseti, naposledy pak po Chartě 77. Dnes už nemůžu. Dnes už cítím, že je pravděpodobné, že celý svůj život prožiju v nesvobodné zemi a že žádný čin osamělého hrdiny nebo odhodlané hrstky na tom nic nezmění."

Lenka Procházková podněcuje anketu dvěma otázkami:

1. Co jste dělal a v co jste věřil, když Vám bylo dvacet?

Dvacet let mi bylo v roce 1948. Únorové události mi vtiskly osobitý ráz, ale nechtěl jsem uvěřit, že by se poměry po necelých třech letech relativní poválečné svobody mohly nějak pronikavě změnit. To pramenilo ovšem spíš z osobního přání a nedostatku prozíravosti; další vývoj krok za krokem pádně přesvědčoval, jaká bude skutečnost. Odmaturoval jsem sice ještě, ale na vysokou školu jsem po zavedení kádrových komisí přijat nebyl. Tím pádem mě čekala dvou, možná i víceletá vojenská služba, nevábná to vyhlídka. Stále jsem sice odmítal akceptovat, že by nastolený systém mohl vydržet v oné podobě, jak se prezentoval, ale naděje na nějakou příznivější změnu se posouvaly kamsi do budoucna. Výrok jednoho

realisty: "Nedělejte si iluze, my v tom už umřeme," se mi zdál přehnaně pesimistický, považoval jsem však za přijatelnější podívat se zatím někam do světa, než rubat uhlí v černé uniformě PTP. V květnu 1949 jsem se pokusil neúspěšně o přechod hranic, načež jsem pak do-
loval dlouhá léta uran v uniformě jiné barvy. Metody výuky na této svérázné vysoké škole už jenom potvrzovaly oprávněnost postoje, který jsem zaujal dříve.

2. Jakou radu byste dal dnešním dvacetiletým lidem žijícím v Československu.

Soudím, že žádnou radu dvacetiletým není nutné dávat, ať už žijí v Československu nebo jinde. Také ne třicetiletým až sedmdesátiletým, a nejen z toho důvodu, že rady bývají zpravidla oslyšeny. Generaci totiž nevidím jako jednolitý sociologický celek, ale jako jedince, sdílející sice společný věk, osud a mnoho dalších vedlejších okolností, každý však je jedinečnou individualitou rozmanitého vnitřního ustrojení. Jestliže ani dva z pásově vyráběných šroubků nejsou stejné, jak by mohli být stejní lidé a co by pro ně mohlo platit universálně? Od počátku světa ovšem vládly snahy rady poskytovat, dokonce vyžadovat jejich respektování silou moci, nejsem si však jist nakolik je dobře, že se minuly účinkem.

Antoine de Saint - Exupéry věnoval své dílo "Citadela" otázkám hledání smyslu života. V této pozoruhodné knize píše např.:

"Zrodit se můžete jen v uskutečňování opravdového díla, protože jenom takové dílo, které neslouží vám, ale naopak vás donutí, abyste sloužili vy jemu, z vás vydobude všechny síly. A umožní vám, abyste vystoupili sami ze sebe. Jak by se mohli zrodit velcí stavitelé nad díly, jež sama veliká nejsou?"

"Vždyť smysl věcí naprosto nespočívá v hotové sklizni, ze které jsou živi lenivci, nýbrž jen v zápalu přerodu, v zápalu chize či touhy. A tak ten, kdo byl poražen a znovu sbírá síly, je pro mne větším vítězem než ten, kdo se těší ze včerejšího vítězství jako lenivec ze sklizně, a spěje už jen k smrti."

"Stejně jako když vystupují na hřeben a díky námaze svalů dávám krajině řád a smím pak pohledět v tu sladkou modř,..."

"A proto když tvoji bozi pohasnou, nejsi už ochoten zemřít. Nebudeš však ani žít. Nejde tu totiž o dvě opačné věci. Život a smrt jsou sice slova navzájem svárlivá, ale přesto je pravda, že můžeš žít jen z toho, pro co je možné i zemřít. A kdo odmítá smrt,

odmítá tím i život. Neboť když není nad tebou nic vyššího, nemůže se ti ničeno dostat. Kůžeš vrát leda od sebe. Co ti však může dát prázdné zrcadlo?"

Celým tímto dílem zní základní motiv: Smysl není v hromadění věcí a v lehkém dosahování cíle, nýbrž v cestě k cíli, kterou si ovšem každý musí zvolit sám. A volí průběžně a stále, ve dvaceti, třiceti, padesáti. Dnešní svět klade lidem léčky v podobě nabídky věcí, jako by ony byly tím hlavním smyslem. Bylo tomu však kdy jinak? Každý člověk pak má volbu své cesty a své pravdy. Ovšem, jak káže Jakub Deml v "Zapomenutém světle":

"Je pravda denní a pravda noční. Pravda nemocných a pravda zdravých. Pravda mužů a pravda žen. Pravda živých a pravda umírajících. Pravda milujících a pravda nenávídících. Pravda šťastných a pravda nešťastných.

...a pravda psa, a pravda kavky, a pravda lilie, a pravda vody, prasete, Tomáše Bati, československých biskupů a Lacrimae Christi."

Závěrem odpovědi na 2. otázku: A co s perspektivou, že celé své životy prožijeme v nesvobodné zemi a naše činy na tom nic nezmění? Pokud totiž zůstáváme na živu, nic nás nezbavuje možnosti, ba dokonce povinnosti, proměnit k něčemu své vlastní životy. Nemí to úkol snadný, avšak této možnosti se nikomu vzdát toliko my sami, tu nám nikdo nedokáže zcela ani odejmout, ani zakázat.

Reneckonců zbývají vždy jen tři způsoby, když se valí zlé časy: buď se přidat, buď před nimi utéct, nebo jimi projít.

Karel Pecka

90

1/ V roce 1952, když mi bylo dvacet, jsem zatím ještě bez pochybností věřil světovému názoru, který teprve krátce fungoval jako státní ideologie. Jak jsem ho tehdy znal, nevyplývalo z něho, že zrovna já mám nebo budu mít za úkol potlačovat ty druhé. Předideologickou potřebu slušně vychovaného člověka - nekrást a pracovat - po jistou dobu bylo tehdy ještě možno si ex post nadbytečně ~~si~~ zdůvodňovat i ideologií, na jejímž základě se právě formovala společenská struktura jako ideální rejdiště pro asociaci potlačovatelů se zloději a flákači. Byl jsem ochoten souhlasit s tím, aby plnost teď a tady žitého byla obětována jasným zítřkům; pudová chytrost manipulátorů byla asi i v tom, že na lidech jako já - spíš duchovně než hmotně motivovaných - chtěli poměrně nemnoho obětí, i když dršhých (pokud k významu slova oběť patří i to, že je nám známo, co ztrácíme). V mém případě měly být očepsány především dvě hodnoty, které mě strhly už na gymnáziu - dramatické básnictví halasovského typu a strukturalistický přístup k umění jako k jevu sui generis. 1952 jsem byl zrovna nejbliž uposlechnutí i této výzvy, a přece k tomu nedošlo: nabízené náhrady byly tak evidentně ubohé! - Jinak jsem studoval jako divý, samozřejmě i blbosti. Chtěl jsem se jednou vědecky zabývat literaturou a ani ve snu mi nenapadlo, že bych si cestu k tomu mohl otevřít jinak než tímto tradičním způsobem. - Při srovnání svého textu s Vaším, paní Lenko, mám dojem, že věku, který Vás zajímá, odpovídá u mne vlastně stáří o něco vyšší. Ke své hanbě jsem ke vstupu do skutečnosti nebo aspoň k jeho urychlení potřeboval náraz z vnějška. Měla mi stačit vlastní hlava a srdce: empirie, logická analýza sanktifikovaných výroků, živelná potřeba lidskosti.

2/ Odpověď na druhou otázku (či lépe splnění otázkou formulované výzvy) je pro mne skoro nemožná. Čím by moje zkušenost mohla být východiskem k nějaké radě, když dynamickým činitelem mé situace 1952 (viz 1/) byl intelekt a poznání, dynamickým činitelem situace dvacetiletých 1985 (viz Váš úvod k anketě) je zřejmě morálka? Přes potíže s poznáním stavu věcí, o nichž se zmiňujete, bych řekl, že karty jsou dnes vyloženy. Tato okolnost spolu s agresivitou panstva zostřuje podmínky morálního rozhodování: radikálně se zúžila střední sféra sebeuplatnění, která dovolovala člověku zůstat relativně poctivý a zároveň být perspektivně začleněn do společenských struktur. Jestliže se to před 85 lety Františku

Gellnerovi jevílo tak, že má na vybranou mezi neplodností bohéma a tupohlavostí šosáka, což teprve dnes! A Vy chcete dokonce radu pro většinu, a kdo by smysluplně navrhoval většině něco výjimečného? - A tak se odvážím jen k jedné poznámce, a to ještě jen proto, že se mohu - polemicky - zachytit jednoho místa ve Vašem expozé. Byl bych maximálně úzkostlivý, než bych někteou z drobných pozitivních seberealizací ("studium..., hezké vztahy, dobré kamarádství") klasifikoval jako pouhý "únik". Např. to kamarádství by se i pojmenovat mělo nějak jinak, se zřetelem k tomu, že je potenciálním zárodkem relevantnějších útvarů. Podívejte, jednou z nejvražednějších složek dnešních poměrů je likvidace kulturního vědomí, které není jen referenčním systémem duchovní komunikace, ale i strážcem hodnot a morálních rozhodnutí, manifestací existence "obce". Drobná společenství přátel, ustavená k nějaké konkrétní činnosti (např. amatérská kultura, hudba apod.), vytvářejí i jakási skupinová povědomí, jež hledajíce své hodnotové zakotvení mimo oficiální struktury (karty jsou přece vyloženy!) docházejí v lepších případech k platným nadosobním mravním a kulturním systémům, jejichž přítomnost, byť kusá a zprostředkovaná, pootvívá mladému člověku výhled na světy, v nichž smysl života nebyl dosud uloupen. Morální volby (nejen "angažovat" se x "neangažovat" se, ale i třeba krást x nekrást, fetovat x nefetovat) v takových podmínkách nejsou zbaveny svědeckého pohledu druhů, legitimovaných právě společným přijetím tohoto nezloupěného smyslu. A což je snad ještě závažnější, ve srovnání, sledování vzájemných reakcí atd. se vytvářejí i východiška pro cesty k sobě. Tedy pro člověkovy výpravy do vlastního nitra, k tajemství vlastní touhy a vlastního svědomí: k možnostem, které tam čekají na rozvinutí. S těmito výpravami, které bez korektivu obce jsou vystaveny tolika nebezpečím a zcestím, by zmizel i ten poslední a elementární předpoklad k vykročení, jež by ~~nikdy~~ nebyla jen planými gesty.

Nenavrhuji ovšem žádnou taktiku drobné práce, obracím se k tomu, co jest před jakoukoli taktikou, co je záhadné a nevypočitatelné a proto nepostižené ani chmurnými racionálními bilanciemi. Dalo by se to říci asi i tak, že perspektiva dvacetiletého je konec konců v "milosti". Čím diferencovanější budou niterné lidské světy, tím spíš budou s to tuto milost... přijmout? zrodit? Tak či onak, osud dvacetiletých bližních se v tom ohledu ztěží nějak podstatně liší od osudu nás starších.

